

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

_____ Н.А.Муслимов

“_____” _____ 2015 йил

**“БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ФАҢЛАРИНИ ЎҚИТИШДА
ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Малака ошириш таълим йўналиши: **Бошланғич таълим ва спорт-
тарбиявий иш**

Тузувчилар:

Б.С.Абдуллаева
А.В.Садикова
У.А.Машарипова

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ.....	10
1-Мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари. Мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъерий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси.	10
2-Мавзу. Мутахассислик фанларини ўқитиш шакли, метод ва воситалари. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси.	19
3-Мавзу Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикаси	35
4-Мавзу Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси. Мутахассислик фанларидан курс ишини тайёрлаш методикаси.	48
5-Мавзу. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти. Илмий тадқиқот ишларни ташкил этиш.....	84
АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ	97
АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ	143
ГЛОССАРИЙ.....	145

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Курснинг мақсади ва вазифалари

“Бошланғич таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” курсининг **мақсади** – педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг фан ва ишлаб чиқариш билан интеграциясини таъминлаш.

Курс якунида тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакалари ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

“Бошланғич таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” курси бўйича тингловчилар қуйидаги янги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

– бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари, бирлиги, дифференциацияси, ягона педагогик жараён эканлигини;

– ХХИ аср бошланғич таълим тизими педагоги образини;

– мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатларини;

– мутахассислик фанларини ўқитиш мазмунини белгилаб берувчи норматив-меъёрий ҳужжатларни;

– ўқув фаолиятини ташкил этишда замонавий педагогик технологияларнинг психологик моҳиятини;

– бошланғич таълим фанларининг ютуқлари ва инновацияларини **билиши** керак.

Тингловчи:

– бошланғич таълим фанларидаги инновациялардан таълим жараёнида фойдаланиш;

– бошланғич таълим фанлари дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан самарали фойдаланиш;

– мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланиш;

– бошланғич таълим педагогикаси туркум фанларини ўқитиш жараёнида талабаларнинг мустақил таълими ва ижодий изланишларини ташкил эта олиш, курс иши, битирув малакавий иши, магистрлик диссертациянинг узвийлигини таъминлаш;

– бошланғич таълим педагогикаси туркум фанларини ўқитиш жараёнида талабаларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазифаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш, уларга раҳбарлик қилиш **кўникмаларига эга бўлиши лозим.**

Тингловчи:

– бошланғич таълим ўқитувчисининг педагогик фаолиятини лойиҳалаштириш;

– модератор ўқитувчиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш;

– бошланғич таълим фанларини ўқитиш жараёнида талабаларнинг билимларини ҳолисона баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт тестлар ҳамда ўқув топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш;

– бошланғич таълим педагогикаси туркум фанлари бўйича ўқув ахборотини қайта ишлаш, муаммоли вазият, Кейс-стади топшириқларини тузиш;

– бошланғич таълим фанларини ўқитиш жараёнида талабаларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазифаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш каби **малакаларига эга бўлиши лозим.**

Тингловчи:

– бошланғич таълим фанларининг тараққиёт тамойиллари ва етакчи концепциясини педагогик фаолиятда қўллай олиш;

– мутахассислик фанлари бўйича ташкил этиладиган машғулотларда инновацион ва ахборот технологиялар, талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш;

– бошланғич таълим фанлари дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан педагогик амалиётда самарали фойдаланиш;

– ривожланган мамлакатларда педагогика ва психология ҳам мутахассислик фанларни ўқитиш методикасидаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш;

– мутахассислик фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш;

- битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминотини такомиллаштириш;
- талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш ҳамда
- педагогик фаолиятда қўллай олиш **компетенцияларига эга бўлиши лозим.**

Курс ҳажми

Т/р	Мавзу	Назарий	Амалий	Кўчма машғулот	Мустақил таълим
1	Мутахассислик фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари. Мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъерий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси.	2			
2.	Мутахассислик фанларини ўқитиш шакли, метод ва воситалари, мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси.	4	6		
3.	Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланиш методикаси.	4	6		
4.	Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси. Мутахассислик фанларидан курс ишини тайёрлаш методикаси.	4	6		2
5	Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти. Илмий тадқиқот ишларни ташкил этиш.	2	6		2
	ЖАМИ	16	24		4

Назарий машғулотлар мазмуни

1-Мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари. Мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси (2соат).

1.Олий таълим муассасаларининг кафедраларида иш юритиш тизимини. Норматив ҳужжатларнинг турларини айтиб беринг. Кафедранинг вазифалари. Намунавий ўқув режага қўйиладиган талаблар. Намунавий ўқув дастурига қўйиладиган талаблар. Кафедрага юклатиладиган асосий вазифалар.Кафедра профессор ўқитувчиларининг мажбуриятлари.

2-Мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитиш шакли, метод ва воситалари, мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси (4соат).

Мутахассислик фанлари ўқитувчи учун тавсиялар. Иш жойини тўғри ташкил этиш талаблари. Замонавий ахборот коммуникация технологиялардан фойдаланиш даражасига қўйиладиган талаблар. Ахборот технологиялари таълим жараёнида муҳим вазифаларни ҳал этиши.

3-Мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланиш методикаси (4соат).

Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланиш йўллари. Замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш даражасига қўйиладиган талаблар. Ҳозирги кунда таълим жараёнида инновацион технологиялар. Педагогик технологияларини ўқув жараёнига қўллаш.

4-мавзу: Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси. Мутахассислик фанларидан курс ишини тайёрлаш методикаси (4соат).

Маърузанинг турлари. Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари. Маърузанинг сифатини баҳолаш мезонлари. Семинар машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари. Таълим берувчи семинарни самарали ўтказишга қўйиладиган талаблар. Семинар турлари ва уларнинг хусусиятлари. Амалий машғулотларининг мақсад ва вазифалари. Амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари. Амалий машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари. Бошланғич таълимда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш. Мустақил таълим фаолияти даражалари мезонлари Курс иши бўйича маълумотлар тўплаш, библиографияни тайёрлаш, адабиётларни ўрганиш тартиби.

5- Мавзу: Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти. Илмий тадқиқот ишларни ташкил этиш (2 соат).

Битирув малакавий ишларига қўйиладиган талаблар. Курс иши ва битирув малакавий ишининг ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатлари. Битирув малакавий ишининг тахминий тузилиши ва бўлимларнинг мазмуни. Битирув малакавий ишини расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар, кейслар, ўқув лойиҳалари, технологик жараёнлар билан боғлиқ вазиятли масалалар асосида амалий ишларни бажарадилар.

Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Мустақил таълим тегишли ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва унинг натижасида тингловчилар битирув иши (лойиҳа иши) ни тайёрлайди.

Битирув иши (лойиҳа иши) талаблари доирасида ҳар бир тингловчи ўзи дарс бераётган фани бўйича электрон ўқув модулларининг тақдимотини тайёрлайди.

Электрон ўқув модулларининг тақдимоти қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлади:

Кейслар банки;

Мавзулар бўйича тақдимотлар;

Бошқа материаллар (фанни ўзлаштиришга ёрдам берувчи қўшимча материаллар: электрон таълим ресурслари, маъруза матни, глоссарий, тест, кроссворд ва бошқ.)

Электрон ўқув модулларини тайёрлашда қуйидагиларга алоҳида эътибор берилади:

- тавсия қилинган адабиётларни ўрганиш ва таҳлил этиш;

- соҳа тараққиётининг устивор йўналишлари ва вазифаларини ёритиш;

- мутахассислик фанларидаги инновациялардан ҳамда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш.

Шунингдек, мустақил таълим жараёнида тингловчи касбий фаолияти натижаларини ва талабалар учун яратилган ўқув-методик ресурсларини “Электрон портфолио” тизимида киритиб бориши лозим.

Дастурнинг ахборот-методик таъминоти

Модулни ўқитиш жараёнида ишлаб чиқилган ўқув-методик материаллар, тегишли соҳа бўйича илмий журналлар, Интернет ресурслари, мультимедиа маҳсулотлари ва бошқа электрон ва қоғоз вариантдаги манбаалардан фойдаланилади.

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсульмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. –Т.: 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

III. Махсус адабиётлар

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. „Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси“ Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Гуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.

7. Мавлонова Р.А, Санакулов Х.Р, Ходиева Д.П. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув кўлланма. 2007.

8. Нуритдинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.

9. Рахматуллаева Л.И. Методика преподавания родного языка. Учебное пособие. – Т.: “Молия Иқтисод”, 2007.

10. Таджиева З.Ғ., Абдуллаева Б.С., Жумаев М.Е., Сидельникова Р.И., Садиқова А.В. Методика преподавания математики. – Т.: “Турон-Иқбол”, 2011. – 336 с.

11. Толипов Ў. ”Педагогик технология” – Т.: “Фан”, 2005. – 205 б.

12. Холиқов А.А. ”Педагогик маҳорат” – Т.: “Иқтисод – молия”, 2011. – 418 б.

13. Ғуломова Х., Йўлдошева Ш., Маматова Г., Боқиева Ҳ. Ҳуснихат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, 2009. – 70 б.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
2. www.ziynet.uz
3. www.edu.uz
4. [Инфосом.уз электрон журнали: www.infocom.uz](http://www.infocom.uz)
5. [www.tdpu.uz.](http://www.tdpu.uz)

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-Мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари. Мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъёрий хужжатлари ва методик ишлари, уларни режалаштириш, ташкил этиш ва тайёрлаш методикаси.

Режа:

1. Олий таълим муассасаларининг кафедраларида иш юритиш тизими
2. Норматив хужжатларнинг турлари

Таянч тушунчалар: кафедра, факультет, олий таълим, маъруза, лаборатория, амалий машғулот, ўқув режа, намунавий ўқув режа, шчи ўқув режа, фан дастур, ишчи ўқув дастури.

Кафедра - Олий таълим муассаса ёки факультет тузилмасининг таркибий қисми бўлиб, унда бир ёки бир неча турдош фанлар бўйича ўқув-услубий, илмий-услубий, илмий тадқиқот ишлари шунингдек илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш, малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш ҳамда ташкилий, маънавий-маърифий ва тарбиявий ишлар амалга оширилади.

-Кафедра бевосита факультет деканига ёки Олий таълим муассаса ректорига бўйсунди.

-Кафедра Олий таълим муассаса Илмий Кенгашининг қарори асосида ташкил этилади ва тугатилади.

-Кафедра умумий ва махсус фанларни ўқитиш учун камида 7 та профессор ўқитувчи, улардан бири фан доктори илмий даражаси ёки профессор илмий унвонига ва камида иккитаси фан номзоди илмий даражаси ёки доцент илмий унвонига эга бўлганда ташкил этилади.

-Кафедра ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, “Таълим тўғрисида”ги қонуни, Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг хужжатлари ва Олий таълим муассаса устави асосида ташкил этади.

Кафедранинг вазифалари:

Барча ўқув шакллари бўйича Олий таълимнинг ДТС (Давлат таълим стандартлари)ларига мувофиқ тузилган ўқув режаларида белгиланган

- маърузалар;
- амалий машғулотлар;
- лабораториялар ва бошқа турдаги машғулотларни юксак назарий, илмий услубий ва касбий даражада ўтказиш;

-Талабаларнинг малакавий амалиётига, курс лойиҳаларига, битирув малакавий ишларига, магистрлик диссертацияларига раҳбарлик қилиш, талабалар билимини баҳолашнинг рейтинг назоратини жорий этиш ва мустақил ишларни ташкил этиш бўйича тадбирлар ўтказиш;

- Кафедра фанлари бўйича ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва белгиланган тартибда тасдиққа тақдим этиш, шунингдек, турдош кафедралар томонидан тайёрланган ўқув дастурларига тақриз ва хулосалар тайёрлаш;

- Дарслик, ўқув қўлланма, услубий ва методик кўрматмаларни тайёрлаш;
- Иқтидорли талабалар билан ишлаш, уларни олимпиада ва танловларда иштирок этишга тайёрлаш;

-Белгиланган тартибда профессор-ўқитувчиларнинг малакасини оширишни ташкил этиш ҳамда уларнинг Республика ва халқаро илмий анжуманларда маърузалар билан иштирок этишини таъминлаш;

- Тасдиқланган режага мувофиқ илмий тадқиқот ишларини олиб бориш, тугалланган илмий тадқиқот ишларини муҳокамадан ўтказиш ва уларнинг натижаларини ишлаб чиқаришга жорий этиш, таълим фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциясини таъминлаш, талабаларнинг илмий-тадқиқот ишларига раҳбарлик қилиш;

- Бюджетдан ташқари маблағларни жалб этиш, шунингдек илмий-техникавий ёрдам кўрсатиш мақсадида саноат, қишлоқ хўжалиги корхоналари, кооперативлар, деҳқон, фермер ва бошқа хўжаликлар билан алоқа ўрнатиш;

-Олий ўқув юртини битирганлар ва мазкур кафедрада стажёр-тадқиқотчи-изланувчиликни ўтаганлар мониторингини олиб бориш ҳамда улар билан мунтазам алоқаларни ташкил этиш;

- Хорижий ҳамкорлик, илмий ва таълим муассасалари билан халқаро алоқаларни ривожлантириш ва ҳақозолар.

НОРМАТИВ ХУЖЖАТЛАРНИНГ ТУРЛАРИ

Давлат таълим стандарти – таълимнинг муайян бакалаврият таълим йўналиши ёки магистратура мутахассислигига қўйиладиган малака талаблари, таълим мазмуни, бакалавр ёки магистр тайёргарлигининг зарурий ва етарли даражасини, кадрлар тайёрлаш сифатини баҳолаш даражаларини белгилайдиган эталон даража;

Ўқув режаси – олий таълимнинг муайян йўналиши ёки мутахассислиги бўйича ўқув фаолияти турлари, ўқув фанлари, курсларининг таркиби, уларни ўрганишнинг изчиллиги ва соатлардаги ҳажмини белгилайдиган норматив ҳужжат;

Намунавий ўқув режа - олий таълим муассасаларининг аниқ бир таълим йўналиши ёки магистратура мутахассислиги учун ўрнатилган тартибда Давлат таълим стандартларига асосан таянч олий таълим муассасаларининг тегишли кафедрасининг етук профессор-ўқитувчилари томонидан турдош олий таълим муассасаларининг шу соҳа бўйича юқори малакали мутахассисларини ҳамда кадрларни буюртмачиларини жалб этган ҳолда ишлаб чиқиладиган - норматив ҳуқуқий ҳужжат.

Ишчи ўқув режа - олий таълим муассасининг аниқ бир таълим йўналиши ёки магистратура мутахассислиги учун намунавий ўқув режага асосан ҳар ўқув йили учун ишлаб чиқиладиган ва ўрнатилган тартибда ОТМнинг ўқув ишлари бўйича проректори томонидан тасдиқланадиган ўқув жараёнининг асосий норматив ҳужжати.

Фан дастури – таълим мазмуни, уларнинг талабалар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, ахборот манбалари кўрсатилган норматив хужжат;

Намунавий ўқув дастури

Кириш

Фаннинг мақсади ва вазифалари

Фанни ўқитиш жараёнини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар.

Фан бўйича талабаларнинг билимига, малака ва кўникмасига кўйиладиган талаблар

Фаннинг бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги

Фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни

Фанни ўқитишда фойдаланиладиган замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Назарий машғулотлар мазмуни

Амалий (семинар) машғулотларининг мавзулари

Мустақил таълимнинг мавзулари

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

Ишчи ўқув дастури

Кириш

Фаннинг мақсади ва вазифалари

Фанни ўқитиш жараёнини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар.

Фан бўйича талабаларнинг билимига, малака ва кўникмасига кўйиладиган талаблар

Фаннинг бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги

Фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни

Фанни ўқитишда фойдаланиладиган замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Фан бўйича соатлар тақсимоти

Назарий машғулотлар мазмуни

Амалий (семинар) машғулотларининг мавзулари ва режалари
 Муस्ताқил таълимнинг мавзулари ва уларга ажратилган соатлар миқдори
 Рейтинг графиги, ЖН, ОН ва ЯНлар бўйича баҳолаш мезонлари
 Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

КАФЕДРАГА ЮКЛАТИЛАДИГАН АСОСИЙ ВАЗИФАЛАР

1. Барча ўқув шакллари бўйича Олий таълимнинг ДТСга мувофиқ тузилган ўқув режаларида белгиланган маърузалар, амалий машғулотлар, семинарлар, лаборатория машғулотларини юксак назарий, илмий услубий ва касбий даражада ўтказиш;
2. Талабаларнинг малакавий амалиётига, курс ишлари ёки лойиҳаларига, битирув малакавий ишларига, магистрлик диссертацияларига раҳбарлик қилиш;
3. Талабалар билимини баҳолашнинг рейтинг назоратини жорий этиш ва муस्ताқил ишларни ташкил этиш бўйича тадбирлар ўтказиш;
4. Кафедра фанлари бўйича ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва белгиланган тартибда тасдиққа тақдим этиш, шунингдек турдош кафедралар томонидан тайёрланган ўқув дастурларига тақриз ва хулосалар тайёрлаш;
5. Дарслик, ўқув қўлланма, услубий ва методик кўрсатмаларни тайёрлаш;
6. Иқтидорли талабалар билан ишлаш, уларни олимпиада ва танловларда иштирок этишга тайёрлаш;
7. Тасдиқланган режага мувофиқ илмий тадқиқот ишларини олиб бориш, тугалланган илмий тадқиқот ишларини муҳокама этиш ва уларнинг натижаларини ишлаб чиқаришга жорий этиш;
8. Таълим фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциясининг таъминлаш, талабаларнинг илмий-тадқиқот ишларига раҳбарлик қилиш;
9. Бюджетдан ташқари маблағларни жалб этиш, шунингдек илмий-техникавий ёрдам кўрсатиш мақсадида саноат, қишлоқ хўжалиги корхоналари, кооперативлар, деҳқон, фермер ва бошқа хўжаликлар билан алоқа ўрнатиш;
10. Олий ўқув юртини битирганлар ва мазкур кафедрада магистратура ва докторантурани ўтаганлар билан мунтазам алоқаларни ташкил этиш;

11. Хорижий ҳамкорлик, илмий ва таълим муассасалари билан халқаро алоқаларни ривожлантириш.

9. Бюджетдан ташқари маблағларни жалб этиш, шунингдек илмий-техникавий ёрдам кўрсатиш мақсадида саноат, қишлоқ хўжалиги корхоналари, кооперативлар, деҳқон, фермер ва бошқа хўжаликлар билан алоқа ўрнатиш;

10. Олий ўқув юртини битирганлар ва мазкур кафедрада магистратура ва докторантурани ўтаганлар билан мунтазам алоқаларни ташкил этиш;

11. Хорижий ҳамкорлик, илмий ва таълим муассасалари билан халқаро алоқаларни ривожлантириш.

КАФЕДРА ПРОФЕССОР ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ МАЖБУРИЯТЛАРИ:

1. Бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларининг ишчи ўқув режалари, ишчи ўқув дастурлари, магистрлар тайёргарлигининг шахсий режаларини тузиш;

2. Ўқув жараёнини таъминлашда фаол қатнашиш, дарслик, ўқув, ўқув ва услубий қўлланмалар ва маъруза матнларини ёзиш;

3. Тегишли фан ёки фанлар бўйича дастурлар, курс ишлари, битирув малакавий ишлари, магистрлик диссертациялари устида ишлаш бўйича кўрсатмалар ва услубий қўлланмаларни ишлаб чиқиш;

4. Ўқув жараёнига педагогик ва ахборот технологияларни жорий этиш;

5. Юқори илмий-услубий савияда талабалар ўқишини амалга ошириш;

6. Битирув малакавий ишига ва магистрлик диссертациясига раҳбарлик қилиш;

7. Таълим, фан, техника интеграциясининг ташкилий, илмий-услубий асосларини ишлаб чиқишда қатнашиш;

8. Илмий йўналиш ва мактаблар очиш;

9. Магистрлар, докторантлар, мустақил тадқиқотчилар, стажёр ўқитувчиларга раҳбарликни амалга ошириш;

10. Ўқитувчи ва талабаларнинг илмий ўқув-тадқиқот ишларини ташкил қилиш ва уларнинг натижаларини ўқув жараёнини ишлаб чиқишга татбиқ этиш;
11. Маъруза ва амалий машғулотларни олиб бориш;
12. Фанлар бўйича ишчи ўқув дастурларни ишлаб чиқиш, уларга тақризлар бериш;
14. Фанларни методик жиҳатидан таъминлашни назорат қилиш;
15. Кафедранинг илмий-тадқиқот мавзуси бўйича муаллифлик курсларини ўқиш;
16. ОТМ, факультет ва кафедра ички тартиб қоидаларига риоя қилиш;
17. Кафедра ўқитувчиларининг малакасини оширишда фаол иштирок этиш ва уларнинг педагогик маҳорат ва касбий малакага эга бўлиши учун методик ёрдам кўрсатиш;
18. Илмий-техник, ижтимоий-гуманитар, иқтисодий ва ҳуқуқий билимларни ташвиқот қилишда қатнашиш.

ЭЪТИБОР БЕРИЛИШИ ЛОЗИМ БЎЛГАН МЕЪЁРИЙ ҲУЖЖАТЛАР!

1. ДТС, ўқув режа ва фан дастурларини шакллантириш бўйича талаблар;
2. “Олий таълим муассасаларига педагог ходимларни танлов асосида ишга қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низом; 2006 йил.
3. “Олий таълим муассасаси кафедралари тўғрисида”ги Низом; 03.12.2011 йил № 487 буйруқ;
4. “Олий таълим муассасаларида талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида”ги Низом 25.08.2010 йил № 333 буйруқ;
5. “Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасалари талабаларининг малакавий амалиёти тўғрисида” ги Низом; 1998 йил.

Низомлар

- Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг таълим соҳасига тегишли Низомлари;

- Узлуксиз таълим тизими учун ўқув адабиётларининг янги авлодини яратиш концепцияси;

- “Олий таълим муассасаларига педагог ходимларни танлов асосида қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низом;

- “Кадрларни давлат грантлари асосида мақсадли тайёрлаш тартиби тўғрисида”ги Низом;

- Олий таълим муассасининг Устави;

- Факультет Низоми;

- Кафедра Низоми;

- Олий таълим муассаса талабаси билимини рейтинг тизими асосида баҳолаш бўйича йўриқнома;

- Олий таълим муассаса соатбай фондини режалаштириш ва тақсимлаш тартиби тўғрисида йўриқнома;

- Олий таълим муассасалари талабалари ўқишини кўчириш, қайта тиклаш ва ўқишдан четлаштириш тартиби тўғрисидаги Низом (2010 йил №118-сонли);

- Олий таълим муассаса ички тартиб-қоидалари.

Назорат саволлари

1. Олий таълим муассасаларининг кафедраларида иш юритиш тизимини айтиб беринг.

2. Норматив ҳужжатларнинг турларини айтиб беринг.

3. Кафедранинг вазифаларини айтиб беринг.

4. Намунавий ўқув режага қўйиладиган талабларни айтиб беринг.

5. Намунавий ўқув дастурига қўйиладиган талабларни айтиб беринг.

6. Кафедрага юклатиладиган асосий вазифалар.

7. Кафедра профессор ўқитувчиларининг мажбуриятларини санаб беринг.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Холиқов А.А. ”Педагогик маҳорат” – Т.: “Иқтисод – молия”, 2011. – 418 б.
2. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
3. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
4. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
5. Жумаев М.Е., Таджиева З. “Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси” Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.

2-Мавзу. Мутахассислик фанларини ўқитиш шакли, метод ва воситалари. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси.

2.1.. МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ШАКЛИ, МЕТОД ВА ВОСИТАЛАРИ. (Меҳнат дарслари мисолида)

Режа:

1. Ўқитувчи учун тавсия.
2. Иш жойини тўғри ташкил этиш талаблари.
3. Балиқча макетини ясаш.

Таянч тушунчалар: қоғоз, оддий ва мураккаб усуллар, буклаш чизиклар, макетлар ясаш, санитарик-гигеник талаблар, технологик жараён, босқичлар, иш жойлар.

ЎҚИТУВЧИ УЧУН ТАВСИЯ

Қоғозни оддий ва мураккаб усулларда буклаш. Қоғозни оддийдан мураккаб усулда буклаб, буклаш чизиклари ва бурчаклар ҳосил қилиш. Буклаш чизиклари орқали ҳар хил макетлар ясаш (балиқча, стакан, кучикча, пигвинча, қуёнча, сичқонча, қайиқча, хутикча, лола, қузиқорин, саватча, , туздон, қурбақа, оққуш, соябонли шапка, қалдирғоч).

ИШ ЖОЙИНИ ТЎҒРИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАЛАБЛАРИ

Ўқитувчи столнинг устига скатер ёзиб, ўнг томонига қайчи, елим учун чўтка, чизғич, қалам, ўчирғич жойлаштирилади. Ўқувчини олд томонига елим, қийқимлар учун қутича ва латта жойлаштирилади. Ўқувчининг чап томонига, иш вақтида халақит бермайдиган қилиб рангли қоғоз тўпламини, қоғоз тўпламини ва керакли материаллар жойлаштирилади. Иш жараёнида санитарик-гигиеник талабларга ва иш қуролларидан фойдаланиш қоидаларига риоя этишга тайёрлайди.

Дарснинг технологик харитаси

Дарснинг мақсад ва вазифалари	<p>Таълимий мақсад: Ўқувчиларга сувда ва қуриқликда яшовчи ҳайвонлар (балиқча, кучикча) ҳақида тушунча бериш. Қоғозни буклаш усулида балиқча ва кучикча шаклини ясашни ўргатиш.</p> <p>Тарбиявий мақсад: Ҳайвонларга озор бермаслик, меҳнат дарсларида хавфсизлик қоидаларига риоя қилишни тарбиялаш.</p>
-------------------------------	---

	Ривожлантирувчи мақсад: Қоғозни буклаш асосида қуриш-ясаш кўникмаларини ривожлантириш. Касб турлари ҳақида маълумот бериш ва қизиқишни шакиллантириш.
Дарснинг жиҳозлари	Кўргазмали воситалар: балиқча, кучикча макетини қуриш-ясаш босқичларидан намуналар, слайдлар. Иш жиҳозлари: Рангли қоғоз тўплами, қайчи, қалам, чизғич, элим, латта.
Дарс жараёнини амалга ошириш технологияси	Услуб: Оғзаки баён қилиш, тушунтириш, таҳлил қилиш, кўргазмалилик, “Ақлий ҳужум”, амалий иш. Шакл: Амалий машғулот Баҳолаш: Рағбатлантириш, 5 баллик тизимда баҳолаш
Дарс жараёнини амалга ошириш босқичлари Натижа:	Ташкилий қисм: 10 дақиқа Дарсга ҳозирлик кўриш 3 дақиқа Уй вазифасини текшириш 7 дақиқа Асосий қисм: 25дақиқа Ақлий ҳужум 2 дақиқа Янги мавзу баёни 3 дақиқа Амалий иш 15 дақиқа Касбга оид маълумот бериш 5 дақиқа Якуний қисм: 10 дақиқа Ўқувчилар билиминини аниқлаб, баҳолаш 8 дақиқа Уйга вазифа бериш 2 дақиқа

Ташкилий қисм

- Саломлашиш;
- Давоматни аниқлаш;
- Уй вазифасини текшириш;
- Иш жойини тайёрлаш (керакли иш қуроллари ва материаллари билан таъминлаш);

Асосий қисм “Ақлий ҳужум” методининг саволлари:

- Қоғоз нималар ясаш мумкин?
- Қоғоз турларини санаб беринг?
- Балиқ қайси оилага мансуб?
- Ит турларини биласизми?
- Балиқ ва итлар нималар билан жзиқланади?

Мавзуга оид маълумотлар

Табиатда хайвонлар, турли-туман паррандалар бор. Уларнинг ҳам ёввойи ва уй паррандалари мавжуд. Уйда парвариш қилинадиган паррандалардан озиқ-овқат маҳсулотлари сифатида ҳам фойдаланилади. Улар ўз кўринишлари, сайрашлари, юришлари билан фарқланади. Паррандалар аксарият, дон, уруғлар, нон ушоқлари, ўт-ўланлар билан озиқланади. Паррандалар орасида Хўроз ўз ўрнига эга бўлиб, ўз туридаги паррандалардан кўра кучли, ҳукмронликда ҳам ажралиб туради.

Амалий иш босқичлари (балиқча).

1-Босқич. Квадрат шаклидаги рангли қоғоз олинади. Уни уч булакга бўлиб оласиз.

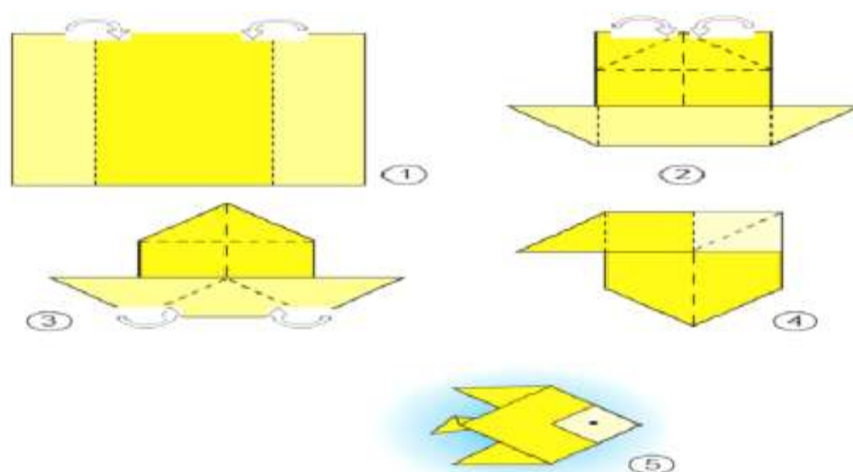
2-Босқич. Квадратни тўрт бурчак ва тўғри тўрт бурчак шаклига келтирасиз.

3-Босқич. Тўғри тўрт бурчак шаклни юқори қисимларини яъни уч бурчак кўринишига келтириб буклайсиз.

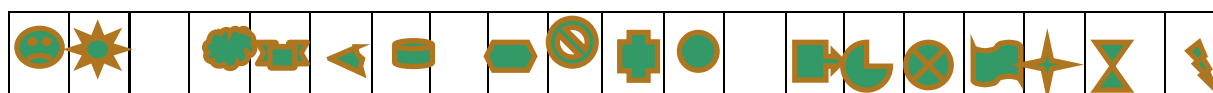
4-Босқич. Ҳосил бўлган шаклни уч бурчакларга ажратиб қаноти ва думини ясайсиз.

5-босқич. Тайёр бўлган балиқ макетига безак берилади.

Балиқча макетини яшаш

Белгилар ўрнига ҳарфларни қойиб балиқ тутувчи касб номини топинг?

А	Б	В	Г	Э	Ж	З	И	Қ	Л	М	Н	О	Р	С	Т	У	Х	Ч	К
																			

Балиқчи фурсат кутар,
 Балиқчи балиқ тутар.
 Балиқ тутиш вақти бор,
 Бунга берар эътибор.
 Ташлар қармоқ ёки тўр,
 Ов бўлиши учун зўр.
 Излар балиқ кўп жойни,
 Дарё, кўл ёки сойни.
 Қайиқда дарё кезар,
 Яхши ов жойин сезар.
 Тўрга тушганда балиқ,
 Қайиққа солар дарров.

КУЧУКЧА МАКЕТИНИ ЯСАШ

1-Босқич. Квадрат шаклидаги рангли қоғоз олинади ва уни уч бурчак шаклига келтиринг.

2-Босқич. Ҳосил бўлган уч бурчак шаклини иккита бурчагини буклаб учта уч бурчак шаклига кетиринг.

3-Босқич. Ҳосил бўлган уч бурчакларнинг ўрта қисмидаги уч бурчакни пастки бурчак учини орқа тарафига букланг.

4-Босқич. Пастки қисмини қирқиб, бош қисмига бириктиринг.

5-босқич. Шаклга ишлов беринг (кўзи, бурни, тумшугини чизинг).

Жавоби:

1-устуннинг жавоби КИНОЛОГ (Кинолог бу ит ўргатувчи)

2-устуннинг жавоби ИТ ЎРГАТУВЧИ

Кинолог бу ким ўзи?

Биласиз ўқиб сўзим.

У итларни ўрганар,

Ва машқларга ўргатар.

Ҳиддан изни олишги,

Душманга чанг солишга.

Бўлишга зийрак соқчи,

Чегарада пойлоқчи.

Овни чаққон тутишга,

Тўсиқлардан ўтишга.

Кўп холларда одамга,

Келиш учун ёрдамга.

Яқуний қисм

Ўқувчиларнинг амалий ишлари текширилади ва баҳоланади. Иш жараёнидаги камчилик ва ютуғлар кўрсатиб ўтилади. Уйга вазифа берилади. Иш ўрни тозаланади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, бошланғич синф меҳнат дарсларида таълим технологияларидан ўринли фойдаланиб, ўқувчиларга амалий ишларни ўргатиш билан бир қаторда касб-хунар тўғрисида маълумот бериб бориш таълимнинг самарадорлигини ошишига хизмат қилади.

Назорат саволлари

1. Ўқитувчи иш жойини ташкил этишда нималарга эътибор беришлар зарур.
2. Иш жойини тўғри ташкил этиш талаблари.
3. Балиқча макетини яшашжараёни кема-кетлиги.
4. Кучукча макетини яшаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. „Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси“ Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Гуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.
7. Мавлонова Р.А, Санақулов Х.Р, Ходиева Д.П. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув қўлланма. 2007.
8. Нуритдинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.

2.2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси.

Режа:

1. Замонавий ахборот коммуникация технологиялардан фойдаланиш даражасига қўйиладиган талаблар.
2. Ахборот технологиялари таълим жараёнида муҳим вазифаларни ҳал этиши.

Таянч тушунчалар: ахборот, замонавий ахборот, коммуникация технология, омил, ахборотли восита, техник муаммолар, дастур муаммолари, тайёргарлик муаммолари, табиий объектлар, моддий объектларни, диапозитив, транспортлар.

Замонавий ахборот коммуникация технологиялардан фойдаланиш даражасига қўйиладиган талаблар

Бугунги кунда ахборот технологиялари жамиятимиз ривожланишига таъсир этувчи энг муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Ахборот технологиялари инсоният таракқиётининг турли босқичларида ҳам мавжуд бўлиб, ҳозирги замон ахборотлашган жамиятнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ахборот технологиялари барча мавжуд технологиялар, хусусан янги технологиялар орасида етакчи ўрин эгалламоқда.

Ахборот технологияси ва техник воситалар самарасини белгилайдиган дидактик материаллардан кенг фойдаланиш замонавий педагогик технологияларнинг асосий белгиларидан биридир. Миллий дастурда таълим-тарбия жараёнини бошқаришнинг бу муҳим воситасига алоҳида урғу берилган. Ахборотли воситалар (компьютер, электрон алоқа, радио, телевидение) дан фойдаланиш даражаси икки омил билан аниқланади:

1. Ўқув жараёни учун ахборотли воситалар самара берадиган мавзулар юзасидан дидактик материалларни ишлаб чиқиш.
2. Педагогларнинг ўз амалий фаолиятларида техник воситалар ва дидактик материаллардан методик жиҳатдан тўғри фойдалана олиш тайёргарлигини текшириш.

Ахборотли таълим жараёни олдиндан педагогик лойиҳалангандагина кўзланган мақсадга эришиш мумкин. Педагогик жараёни компьютерлаштириш асосий йўналишларидан бири ва замонавий педагогик технологияларнинг шуғулланиши лозим бўлган соҳасидир.

Ахборот технологиялари – бу одамларнинг билимларини ривожлантирадиган, уларнинг техника ва ижтимоий жараёнларни бошқариш бўйича имкониятларини кенгайтирадиган маълумотларни ташкил этиш, сақлаш, ишлаб чиқиш, тиклаш, узатиш усуллари ва техник воситаларидир. Яна шунингдек, ахборот технологиялари деганда, маълум бир мақсадга эришиш учун амалга ошириладиган жараёнлар занжиридан иборат яратувчи фаолият тушунилади. Агар технологик занжирни ташкил этувчи жараёнлар, улар орасидаги ахборот алмашинувини ташкил этиш ва уларни уйғунлаштиришда компьютерлардан фойдаланиш имконияти яратилса, ҳар қандай технологиянинг самарадорлиги ортади. Албатта, бунинг учун мазкур технологияни синчиклаб ўрганиш, жараёнлардаги ва улар ўртасидаги ахборот алмашинувини, шунингдек, жараёнлар занжирини (яъни технологияни) бошқаришнинг ахборот таъминотини таҳлил этиш зарурияти пайдо бўлади.

Ҳозирги замон ахборот технологияларининг асосини қуйидаги учта техника ютуғи ташкил этади:

1. Ахборотнинг машина ўқийдиган тушунчаларда жамлаш муҳитининг пайдо бўлиши (магнит, ленталар, кинофильмлар, магнит дисклар ва ҳ.);
2. Ахборотни ер шарининг исталган нуқтасига вақт ва масофа бўйича муҳим чеклашларсиз етказишини таъминловчи алоқа воситаларининг ривожланиши, аҳолининг алоқа воситалари билан кенг қамраб олинishi (радио эшиттириш, телевидение, маълумотларни узатиш тармоқлари, йўлдош алоқа, тельефон тармоғи ва ҳ.);
3. Ахборотни компьютерлар ёрдамида берилган алгоритм бўйича автоматлаштирилган ишлаб чиқиш имконини (саралаш, таснифлаш, керакли шаклда ифодалаш, яратиш ва ҳ.) ошириш.

Ахборот технологиялари, биринчидан, ахборотнинг циркуляцияси ва ишлов бериш мажмуи, иккинчидан, бу жараёнларнинг тасвиридир.

Ахборот технологиялари таълим жараёнида муҳим ўрин тутиб, қуйидаги вазифаларни ҳал этишга ёрдам беради:

- ҳар бир одамга хос ноёб фазилатлардан иборат индивидуал қобилиятларни ўқитилаётган ўқувчи ва талабаларда очиш, сақлаш ва ривожлантириш, уларда билиш қобилиятларини, ўзини ўзи камолотга етказишга интилишни шакллантириш;

- воқеа ва ҳодисаларни комплекс ўрганишни, техника, ижтимоий, гуманитар фанлар ва санъат орасидаги ўзаро боғлиқликнинг чамбарчаслигини таъминлаш;

- ўқув-тарбия жараёнларининг мазмун, шакл ва методларини доимий динамик янгилаш.

Таълим тизими нуқтаи назаридан ахборот технологияларининг жорий этилиши билан бирга юзага келадиган қуйидаги муаммолар муҳимдир:

1. Техник муаммолар – булар таълим тизимида фойдаланиладиган электрон ҳисоблаш ва микропроцессор техникасига қўйиладиган талабларни, уни қўллаш хусусиятларини белгилайди;

2. Дастур муаммолари – булар таълим тизимида фойдаланиш учун дастур таъминотининг таркиби ва турларини, уларнинг қўлланиш таркиби ва хусусиятларини белгилайди;

3. Тайёргарлик муаммолари – булар ўқитувчи ва ўқувчи, педагог ва талабаларнинг ҳисоблаш техникасидан фойдаланиш ўқуви билан боғлиқдир.

Бугунги кунда таълимни ахборотлаштиришда асосий йўналиш турли ўқув фанлари бўйича педагогик дастур воситаларини яратишдан иборат бўлиб қолди. Аммо мавжуд ва ишлаб чиқиляётган компьютер техникаси базасидаги педагогик дастур воситалари ўқитиш нуқтаи назаридан таълим сифатида муҳим силжишларга олиб келиши мумкин. Бунинг сабабларидан бири компьютер технологияларини анъанавий ташкил этилган ўқитиш жараёнида жорий этила

бошлади. У ўзининг асосий мазмуни ва методлари бўйича бу технологияларга йўналтирилмаган ва уларга эҳтиёж сезмайди.

Умуман олганда, таълим технологиялари доимо ахборотли бўлган, чунки улар кўп хил ахборотни сақлаш, узатиш, фойдаланувчиларга етказиш билан боғлиқ эди. Компьютер техникаси ва коммуникация воситалари пайдо бўлиши билан ўқитиш технологиялари тубдан ўзгарди. Таълим жараёнида ахборот технологияларини амалга оширилиши қуйидагиларнинг мавжуд бўлишини тақозо этади:

- таълимнинг техник воситалари сифатида компьютерлар ва коммуникация воситалари;
- таълим жараёнини ташкил этиш учун унга мос тизимли ва амалий дастур таъминоти;
- таълим-тарбия жараёнида янги ўқув техника воситаларини татбиқ этиш бўйича мос методик ишланмалар.

Ўқитиш воситалари бу моддий ва теварак-атворлар, табиий объектлар, бундан ташқари инсон томонидан ўқув-тарбиявий жараёнда ахборот олиб юрувчи педагог ва ўқитувчилар фаолиятида ўз олдига қўйган ўқитиш, тарбиялаш ва ривожланиш учун қўлланиладиган қурол сифатида яратилган сунъий объектлардир.

Дидактик нуқтаи назарга атроф-муҳитни тавсифлашга бағишланган ўқув воситаларини таснифлаш киради:

1. Табиий объектлар-изланиш ва ўрганиш учун ҳақиқий реал фанларни ўз ичига олади: моддаларнинг намуналари ва коллекцияларини, хом-ашё, асбоблар, деталлар, ўсимликлар, гербарийлар, ҳайвонлар ва уларнинг қотириб қўйилган ҳолати, микропрепаратлар ва ҳоказолар. Ўқитиш воситаларининг бу гуруҳига яна махсус ишлов берилган мосламалар ва уларнинг механизмлари ҳамда касбий кўникма ва малакаларни ривожлантириш учун ўқув ишлаб чиқариш мосламалари киради.

2. Моддий объектларни тасвирлаш ва акс эттиришга кирадиган гуруҳни қуйидагилар ташкил этади: моделлар, муляжлар, макетлар, жадваллар,

кўргазмалари қуроллар (расмлар, фотоаксли чизмалар, портретлар), экран-товуш воситалари (диафильмлар, диапозитивлар, слайдлар), кинофильмлар, видео ва товуш ёзувлари, пластинкалар, радио эшиттириш ва телекўрсатувлар.

Алоҳида гуруҳга ўқитишнинг техник воситалари киради. Бундай ўқитиш воситаларига ўқув маълумотларини етказиб берувчи, уни ифодалаш учун махсус техник мосламалар талаб қилинади. Бу мосламалар транспортлар, диафильм ва кинофильмлар, видеофильмлар, товуш ёзиш компьютер дастурлари ва бошқалардан иборат.

Ўқитиш воситалари қуйидагича тавсифланади:

1. *Натурал (табиий) объектлар.* Табиий объектларга одатда жонли ва жонсиз табиатнинг объектлари киради, улар билан таълим олувчилар машғулотларда тарқатма ёки намоёниш қилинадиган материаллар шаклида танишадилар.

2. *Ўқув моделлар, муляжлар, макетлар.* Моделлар сунъий яратилган табиий объектларни кўриниши уларнинг муҳим сифатларини, алоқаларини ва муносабатларини қайта такрорлайдиган ўқув кўргазмалари қўлланмалар деб қабул қилинади.

Экран ва экран – товушлик ўқитиш воситалари бугунги кунда кенг тарқалган. Бу ўқитиш воситаларига қўйилган талаблар энг аввало уларнинг мавзуга оидлиги, иккинчидан, бу ўқитиш воситаларининг сифати яхши бўлиши билан ажралиб туради.

Диапозитив – (слайд) бу ҳаракатланмайдиган ўқитиш экран воситаси ҳисобланади. Диапозитивдаги чизмалар ва расмлар одатда плакатдагидан яхши қабул қилинади.

Диапозитив – бу жуда қулай ўқитиш воситаси, чунки ўқитувчи унинг бир қисмини, ёки бир кадрни алоҳида кўрсатиши мумкин. Ҳар бир кадр тўлиқ бир информацияга эга. Диафильм ҳам ҳаракатланмайдиган экран ўқитиш воситасидир.

Транспортлар – бу ҳам ҳаракатланмайдиган экран қўлланмасидир. Транспорантлар проектор ёрдамида кўрсатилиши ва хонани қоронғилатиш

шарт эмаслиги бу ўқитиш воситасининг катта ютуғидир. Транспорантлар синф докасани ўрнини босадиган воситадир. Ўқитувчи таълим олувчиларга юзланган ҳолатда, ўтилган ёзувлар ёки чизмаларни экранга проекция қилиб тушунтириши мумкин.

Сўнгги йилларда ўқув фильмлари чиқарилмай кўйди. Уларнинг ўрнини ўқув видео ёзуви информацияни акс эттирувчи экран-товушли воситаларнинг ўзида мужассамлаштирган; кино, радио, телевидение, видеофильм, диапозитивлар эгаллади. Ўқув приборлари, мосламалари, асбоблари, лаборатория приборлари тизимининг аҳамиятга эга бўлган қисмини ташкил қилади.

Ўқитишнинг янги ахборот технологиялари ўқувчи-талабанинг эмас, у энг аввало ўқитувчи (педагог)нинг технологиясидир. Ўқувчи-талаба замонавий ахборот технологиясини ўрганмайди, балки унинг маҳсулотидан ўқитишнинг техник воситаси сифатида фойдаланади. Ўқитувчи (педагог) замонавий технологияларни қўллаб дарсга тайёрланади, дарсни ташкил қилади, ўқувчи-талабалар билимини назорат қилади ва таълим мазмунини такомиллаштиришда компьютерлаштиришнинг энг юқори даражаси янги ахборот технологияларини таълим жараёнига олиб киришдан иборат бўлади.

Таълимнинг компьютерли (янги ахборот) технологиялари – бу таълим олувчига ахборотни тайёрлаш ва узатиш жараёни бўлиб уни амалга ошириш воситаси компьютердир, яъни:

- ўқувчи-талабаларда ахборот билан ишлаш маҳоратини шакллантириш, коммуникатив қобилиятларини ривожлантириш;
- «ахборотли жамият» шахсини тайёрлаш;
- таълим олувчиларнинг ўзлаштириш имкони даражасидаги етарли миқдорда ахборот билан таъминлаш;
- ўқувчи-талабаларда тадқиқотчилик маҳоратини, оптимал қарорлар қабул қилиш маҳоратини шакллантириш.

Ривожланган мамлакатларда ахборот технологияларини таълимга жорий этишда уларнинг техник воситаларини интеграциялаш асосий йўналиш

бўлмоқда. Шу муносабат билан ҳатто «мультимедиа» тушунчаси пайдо бўлдики, у ўқитишда кўпчилик техник воситалардан комплекс фойдаланишни билдиради. Мультимедиа қўллаган ҳолда энг муҳим нарса талабаларни керакли ахборотни танлаб олишга ўргатишдан иборат бўлади. Ўқитувчи (педагог)нинг вазифаси ахборотни беришдан иборат эмас, балки уни топишда ёрдам беришдан иборат бўлади, ўқитувчи (педагог) билимлар соҳасида йўл кўрсатувчи бўлади.

Бу каби ўқитиш воситалари комплекцидан фойдаланилган ҳолда талабага таъсир кўрсатиш биргина ахборот каналлари (кўриш, эшитиш ва ҳ.к.) орқали амалга оширилади. Бу эса таълим самарадорлигини оширади.

Таълим жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланилганда талабаларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш шакллари тиклаш муаммоси янги ҳал этилиши лозим. Агар анъанавий таълим шароитларида билиш фаолиятини ташкил этишнинг энг кўп тарқалган шакллари индивидуал ва

фронтал шакллар бўладиган бўлса, ахборот технологияларидан фойдаланиш шароитида уларнинг иккаласидан бир вақтда фойдаланиш мумкин.

Шунингдек, таълим жараёнига ахборот технологияларининг жорий этилиши ўқитувчи (педагог) вазифасининг ўзгаришига сабаб бўлади, яъни педагог таълим-тарбия беришдан кўра кўпроқ тадқиқотчи, ташкилотчи, маслаҳатчи ва дастурловчига айлана боради. Буларнинг ҳаммаси эса ўқитувчи (педагог)ларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини ўзгартиришни талаб қилади.

Жамият ҳаётининг жадал тарзда ривожланиши, тараққиёт эҳтиёжлари ва имкониятларининг кенгайиши, турли-туман ахборотлар оқимининг тезлашишини ҳисобга олиб, замонавий таълимнинг янги шакл, восита ва усулларида фойдаланиш механизмини яратишни ўз заммасига олмоғи талаб этилади. Бугунги кунда турли типдаги таълим муассасаларида амалга оширилаётган таълимнинг ўрни ва даражасини аниқлашга йўналтирилган тадқиқотларда ўқитиш воситаларининг имкониятларидан кенг фойдаланишни

тақозо қилади. Шундагина таълим жараёнининг натижалари фан, ишлаб чиқариш, маданият, иқтисод ҳамда жамият ҳаётининг барча соҳаларини ривожлантиришга хизмат қила олади. Ушбу бобда ўқув воситаларининг тавсифномаси, ишлаб чиқаришга ўқитиш воситалари, экран ва товушли экран ўқитиш воситалари, ўқитиш воситаларининг ривожланиш истиқболлари, ахборот технологиялари хусусида атрофлича фикр юритилган ва боб бўйича жуда кўп ахборотлар ўрин олган.

Назоарт саволлари

1. Ўқув жараёни учун ахборотли воситалар самара берадиган мавзулар юзасидан дидактик материалларни ишлаб чиқиш тартиби.
2. Педагогларнинг ўз амалий фаолиятларида техник воситалар ва дидактик материаллардан методик жиҳатдан тўғри фойдалана олиш тайёргарлигини текшириш жараёни.
3. Ахборот технологиялари деганда нимани тузунасиз.
4. Ҳозирги замон ахборот технологияларининг асосини қандай техника ютуғи ташкил этади.
5. Таълим тизими нуқтаи назаридан ахборот технологияларининг жорий этилиши билан бирга юзага келадиган қандай муаммолар муҳим.
6. Ўқитиш воситалари қандай тавсифланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаҳўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. “Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси” Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.

5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Гуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.
7. Мавлонова Р.А, Санақулов Х.Р, Ходиева Д.П. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув қўлланма. 2007.
8. Нуритдинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.

3-Мавзу Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикаси

Режа:

1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш йўллари
2. Замонавий педагогик коммуникация технологиялардан фойдаланиш даражасига кўйиладиган талаблар
3. Ҳозирги кунда таълим жараёнида инновацион технологиялар, педагогик технологияларини ўқув жараёнига қўллаш.

Таянч тушунчалар: педагогик технология, омил, технология, педагогик, ўқитиш технологияси, блиц-ўйин, кластер методи, ақлий хужум, тадқиқотчилик методи.

Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари ва эркинлигини кафолатловчи жамиятни маънавий янгилайдиган ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантирадиган ва уни жаҳон ҳамжамияти даражасига кўтариб, узвийликни таъминлайдиган очиқ демократик ҳуқуқий давлат қурмоқда.

Ўзбекистон тараққиётида халқнинг бой маънавий салоҳиёти ва умуминсоний кадриятларга ҳамда ҳозирги замон маданияти, иқтисодиёти, илми, техникаси ва технологиясининг сўнгги ютуқларига асосланган мукамал таълим тизимини барпо этиш долзарб аҳамиятга эга.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида илғор педагогик технологияларни жорий қилиш ва ўзлаштириш зарурлиги кўп қарра такрорланади.

Педагогик технологиянинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, унда ўқув мақсадларига эришишни кафолатлайдиган ўқув жараёни лойиҳалаштирилади ва амалга оширилади. Технологик ёндошув, энг аввало, тасвирлаш эмас, балки лойиҳалаштирилган натижаларни амалга ошириш имконини берувчи амалий кўрсатмаларни тузилмада ўз ифодасини топади.

Мақсадга йўналтирилганлик, оралиқ натижаларни ташхисли текшириб бориш, таълимни алоҳида ўқитиш лавҳаларига ажратиш каби усуллар ҳозирги

кунга келиб қайта-қайта такрорлаш мумкин бўлган таълим технологияси ғоясида мужассамланган.

У асосан ўз ичига қуйидаги омилларни олади;

- таълимда умуммақсаднинг қўйилиши;
- тузилган умуммақсаддан аниқ мақсадга ўтиш;
- ўқувчиларнинг билим даражасини дастлабки (ташхисли) баҳолаш;
- бажариладиган ўқув тадбирлари мажмуаси (бу босқичда ўқувчилар

билан мулоқат асосида таълимга жорий тузатиш) киритилиши лозим

- натижани баҳолаш.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 14 сессиясида Президент И.А.Каримов ўз нутқида «Бизнинг олдимизга озод фуқаро шахсининг маънавиятини бошқача айтганда, озод ҳар томонлама ривожланган, ўз ҳуқуқларини яхши биладиган, кучи ва қобилиятига ишониб таянадиган, атрофдаги ҳодисаларни, ўзининг мустақил фикр ва муносабати мавжуд, ўз манфаатларини ватан ва халқ манфаатлари билан уйғунлаштирадиган шахсни тарбиялаш вазифаси турибди» деб таъкидлаган эди.

Миллий ўзликни англашни бутун олам инсонпарварлик ғоя ва маданияти, умуминсоний қадриятлар, кўп миллатли халқимиз анъаналаридан айрим ҳолда тиклаб бўлмайди. Ёшларнинг иқтидори ва билимга чанқоқлиги - айнан шулардан маънавиятга эриши ва уни ривожлантириш бошланади.

Ўқув-тарбия ишлари жараёнида талаба ёшларни ижодий фикрлашга, ўзгарувчан вазиятларга ўргатиш, эркин рақобат асосида фаолиятни ташкил этиш ҳамда талабаларни ахборот технологиялари, электрон дарсликлар, версиялар ва мультимедиалардан амалий машғулотларда фойдаланиши муҳимдир. Бу эса талабаларда мустақиллик, эркин фикрлашни тарбиялашни, ўқув фаолиятини таҳлил қилишни, истиқболда касбий маҳорат ва компьютер саводхонлигини орттириш бўйича режаларини аниқ белгилашига эришишни уларнинг ички эҳтиёжига айлантириш талаб этилади.

Инновацион технологиялар таълим-тарбия жараёнининг бир тизимга солинган илмий-назарий ва методик асосланган янги шакл, усул ва

воситаларининг мажмуидир. Бунда янги мазмун, шакл, усул ва восита уйғунлигида мақсад, вазифа, фаолият ва педагогик натижа яхлитлиги таъминланади ҳамда ўқув мақсадларига эришишни кафолатлайдиган ўқув жараёни лойиҳалаштирилади ва амалга оширилади. Технологик ёндошув, энг аввало, тасвирлаш эмас, балки лойиҳалаштирилган натижаларни амалга ошириш имконини берувчи амалий кўрсатмали тузилмада ўз ифодасини топади.

Таълим технологияси репродуктив дарс беришга асосланган бўлиб, ундаги ўқув жараёни талабаларга типик ҳолатлардаги ҳаракатларни эгаллашга йўналтирилган. Репродуктив билим бериш жараёнида машғулот аниқ бўлакларга бўлиниб, ҳар бир бўлагиде талабалар билиши ва ўрганиши шарт бўлган натижалар кўрсатилади. Ўқув материаллари машғулот мақсадидан келиб чиқиб, модулларга бўлинган ва талабаларнинг ўқув жараёни аниқ саволларга конкрет жавоблар топишга қурилган бўлиб, саволлар ва жавоблар ўзаро узвий боғлиқликда бўлиши натижасида бир бутунликни ташкил қилади.

Янгича ёндошув, янгича фикрлаш асосида ўқитиш жараёнида талабалар фаолиятининг самарали шакл ва услублари, уларни мустақил ишларини ташкил қилиш керак. Бундай мустақил топшириқлар талабаларни ўйлашга, ҳар томонлама фикр юритишга, берилган топшириқларни ўз ҳаётий тажрибаларига асосланиб ҳал этишга ўргатади.

Маъруза ва амалий машғулотларни ўтиш жараёнида муаммоли вазият талабаларнинг қизиқиши, билим савияси, фикр юритиш доираси ҳисобга олинган ҳолда ташкил қилинади. Муаммоли вазиятни яратишдан кўзланган асосий мақсадни амалга ошириш учун вазиятни баҳолашда талабаларнинг оғзаки ва ёзма жавобларидан вақти-вақти билан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Инновацион технологиялар асосида баҳс-мунозара дарслари, ақлий ҳужум ўйинларидан кенг кўламли билим, тажриба ва мустақилликка асосланган ҳолда машғулотлар ташкил этилса, қуйидаги натижаларга эришилади:

- машғулотлар давомида талабаларнинг мустақиллиги, ихтиёрийлиги ва эркинлигига эришилади;
- талабалар ўз фикр ва қарашларини ҳимоя қилишга ўрганадилар, уларни бошқаларга етказиш маҳоратини эгаллайдилар;
- талабалар жамоа фикрига таянишга, уни ҳурмат қилишга ўрганадилар ва уларда ўзаро ҳурмат ҳисси ортиб боради;
- талабалар ўқув фанига доир материаллар билан мустақил ишлашга, изланишга, ўқитишнинг самарали шакл ва услубларидан ижодий фойдаланишга одатланиб боради;
- талабаларда билимларни мустақил эгаллаш, ижодий фикр юритиш ва эркин фикрлаш малакалари шаклланади;
- ўқув машғулотларида ахборот технологияларидан фойдаланишга, ўзаро фикр алмашишга, педагогик фаолиятни танқидий таҳлил қилиш ва таққослашга ўрганадилар.

Педагогик технология ҳақида тушунча.

Илмий техник тараққиёт XX аср охирига келиб фақатгина кўплаб ишлаб чиқариш соҳаларини технологиялаштиришга сабаб бўлиб қолмай, балки маданият соҳасига, билимлар гуманитар соҳаларига ҳам кириб келди. Бугунги кунда биз энди ахборот, тиббиёт технологиялари ҳақида гапиримиз, шу жумладан таълим соҳасида ҳам.

Педагогик технология деб одатда мақсади таълим жараёнининг самарадорлигини ошириш, таълимда кўзланган натижаларга эришишга бўлган педагогиканинг йўналишига айтилади (М. Кларин, 1989).

“Педагогик технология” сўз бирлиги- бу инглизча “таълим технологияси” иборасининг аниқ бўлмаган таржимасидир. “Педагогик технология” тушунчаси охириги пайтларда ўқитиш назариясида янада кенгрок қўлланилмоқда. Айнан “технология” термини ва унинг “ўқитиш технологияси”, “таълим технологияси”, “таълимда технология” каби шакллари педагогик адабиётларда 300 дан ортиқ таърифлар берилган.

“Педагогик технология” термини биринчи бор педагогика бўйича ишларда XX асрнинг 20-йилларида тилга олинган. Ҳозирги кунда педагогик технология тушунчасида турлича ифодалашлар мавжуд.

1. Технология – бу бир ишда, маҳоратда, санъатда қўлланиладиган услублар тўпламидир(изоҳли луғат).

2. Педагогик технология – бу ўқув жараёнини амалга оширишнинг техникасидир (В.П. Беспалко).

3. Педагогик технология – бу ўқитишда режалаштирилган натижаларга эришиш жараёнини тасвирлашдир(И.П. Волков).

4. Педагогик технология – бу ўқитиш, тарбиявий воситалар, шакллари, методлари, усул, услубларининг махсус тўплами ва тузилишини белгиловчи психологик-педагогик кўрсатмалар йиғиндиси, у педагогик жараённинг ташкилий методик қуроли демакдир(Б.Т. Лихачев).

5. Педагогик технология – бу таълим шаклларини оптималлаштириш масалани қўювчи, техник ва инсоний имкониятларни ва уларнинг ўзаро муносабатларини ҳисобга олиб ўқитиш ва билимлар ўзлаштириш бутун жараёнини яратиш, қўллаш ва белгилашга системали ёндашишидир (ЮНЕСКО).

6. Технология – бу санъат, маҳорат, мохирлик, ишлаб чиқиш методлари тўплами, ҳолатини ўзгартиришдир (В.М. Шепел).

7. Ўқитиш технологияси- бу ўқувчилар ва ўқитувчилар учун сўзсиз қулай шароитлар яратиб бериш учун ўқув жараёнини лойиҳалаштириш, ташкил этиш ва олиб бориш бўйича ҳар томонлама ўйлаб чиқилган ҳамкорликдаги педагогик фаолият моделидир(В.М. Монахов).

8. Педагогик технология – бу педагогикада фикрлашнинг системали усулидир (Т. Сакамото).

9. Педагогик технология– ўқув жараёнининг ташкилий шакли, методлари, мазмунини ўзгартирувчи унинг ривожланиш системасидир (Е.Бистереки ва Ж.Селлер).

10. Педагогик технология - педагогик мақсадларга эришиш учун фойдаланиладиган ҳамма шахсий, инструментал ва методологик воситалар системали тўплами ва ишлатилиши тартибини билдиради (М.В. Кларин).

11. Педагогик технология – бу таълим мақсадига эришишга қаратилган ўқитувчи ва ўқувчининг фаолиятини системали, концептуал, қоидали, объективлаштирилган, инвариант тасвирлашдир (Ф.А. Фрадкин).

12. Педагогик технология билимларни эгаллашда режалаштириш, бошқариш ва таъминлашни таҳлил қилиш учун фаолиятни ташкил этиш усулини, одамлар, ғоялар, воситаларни ўз ичига олувчи комплекс интеграл жараён демакдир (Педагогик коммуникациялар ва технологиялар бўйича АҚШ ассоциацияси).

Педагогик даврлар ва технологияларнинг ривожланиш тарихи Педагогика фани тарихидан кўриниб турибдики ўқитиш ва кадрлар тайёрлашнинг янада мукамал методларини ва усулларини излаш доимий давом этиб келган. Ўқитиш – бу жамият таракқиёти учун самараси педагогнинг фаолияти яқунланиши билан дарҳол кўринмаса ҳам ҳар қандай бошқа фаолият каби ишлаб чиқариш фаолиятидир. Жамият тарихида иқтисодий даврлар фақатгина нималар ишлаб чиқарилиши, ким томонидан қанча ишлаб чиқарилиши, меҳнатнинг қайси воситалари билан ишлаб чиқарилиши қараб фарқ қилмайди.

Биз амалиётда қўллаган ва ижобий натижа берган технологиялардан бири бу - «БЛИЦ-ЎЙИН» методидир.

Ушбу технология ўқувчиларни ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри ташкил этишга, мантиқий фикрлашга, ўрганаётган предмети асосида кўп, хилма-хил фикрлардан, маълумотлардан кераклигини танлаб олишни ўргатишга қаратилган. Бу технология давомида ўқувчилар ўзларининг мустақил фикрларини бошқаларга ўтказа оладилар.

Мақсад:

«Блиц-ўйин» технологияси ўқувчиларга тарқатилган қоғозларда кўрсатилган ҳаракатлар кетма-кетлигини аввал яқка ҳолда мустақил равишда

белгилаб, сўнгра ўз фикрини бошқаларга ўтказа олиш ёки ўз фикрида қолиш, бошқалар билан ҳамфикр бўла олишга ёрдам беради.

ЎТКАЗИЛИШ ЖАРАЁНИ

1-БОСҚИЧ.

- ўқитувчи ушбу ўйин бир неча босқичда ўтказилиши ҳақида талабаларга тушунча беради. Ҳар бир босқичдаги вазифани бажаришга аниқ вақт ажратилиши, талабалар эса шу вақтдан унумли фойдаланишлари кераклиги ҳақида уларни огоҳлантиради;

- талабаларга алоҳида-алоҳида тарқатма материал берилади;

- ўқитувчи тарқатма материал мазмуни ва бажариладиган вазифани талабаларга тушунтиради, яъни тарқатма материалда берилган ҳаракатларни кетма-кетлигини тўғри белгилаш кераклиги, белгини эса қоғоздаги алоҳида ажратилган бўлимга рақамлар билан белгилаш кераклигини ташунтиради;

- берилган топшириқ аввал якка тартибда бажарилишини айтади.

2- БОСҚИЧ

- ўқитувчи биринчи берилган топшириқни ҳар бир талаба томонидан якка тартибда бажарилишини кузатади ва тушунмовчиликлар бўлганда ёрдам беради;

- ҳар бир талаба тарқатма материалдаги «якка баҳо» бўлимига шу ерда берилган ҳаракатлардан ўзининг шахсий фикри асосида мантикий кетма-кетлигини рақамлар билан белгилаб чиқади, яъни берилган бир нечта ҳаракатдан, унинг фикрича қайси бири биринчи бўлиши, қайси бири эса иккинчи бўлишини белгилайди, ўқитувчи бу вазифани бажариш учун талабаларга 10 дақиқа беради.

3-БОСҚИЧ

- ўқитувчи талабалардан 3 кишидан иборат кичик гуруҳлар ташкил этишларини сўрайди. 3 кишилик гуруҳлар ўқувчиларнинг хоҳишларига қараб ёки рақамлар бўйича ташкил этилиши мумкин;

- кичик гуруҳлардаги талабаларнинг ҳар бири ўз қоғозидаги якка баҳо бўлимида белгиланган ҳаракатлар кетма-кетлиги билан бир-бирларини

таништирадилар, кейин 3 кишида уч хил бўлган кетма-кетликни биргалашиб, бир-бирлари билан тортишиб, баҳслашиб, таъсир ўтказиб келишган ҳолда уларга тарқатилган қоғоздаги «ГУРУҲ БАҲОСИ» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқадилар;

- ўқитувчи кичик гуруҳдаги тортишувларда иштирок этмайди, фақат кичик гуруҳлар ва ҳар бир талаба фаолиятини кузатади, бу вазифани бажариш учун 20 дақиқа берилади.

4-БОСҚИЧ

Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, ўқитувчи ҳаракатлар кетма-кетлиги бўйича тўғри жавобни беради, яъни талабаларга тарқатилган қоғозлардан «ТЎҒРИ ЖАВОБ» бўлимини топишни ва унга ўқитувчи томонидан айтилган ҳаракатлар кетма-кетлигининг рақамларини ёзишни сўрайди.

5-БОСҚИЧ

Ўқитувчи «ТЎҒРИ ЖАВОБ» бўлимида берилган рақамларнинг «ЯККА БАҲО» бўлимида берилган рақамларни (ёки аксинча), яъни каттадан-кичикни айирган ҳолда «ЯККА ХАТО» бўлимига чиққан фарқни ёзишни сўрайди. «ЯККА БАҲО» бўлимидаги сонларни юқоридан пастга қараб кўшиб чиқиб умумийсини ҳисоблашлари кераклигини уқтиради.

6-БОСҚИЧ

Худди шу тартибда «ТЎҒРИ ЖАВОБ» ва «ГУРУҲ БАҲОСИ» ўртасидаги фарқ каттадан-кичикни айириш орқали бажарилади, чиқарилган фарқлар сони «ГУРУҲ ХАТОСИ» бўлимига ёзилиб, юқоридан пастга қараб кўшилади ва умумий сон келтириб чиқарилади.

7-БОСҚИЧ

Ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларининг умумий сони бўйича тушунча беради, уларни алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

ИЗОҲ: Бажарилган вазифани баҳолашнинг яна бир тури, қуйидагича: ўқувчиларнинг жавоблари ўқитувчи томонидан берилган «ТЎҒРИ ЖАВОБ»нинг ярмидан кўпига тўғри келган бўлса, демак, «қониқарли», 75%га

тўғри келган бўлса, «яхши», 100%га тўғри келган бўлса «аъло» деб белгилаш мумкин.

Педагогик технология усулининг ўзига хос хусусияти шундаки, унда таълимнинг режалаштирилган мақсадига эришишни кафолатлайдиган ўзлаштириш жараёни лойихалаштирилади.

Мақсадни кўзлаш, жорий натижаларни текшириб бориш, ўқув материални айрим бўлақларга ажратиш – ўқув жараёнини ташкил этишнинг бу белгилари - қайта ишлаб чиқиладиган яъни такрорланадиган таълим циклига хос хусусиятлардир.

Бошқача айтганда, такрорланадиган таълим циклининг асосий қисмлари қуйидагилар:

- таълим мақсадларини умумий белгилаш;
- умумий мақсадни ойдинлаштириб, ўқув мақсадларига айлантириш;
- ўқув амаллари мажмуи;
- таълим натижасини баҳолаш.

Ўқув жараёни бундай такрорланадиган шаклга эга бўлгани учун модуль характерини касб этади, алоҳида қисмларга ажратилади, улар турли мазмунга ва умумий тузилишга эга бўлади.

Бугунги кунда олий ўқув юртли ва факультетларида малакали касб эгаларини тайёрлашда замонавий ўқитиш методлари-интерфаол методлар, инновацион технологияларнинг ўрни ва роли бениҳоя каттадир. Педагогик технология ва педагог маҳоратига оид билим, тажриба ва интерактив методлар ўқувчи-талабаларни билимли, етук малакага эга бўлишларини таъминлайди.

Инновацион технологиялар педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол методлардан тўлиқ фойдаланилади. Интерфаол методлар - бу жамоа бўлиб фикрлаш деб юритилади, яъни педагогик таъсир этиш усуллари бўлиб, таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва ўқувчи-талабаларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Шуни айтиш лозимки, замонавий педагогик технологиялар, педагогика илмининг тадқиқот объекти сифатида, аниқ фанларни ўқитиш услуби бўлибгина қолмай, балки ижтимоий-иқтисодий фанларни ўқитишга ҳам янги ёндашув сифатида қайд қилиниши керак.

Кластер методи

Кластер методи педагогик, дидактик стратегиянинг муайян шакли бўлиб, у талабаларга ихтиёрий муаммо (мавзу)лар хусусида эркин, очиқ ўйлаш ва шахсий фикрларни бемалол баён этиш учун шароит яратишга ёрдам беради. Мазкур метод турли хил ғоялар ўртасидаги алоқалар тўғрисида фикрлаш имкониятини берувчи тузилмани аниқлашни талаб этади. «Кластер» методи аниқ объектга йўналтирилмаган фикрлаш шакли саналади. Ундан фойдаланиш инсон мия фаолиятининг ишлаш тамойили билан боғлиқ равишда амалга ошади. Ушбу метод муайян мавзунинг ўқувчилар томонидан чуқур ҳамда пухта ўзлаштирилгунига қадар фикрлаш фаолиятининг бир маромда бўлишини таъминлашга хизмат қилади.

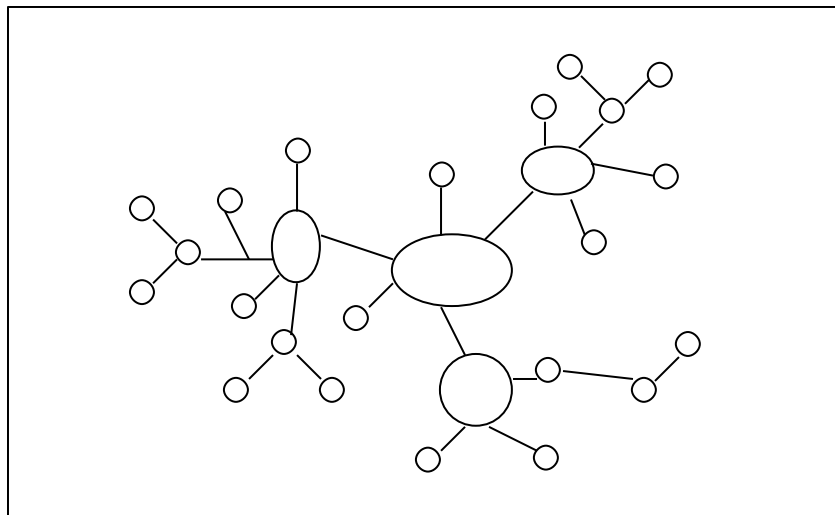
Кластер тузиш қоидаси

Кластер –боғлам.

- Билимларни фаол-лаштиришга йўналтиради, фикрловчи жараёнга мавзу бўйича янги ассоциатив тасаввурни эркин ва очиқ жалб қилишга ёрдам беради.

- Ўқув машғулотининг ҳамма босқичларида қўлланилади.

Кластер тузиш қоидалари билан таништириш: Синф доскасига калит сўз ёзилади (1-2 сўздан иборат); Калит сўз атрофида думалоқлар шаклида ассоциатив тушунчалар ёзиб борилади, уларни асосий чизиқ боғлаб туради; Муҳокама учун кластерлар билан алмашилиши ҳам мумкин.

Ақлий ҳужум – бунда бир неча талабадан иборат гуруҳ олдига муаммо қўйилади ва ечиш вақти белгиланади. Ҳар бир иштирокчи ўз ғоясини таклиф этади ва ҳеч бир фикр танқид этилмай қабул қилинади. Ечимлар сони қанча кўп бўлса, шунча яхши, сўнгра уларнинг ичидан энг тўғриси танлаб олинади ва ечим сифатида таклиф этилади. Бунда талабалардан қисқа вақт ичида тез фикрлаши, яъни миянинг актив ишлаши талаб этилади. Шунинг учун ҳам бу дидактик вазифа ақлий ҳужум деб аталади.

Мазкур метод муайян мавзу юзасидан берилган муаммоларни ҳал этишда кенг қўлланиладиган метод саналиб, у машғулот иштирокчиларини муаммо хусусида кенг ва ҳар томонлама фикр юритиш, шунингдек, ўз тасаввурлари ва рояларидан ижобий фойдаланиш борасида маълум куникма ҳамда малакаларни ҳосил қилишга рағбатлантиради. Ушбу метод ёрдамида ташкил этилган машғулотлар жараёнида ихтиёрий муаммолар юзасидан бир неча оригинал ечимларни топиш имконияти турилади. «Ақлий ҳужум» методи танлаб олинган мавзулар доирасида маълум кадриятларни аниқлаш, айти вақтда уларга муқобил бўлган қояларни танлаш учун шароит яратади.

Тадқиқотчилик методи– ушбу метод муаммоли таълимда марказий ўринни эгаллайди. Бу метод ўқитиш жараёнини ўқувчилар имкониятига мос тарзда содда ва тушунарли шаклда, айти вақтда, илмий тадқиқот жараёнига ўхшаш тарзда амалга оширилиши, тадқиқот жараёнининг асосий босқичлари -

Ўрганилаётган мавзудан тадқиқот жараёнига асос бўла оладиган тушунарсиз жиҳатларни очиб кўрсатиш, муаммони аниқлаш ва шакллантириш, фаразни илгари суриш, тадқиқот режасини тузиш ва амалга ошириш, номаълум фактларни ўрганиш ва амалга ошириш, илгари сурилган фаразни текшириш, натижаларни шакллантириш, олинган билимларнинг аҳамияти ва уларни қўллаш имкониятларини баҳолашни қўллаш демакдир.

Тадқиқот методининг асосий хусусияти - бир муаммони ҳал қилиш жараёнида янгиларига тўқнаш келинади ва уларни ҳам ҳал қилиш эҳтиёжи вужудга келади. Лекин таълим жараёнида амалга ошириладиган тадқиқот ҳақиқий илмий тадқиқотдан бир қанча муҳим жиҳатлари билан фарқ қилади.

Биринчидан, муаммоли таълим жараёнида тадқиқ этиладиган ўқув муаммолари ва ўқувчилар аниқлайдиган илмий ҳақиқат фан оламида янгилик ҳисобланмайди. Ўқувчилар эса уни ўз тажрибаларида илк бор тадқиқ этадилар ва ўзларини илмий ҳақиқатни аниқлаётган кашфиётчи деб биладилар.

Иккинчидан, ушбу жараёнда ўқувчининг тадқиқотга нисбатан рағбати олимниқидан бутунлай фарқ қилади.

Ўқув тадқиқоти ўқитувчи бошчилигида, шахсан унинг иштироки ва раҳбарлигида ўтади. Лекин ушбу ёрдам шу тариқа амалга оширилиши лозимки, ўқувчилар тадқиқот мақсадига ўзларини мустақил равишда эришдим деб билишлари лозим.

Учинчидан, бошқа ҳар қандай метод каби тадқиқот методи ҳам универсал метод эмас, бошланғич ва ўрта синфларда таълим жараёнига унинг айрим элементларинигина татбиқ этиш мумкин. Бу ўқувчиларни юқори синфда тадқиқот методини бирмунча мураккаб ва янада такомиллашган ҳолатини қўллаш олишга имкон беради.

Назорат саволлари

1. Таълимда «инновацион жараёнлар» термини нимани англатади?
2. Инновацион фаолиятни шакллантириш шартларини изоҳлаб беринг?
3. Педагогик технологияга таъриф беринг?

4. Педагогик технологиянинг таснифларини асослаб беринг?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтажўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. “Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси” Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Ғуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.
7. Мавлонова Р.А, Санакулов Х.Р, Ходиева Д.П. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув қўлланма. 2007.
8. Нуритдинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.

4-Мавзу Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси. Мутахассислик фанларидан курс ишини тайёрлаш методикаси.

4.1. Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси

Режа:

1. Маъруза машғулотларини ташкил этиш технологияси.
  2. Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари.
  3. Семинар машғулотларини ташкил этиш технологияси.
- ✓ **Таянч тушунчалар:** маъруза машғулотлар, амалий машғулотлар, семинар машғулотлар, лаборатория машғулотлар, педагогика, технология, метод, шакл, восита.

Маъруза - таълим ташкиллаштиришнинг асосий шакли

Олий таълим муассасаларида машғулот турлари:

- ✓ Маъруза машғулотлар;
- ✓ Амалий машғулотлар;
- ✓ Семинар машғулотлар;
- ✓ Лаборатория машғулотлар;

Маъруза - таълим ташкиллаштиришнинг асосий шакли

Маъруза - ўқитишни ташкил этишнинг етакчи шакли ҳисобланиб, қуйидаги вазифаларни амалга оширишга имкон беради:

- йўналтирувчилик-талабаларни ўқув материалнинг асосий ҳолатларига, уни келгуси иш фаолиятидаги ўрни ва аҳамиятига диққат қилишларига имкон беради;
- ахборотлилик- ўқитувчи маъруза вақтида ҳолат, асосий илмий далиллар ва хулосалар моҳиятини очиқ беради;
- методологиклик- маъруза вақтида ўқитиш усуллари таққосланади, илмий изланишнинг асослари намоён этилади;
- тарбияловчилик-маъруза ўқув материалга ҳиссий-баҳолаш муносабатида бўлишни уйғотиш;

➤ ривожлантирувчилик - билим олиш қизиқишларини, яъни мантиқий фикрлаш ва исботлаш қобилиятларини ривожлантиришга ёрдам беради.

Маърузада ўқитиш технологиясининг жараёнли тuzилмаси қуйидаги босқичларда ифода этилган:

I. босқич. Ўқув машғулотига кириш - ўқув машғулотининг мавзусини ифодалаш, мустақил ўқиш учун мавзу, мақсад, вазифа ва маъруза режаси, адабиётларни, ушбу мавзу бўйича қалитли тоифалар ва тушунчаларни, ўз-ўзини текшириш учун савол ва топшириқларни маълум қилиш.

II. босқич. Асосий, ахборотли - Маъруза машғулоти режасига қатъий риоя қилиш, ўқув машғулотининг технологик харитасига биноан таълим мақсадларини амалга ошириш бўйича таълим берувчи ва таълим олувчиларнинг тартибий ҳаракатлари.

III. босқич. Якуний натижавий - якуний хулосалар қилиш, ушбу мавзу бўйича асосий ўқув ахборотига таълим олувчилар эътиборини қаратиш. Ўзаро баҳолаш ва ўзининг фаолияти ҳақида фикр юритишни ташкиллаштириш; бажарилган ишни келгуси касбий фаолияти учун аҳамиятлилиги тўғрисида маълум қилиш.

Маъруза турлари:

- академик маъруза
- оммабop маъруза
- кириш маърузаси
- умумлаштирувчи маъруза
- комплекс маъруза
- анъанавий (ахборотли) маъруза
- маъруза-суҳбат
- муаммоли маъруза
- визуал маъруза
- бинар маъруза
- маъруза-анжуман
- қайтар алоқали маъруза

1. Кириш маърузаси ўқув фани тўғрисида умумий тасаввурларни беради ва талабаларни ушбу фан бўйича ишлаш тизимида йўналтиради. Бу маърузада фаннинг назарий ва амалий аҳамияти, уни бошқа фанлар билан алоқаси, фаннинг мутахассис тайёрлашдаги ўрни, фан миқёсида бажариладиган услубий ва ташкилий ишларнинг хусусиятлари, талабаларга тавсия этиладиган ўқув-услубий адабиётлар шунингдек ҳисоботнинг вақти ва шакллари аниқ ва яққол кўрсатиб берилади.

2. Ахборотли маъруза- талабаларга ўқув маълумотларни тизимли баён этиш ва тушунтириш учун хизмат қилади. Ҳар бир бундай маъруза аниқ бир мавзуга бағишланади ва у тугалланган бўлади, лекин бошқалар билан (аввалги ва келгусидаги мавзулар билан) аниқ яхлит тизимни ташкил этади. Бунда талабаларни тушуниши ва эслаб қолиши таъминланади.

3. Умумлаштирувчи маъруза – бу юқори даражада илмий билимларни тизимлаштириш бўлиб, бир турдаги аниқ дастурий саволлар тўғрисида қисқа ва умумий маълумотларни бериш назарда тутилади. Бу маърузалардан ўқишнинг якуний босқичларида фойдаланилади (давлат имтихонлари).

4. Муаммоли маъруза – бу маърузада янги билимлар савол, вазифанинг муаммолиги ёки вазият орқали етказиб берилади. Бунда талабаларни ўқитувчи билан ҳамкорликда ва суҳбатда билиш жараёни изланувчилик фаолиятига яқинлаштирилади.

5. Кўргазмали-маъруза- маъруза материални техник воситалар ёки аудиовидеотехникалар ёрдамида кўргазмали шаклда етказиб беришни назарда тутади. бундай маърузани ўқилиши кўрилатган кўргазмали материалларни (слайд, расмлар, жадвал, чизма, графиклар ва б.) очиқ ёки қисқа шарҳлашга олиб келинади.

6. Бинарли маъруза – бу икки ўқитувчини (илмий мактаб вакиллари, олим ва амалиётчи, ўқитувчи ва талаба) суҳбат шаклидаги маърузани ўқиш тури.

7. Олдиндан режалаштирилган хатолар билан маъруза-таклиф этилаётган ахборотни (хатоларни излаш: мазмунда, услубийда, орфографик

хатоларни) доимий назорат қилишда талабаларни қизиқтиришга йўналтирилган. Маъруза якунида тингловчилар ташхиси ўтказилади ва қилинган хатолар таҳлили ўтказилади.

8. Анжуман-маъруза олдиндан қўйилган муаммо ва маърузалар тизими, давомийлиги 5-10 дақиқалик бўлган, илмий-амалий машғулот сифатида ўтказилади. Ҳар бир маъруза қилиш, ўқитувчи томонидан олдиндан таклиф этилган дастур доирасида мантиқан тугалланган матнни акс эттиради. Такдим этилган матнлар йиғиндиси муаммони ҳар томонлама ёритиб беришга имкон беради. Маъруза якунида ўқитувчи талабаларнинг мустақил ишларини ва маъруза билан чиқишларини хулосасини қилади, таклиф этилган маълумотларни тўлдирди ва аниқлик киритади ва асосий хулосаларни шакллантиради.

9. Маслаҳатли-маъруза турли сценариялар бўйича ўтказилиш мумкин. Биринчи вариант “савол-жавоблар” тури бўйича амалга оширилади. Маърузачи маъруза вақти мобайнида талабалар бўлим ёки бутун курс бўйича саволларга жавоб беради. Иккинчи вариант “савол-жавоб-мунозара” шаклида ўтказилади, яъни маърузачи томонидан янги маълумотни баён эти ш, саволларни берилиши ва берилган саволларга жавоб излаш мақсадида мунозарани ташкиллаштириш.

Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари

Маъруза шакллари	Ўзига хос хусусиятлари
Маълумотли	Маърузанинг энг анъанавий тури. <i>Педагогик вазифалар:</i> ўқув маълумотини баён қилиш ва тушунтириш
Умумлаштир увчи қисқа маълумотли	Курсни ёки унинг катта бўлимларини баён этилган назорат ҳолатлари негизини, аввалом бор илмий-тушунчавий ва концептуал асос ташкил этади. <i>Педагогик вазифалар:</i> Илмий билимларни тизимлаштиришни амалга ошириш. Ички ва фанлараро алоқаларни ёритиб бериш.
Муаммоли	Янги билимлар савол вазифа вазиятларни муаммолиги орқали амалга оширилади. Бунда талабалар билими ўқитувчи билан ҳамкорликда ва суҳбатда тадқиқотчилик фаолиятига олиб келинади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотини ёритиб

	бериш; муаммони аниқлаш уни ечиш / жамлаш ва анъанавий ва замонавий нуқтаи назарни таҳлил қилишни ташкиллаштириш
Кўргазмали	Бундай маърузани олиб борилиши кўрилаётган материалларни очик ҳолда ва қисқа шарҳлашга олиб келинади. <i>Педагогик вазифалар:</i> маълумот мазмунини таълимнинг техникавий воситалари ёки аудио техникалар ёрдамида ёритиб бериш
Бинарли	Бундай маърузани олиб борилиши икки ўқитувчи . 2-мактаб вакиллари олим ва амалиётчилар, ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги суҳбатни намоён қилади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотларни икки томон нуқтаи назарларини таққослаш орқали ёритиб бериш.
Олдиндан кўзланган хатоликлар билан	Ўқитувчи онгли равишда йўл қўйган мазмунли, методологик хатоларни: талабалар томонидан топишга қаратилган. Маъруза якунида талабаларнинг ташҳиси ва қўйилган хатоликлари таҳлили олиб борилади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги материал мазмунини ёритиб бериш; талабаларни таклиф этилаётган маълумотни доимо назорат қилишларига қизиқтириш
Анжуман	Ўқитувчи томонидан тайёрланган дастур миқёсида, олдиндан белгиланган муаммо ва маъруза тизими билан илмий-амалий машғулот олиб борилади. <i>Педагогик вазифалар:</i> янги ўқув маълумотини ёритиб бериш, талабаларни янги ўқув маълумотини излаш ва тизимлаштиришга ҳаракат қилдириш
Маслаҳатли	Турли йўл билан ўтказилиши мумкин. 1. “Савол-жавоб”. Ўқитувчи маъруза давомида бутун курс ёки бўлим бўйича талабаларнинг саволларига жавоб беради. 2. “Савол-жавоб-мунозара”. Янги маълумотни нафақат баён этади, балки ва қўйилган саволларга жавоб излаб топишни ташкиллаштиради. <i>Педагогик вазифалар:</i> талабалар билимини мустаҳкамлаш, ривожлантириш, уларни янги маълумотлар билан тўлдириш

Маърузанинг сифатини баҳолаш мезонлари:

- ✓ Маъруза мазмунини баҳолаш.
- ✓ Маъруза ўқиш услубини баҳолаш.
- ✓ Маърузани ташкил этилганлигини баҳолаш.
- ✓ Маърузада талабалар ишига раҳбарликни баҳолаш.

- ✓ Ўқитувчининг маъруза ўқиш қобилиятини баҳолаш.
- ✓ Маърузанинг натижавийлиги ва самарадорлигини баҳолаш.

Семинар - бу таълим берувчини таълим олувчилар билан фаол суҳбатга киришишига йўналтирилган, назарий билимларни амалий фаолиятда амалга ошириш учун шароитни таъминловчи, машғулоти ўқитиш шаклидир.

Семинарлар ўқув жараёнини ташкил этишнинг бошқа шакллари билан узвий боғлиқ, шу жумладан, хусусан, маърузалар ва талабалар мустақил иши билан. Семинарларга курснинг марказий мавзулари олиб чиқилади, уларни ўзлаштирилиши талабалар профессионал таълим сифатини белгилайди.

Муаммо ва масалаларни муҳокамасида ҳар бир талабанинг фаол иштироки семинарларнинг махсус хусусияти бўлади.

Семинар шакллари:

- режа асосида батафсил муҳокама;
- семинар режаси бўйича оғзаки савол-жавоб;
- талабаларнинг реферат ва маърузаларини тинглаш ва муҳокама қилиш;
- олдиндан баъзи талабалар томонидан тайёрланган ёзма рефератларни бутун гуруҳ талабалари семинардан олдин ўқиб, семинарда муҳокама қилиш;
- назарий конференция;
- семинар пресс-конференция;

Семинар таркиби:

- ўқитувчининг кириш нутқи,
- асосий қисм,
- ўқитувчи якуний сўзи.

Семинар машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари:

- Семинар машғулоти мазмунини баҳолаш
- Семинар машғулоти ўтказиш услубини баҳолаш
- Семинар машғулоти ташкил этилганлигини баҳолаш
- Семинар машғулотида талабалар ишига раҳбарликни баҳолаш

➤ Ўқитувчининг семинар машғулотида ўтказиш қобилиятини баҳолаш

➤ Семинар машғулотининг натижавийлиги ва самарадорлигини баҳолаш

Семинар машғулотининг дидактик мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- Билимларни, чуқурлаштириш, тизимлаштириш, мустаҳкамлаш.
- Билимларни текшириш ва назорат қилиш.
- Китоб билан мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини сингдириш.
- Нутқ маданиятини ривожлантириш.
- Ўз фикрида далилий туриш кўникмасини шакллантириш.
- Тингловчиларни саволларига жавоб бериш кўникмасини шакллантириш.

➤ Бошқаларни тинглаш, саволлар бериш кўникмасини шакллантириш.

Таълим берувчи семинарни самарали ўтказиш учун қуйидагиларни ҳисобга олиш зарур:

- ўзининг тайёргарлиги, бунда савол ва жавоб техникасига эга бўлиши;
- ўқув гуруҳининг ҳолати: унинг мотивацияси, унинг ташкил этиш хусусияти;

ўқув жараёнининг техник жиҳозланиши.

Семинар машғулоти режаси асосий материални қамраб олиши ва қисқа, аниқ, тушунарли бўлиши зарур.

Улар тасдиқлови ва саволли шаклда ҳам ифодаланиши мумкин. Қоидаги мувофиқ семинар машғулотида 4-6 саволлар олиб чиқилади.

Семинар турлари ва уларнинг хусусиятлари.

Сухбат- семинар. Энг кўп тарқалган тур ҳисобланиб, режа бўйича очиқ сухбат шаклда ўтказилади, яъни қисқа талабаларни сўзга чиқишлари ва ўқитувчини якунидан иборат бўлади.

Талабаларни семинар режаси саволлари бўйича тайёрланиб келишлари назарда тутилади.

Маъруза ва рефератларни эшитиш ва муҳокама қилиш-семинар. Бу талабалар ўртасида маъруза ва реферат мавзуларини дастлабки тақсимлаш ва тайёргарликни назарда тутати.

Маърузада уч асосий қисмни ажратадилар:

1. Кириш бўлиб, бунда мавзу уни нг аҳамияти аниқланади;
2. Асосий, бунда мавзу мазмуни баён этилади.
3. Яқуний, бунда мавзу умумлаштиради, хулосалар қилинади.

Маърузанинг давомийлиги- 20 дақиқадан ошмаслиги керак.

Семинарни асосий маркази бўлиб маъруза муҳокамаси, савол- жавоб ва маъруза муҳокамаси, маърузачининг яқуний сўзга чиқиши.

Рефератларни тайёрлаш. Талабанинг ижодий ишининг мураккаб шакли ҳисобланиб, у иншо ёзиш, тугалланган меҳнатни англатади.

Реферат мавзулари тақсимлаётганда бир вақтни ўзида оппонентларни ҳам белгилайдилар. Улар олдиндан реферат мазмуни билан танишишлари ва унга тақриз тайёрлаши керак. Тақризда: унинг ютуқлари ва камчиликларини кўрсатиш, уни мазмуни бўйича тўлдиришларни киритиш юзасидан тавсиялар бериш керак. Оппонентлардан сўнг муҳокамага талбалар қўшиладилар. Яқунда ўқитувчи рефератга, оппонентга ва бошқа сўзга чиққанларга баҳо беради.

Диспут (тортишув)-семинар. Муаммони асосли ҳал этиш юзасидан жамоавий муҳокама қилишни назарда тутати. Диспут-семинар диалогик мулоқат шаклида олиб борилади. У юқори ақлий фаолликни назарда тутати, тортишунини олиб бориш, материални муҳокама қилиш, нуқтаи назар ва ўз фикрини ҳимоя қилиш, ўз фикрларини кенг ва аниқ баён этиш кўникмасига одатлантиради.

Кўшма шаклдаги семинар. Бу маърузалар муҳокамаси, эркин сўзга чиқишлар, шунингдек мунозарали муҳокамаларнинг бирикмасидир.

Семинарда савол-жавобли ўқитиш техникаси.

1. Саволни тўғри ифодалаш ва сўнгра савол бериш. Улар ўзаро мантиқан алоқага эга бўлиши керак.

2. Мазмун ва шакли бўйича саволлар талабаларнинг ривожланиш даражасига мос келиши зарур – осон саволлар фаол билиш фаолиятини уйғотмайди.

3. Ҳар бир саволни барча ўқув гуруҳига берилади ва ўйлаб бўлингандан сўнг жавоб бериш учун талабалардан бири чақирилади.

4. “бақириб ” жавоб бераётган талабаларни рағбатлантирилмайди.

5. Кўпроқ фаол иштирок этмаётганлардан сўралади, қолганларга ноаниқ жавобларни тўғрилашга ёки тўлдиришлариги имкон бериш керак.

6. Узоқ бўлган саволлар берилмайди. Агарда берилган саволга ҳеч бир талаба жавоб бераолмаса, саволни бошқатдан ифодалаш, қисмларга бўлиш ёки йўналтирувчи савол бериш керак.

Амалий машғулот

Амалий машғулот - ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири бўлиб, ўқитувчи раҳбарлигида талабалар томонидан фаннинг илмий-назарий асосларини ўзлаштириш, ижодий фаолияти кўникмасини шакллантириш ва тажриба орттириш, техник воситаларидан фойдаланиш бўйича амалий ишларнинг замонавий усулларини ўзлаштириш мақсадида ўқув вазифаларни бажаришдан иборат. Амалий машғулотлар уларни бажариш назарий асосини берадиган маърузадан сўнг амалга оширилади. Айрим ҳолларда назарий материаллар ўрганишни осонлаштириш учун лаборатория (амалий) ишлар маърузадан олдин ҳам келиши мумкин, зарур назарий билим ва бу маълумотларни ўз ичига олган махсус таълим нашрларга мурожаатлар тақдим этилади. Амалий (лаборатория) дарслари давомида талабалар оралиқ ёзувларни олиб боради ва дарснинг якунида ёзма ҳисоботини текшириш учун ўқитувчига тақдим этади.

Амалий машғулотларининг мақсад ва вазифалари:

Мақсади: реал амалиётга яқин шароитларда талабаларнинг билим фаолиятини бошқариш.

Вазифалари:

- аниқ амалий муаммоларни ҳал этиш жараёнида талабалар билимини мустаҳкамлаш, чуқурлаштириш ва кенгайтириш;
- билимларни, мустақил фикрлаш, талабалар ижодий фаолиятини ривожлантириш;
- мустақил равишда олинган маълумотларни мантиқий изоҳлаш қобилиятини ривожлантириш;
- муайян фаннинг янги усуллар ва методикасини эгаллаш;
- таълимнинг жамоавий ва индивидуал шаклларини оқилона бирлашмасини таъминлаш.

Амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари:

- амалий машқлар;
- тренинглари;
- типик масалаларни ечиш;
- вазиятли муаммоларни ҳал этиш;
- реал масалаларни моделлаштириш;
- бизнес ўйинлари;
- ролли ўйинлари;
- ўйинли лойиҳалаштириш;
- имитацион машқлар;
- аниқ вазифалар билан (ташкilotлар, муассасаларга) чиқиш машғулотлари;
- машғулотлар-танловлар.

Амалий машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари

- Амалий машғулот мазмунини баҳолаш
- Амалий машғулот ўтказиш услубини баҳолаш
- Амалий машғулотни ташкил этилганлигини баҳолаш
- Амалий машғулотда талабалар ишига раҳбарликни баҳолаш
- Ўқитувчининг амалий машғулотини ўтказиш қобилиятини баҳолаш

➤ Амалий машғулотининг натижавийлиги ва самарадорлигини баҳолаш

Назорат саволлари

1. Маърузанинг қандай турлари мавжуд
2. Маъруза шаклида таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари.
3. Маърузанинг сифатини баҳолаш мезонлари.
4. Семинар машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари.
5. Семинар машғулотининг дидактик мақсадлари нималардан иборат.
6. Таълим берувчи семинарни самарали ўтказиш учун нималарни ҳисобга олиш зарур.
7. Семинар турлари ва уларнинг хусусиятлари.
8. Амалий машғулотларининг мақсад ва вазифалари.
9. Амалий машғулотларни ташкил этиш шакллари.
10. Амалий машғулотнинг сифатини баҳолаш мезонлари.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаҳўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. “Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси” Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Ғуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.
7. Мавлонова Р.А, Санакулов Х.Р, Ходиева Д.П. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув қўлланма. 2007.

4.2. Мавзу: Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.

Режа:

1. Бошланғич таълимда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш.
2. Мустақил таълим фаолияти даражалари мезонлари

Таянч тушунчалар: мустақил таълим, мотивацион, реконструктив, эвристик, ижодий, синтез.

Бошланғич таълимда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш.

«Мустақил таълим»-тушунчаси педагогик луғатларда-ўқув юртидан ташқари, мустақил ўрганиш туфайли эгалланадиган таълим туридир, деб таърифланган. Айни вақтда «Мустақил таълим олиш», «Ўзини тарбиялаш», «Мустақил ўқиш» тушунчаларидан синонимлар сифатида фойдаланилмоқда.

Педагог олим А.К.Бушлянинг фикрича, «Мустақил таълим—бу таълим олишнинг алоҳида тизимли ёндашишга асосланган мустақил ишлар йиғиндисидир».

Мустақил таълим – талабаларга берилган мураккаблик даражаси билан фарқланмайдиган топшириқлар, амалий вазифаларни аудиторияда ва аудиториядан ташқарида ижодий ва мустақил бажаришлари натижасида уларда назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган фаолият деб тушунишимиз мумкин. Бунда улар бажарган мустақил ишлар дидактик мақсади, шахсий ёки жамоага мўлжалланганлиги, ўзлаштириш усуллари, шаклига бажариш ўрнига қараб фарқланади. Талабаларда мустақил онгли фаолиятини шакллантириш таълим жараёнида муҳим омил ҳисобланади. Унинг назарий, амалий, илмий, методик ва педагогик асослари таҳлил қилинса ва мустақил таълимнинг энг самарали шакллари, воситалари танланса онгли мустақил таълим фаолиятини шакллантиришда ижобий натижаларига эришиш мумкин. Бунда ўтиладиган мавзунинг амалиёт билан узвийлиги, илмийлиги ва материалларнинг қизиқарлилиги, мавзуларнинг тизимлилиги, топшириқ ва вазифаларнинг кўп қирралилиги, ўзаро боғлиқлиги муҳимдир. Аммо энг асосийси талабаларни мустақил онгли фаолиятини шакллантиришда уларнинг интилиш ва қизиқишларини ҳисобга олиш, талабалар эгаллаган билимларини амалиётда қўллай олишлари, талабаларни ижтимоий фойдали, тарғибот—

ташвиқот ишларида иштирок этишларини таъминлашдан иборат. Педагог олим А.К.Бушля «мустақил иш» терминини аниқлаштириб, шундай қўшимча қилади: «Мустақил иш кўпгина ҳолларда мустақил таълим даражасига ета олмаслиги мумкин».

Мустақил таълим бевосита мустақил фикрлаш билан боғлиқ бўлганлиги сабабли мустақил фикрлашга берилган таърифга ҳам тўхталиб ўтсак: «Мустақил фикрлаш - инсоннинг ўз олдида турган муаммони мақсад ва вазифаларни белгилаган ҳолда ўз билими ва ҳаётий тажрибаларига таяниб турли йўл, усул, воситалар ёрдамида, ўзининг интеллектуал имкониятлари даражасида мустақил равишда ҳал қилишдан иборат бўлган ақлий фаолиятидир».

Ёшларнинг мустақил иш бажариш кўникмаларини шакллантириш турли ўқув предметларида ҳам амалга оширилиши мумкин. Масалан: математик олимлар С.И.Демидова ва Л.О.Денишевлар мустақил таълимга қуйидагича таъриф беришган:

«Мустақил ўқув ишлари ўқувчиларнинг ўқитувчи томонидан фаол ташкил этилган, олдида қуйилган дидактик мақсадларни бажаришига йўналтирилган ва шунга махсус ажратилган вақт тушунилади. Билимларни қидириш, уларни англаб етиш, мустаҳкамлаш, кўникма ва малакаларни шакллантириш ва ривожлантириш билимларини умумлаштириш ва тизимлаштириш жараёни тушунилади».

Бу таърифда фаолиятнинг мавжуд хусусиятлари: фаолиятлилик, тизимлилик, мақсадга йўналганлик, мустақиллик ҳақида сўз юритилган. Бироқ мустақил таълимнинг бир жиҳати сифатида мустақиллик тилга олинган. Мустақил тафаккур таълимнинг бир қисми бўлиши мумкин.

Бўлажак бошланғич таълими йўналиши бакалавр ўқитувчиларида педагогик мустақил билим олишга қизиқиш, талаб ва қобилиятни педагогик маданиятни такомиллаштиришга чорловчи омил сифатида шакллантириш лозим. Муаммони ҳал этишнинг педагогик жиҳати-бошланғич таълими йўналиши талабалари бўлажак ўқитувчи бакалаврлардан педагогик

такомиллашишини, касбий ўқитишни чуқурлаштиришни, педагогик малакасини оширишни талаб қилади.

Бошланғич таълими йўналиши талабаларини кузатиш давомида маълум бўлишича онгли қизиқиш мустақил фаолиятга ундовчи, ҳаракат уйғотувчи куч бўлиб ҳисобланади.

Айнан касбий фанларга онгли қизиқиш бошланғич таълим йўналиши талабаларида амалий машғулотларда мустақил англаш, тафаккурни шакллантириш ва кенг, чуқур идрок эта олиш жараёнларига интилишни уйғотади. Бошланғич таълим йўналиши талабаларининг мустақил таълимга **мотивацион** муҳитлари бошқа манбалар, касбга бўлган қизиқишлардан шаклланади. Касбларга бўлган интилиш асосида, янгиликка йўналтирилган интилиш жараёнида мустақил таълимга эҳтиёж вужудга келади. Касбдаги қониқишгина шахсни ўз устида ишлаш, билимларга янгича ёндашувга мажбур этади. Онгли қизиқиш-мустақил фаолиятнинг энг муҳим кўрсатгичи, юқори даражасидир. Бунда эса фанлардан дарс берадиган ўқитувчилар маҳоратининг даражасига боғлиқдир. Фақат шундагина ўқувчиларда у ёки бу фан ёки касб мутахассисликка қизиқиш шаклланади. Ўқувчилар барча касб сирларидан хабардор бўлишлари учун вақт етишмасида уларда қизиқишга илк кадам қуйишларида ўқитувчи берадиган маълумотларнинг аҳамияти каттадир.

Талабаларнинг мустақил таълимига методик жиҳатдан раҳбарлик қилишда уни ривожлантириш йўллари йўналишини ўрганиб чиқиш давр талабидир. Энг барқарор рағбатлантириш усули бу касбий меҳнат ҳамда ишга ижодий ёндашув фаолиятидир. Ёшларни турли-туман амалий, ижтимоий, ташкилий, ижодий фаолиятга жалб этиш ҳам мустақил таълим самарадорлигини ошириш омилдир.

Мустақил таълим фаолияти даражалари мезонлари

Мустақил таълим жараёни қандай амалга оширилиши, унинг ривожланиши, ўзлаштирилган билимлар асосида **мустақил таълим фаолияти даражаларини қуйидагича мезонлар** билан белгилаш мумкин:

- мақсадга йўналтирилган, мотивацион муҳитга асосланган мустақил таълим;

- мустақил тафаккур жараёнини таъминловчи кўникмалар;

- мустақил таълим фаолиятини ташкил этишга йўналтирилган кўникмалар;

Тафаккур кўникмаларнинг даражаси ўта фаол ҳаракатли бўлади. Бунда талаба мустақил тафаккур билан ўзининг биринчи қадамларини кўяди. Ўқув фанлари мақсадини, уй вазифаларини теран англайди. Уларни бажаришда кўшимча адабиётларга мурожаат қилади, ўтилган мавзуларни қайта кўриб чиқади. Кўпгина талабалар уйга берилган маъруза матнлари устида ишлайдилар, маърузалар, рефератлар тайёрлашда илмий – оммабоп, даврий нашрлардан фойдаланадилар. Талабалар тафаккури кўникмаларини ривожлантиришнинг қуйи даражаси асосан қийинчилик билан кечади. Барча талабалар бу даражада мустақил таълимни ўқитувчи раҳбарлигида амалга оширадилар. Уларда ташкилий кўникмалар даражаси юқори бўлмай, улар ўз олдиларига онгли вазифалар кўя олмайдилар, уларни ҳал этиш учун воситалар танлай олмайдилар. Айниқса бунда мустақил иш топшириқларининг мураккаблик даражаларини ҳам ҳисобга олиш лозим. Ўқув педагогик масалаларни еча билиш малакали шахснинг умумий ҳолати билан фойдаланувчи, унинг онги, фикрлаш усули, касбий нуқтаи назари ва йўналишини кўрсатувчи умумкасбий малакадир. Шахснинг йўналганлиги аниқ воқелик сабабий-қадриятли муносабат мазмунида намоён бўлади. Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқларни ҳал этиш асосида талаба бўлажак касбий фаолият муаммоларини ҳал этиш усулларини эгаллайди.

Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар дидактикада мустақил таълим даражасини оширувчи бошқарув, рағбатлантириш, ташкил этиш ва назорат воситалари сифатида қаралади.

Талабанинг ўқув фаолиятига нисбатан ўқитувчи томонидан муайян талабларнинг кўйилиши уларнинг мазмунини бойитади. Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқларни берилиш шакли эса

олдин ўзлаштирилган намуна бўйича хулосалар чиқаришни кўзда тутувчи бошқарув топшириқлари ва масалаларининг бажарилиши саналади.

Бизнинг фикримизча, педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар ва масалаларда автоном ҳолда мустақил билим олишга ўтиш учун катта имкониятлар мавжуд. Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар мустақил билим олишни амалга оширишга имкон берувчи топшириқлар тўпламини яратиш учун асос бўла олади.

Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар объектив, аниқ педагогик ва ишлаб чиқариш муаммоларини акс эттиради. Ўқитувчи ўрганилаётган педагогик ҳодисалар ва ишлаб чиқариш жараёнининг ўзаро зид хусусиятларини акс эттириш учун муаммоли вазиятдан фойдаланса, у ҳолда объектив муаммо ўқув муаммосига айланади. Талабалар учун тушунарли бўлган ўқув педагогик ва ишлаб чиқариш жараёни муаммолари ўқув топшириғи саналади.

Ўқув муаммоси фикрлаш фаолиятини фаоллаштиришга имкон беради, бироқ уларнинг ҳар бири ҳам илмий даражада педагогик ва психологик тушунчаларни мустақил шакллантиришга олиб келмайди. Шу боис педагогик, техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқларни ишлаб чиқишда ўқув муаммоларининг дидактик хусусиятларини ҳисобга олиш зарур. Топшириқ тўғри ифода этилса, уларни талаба томонидан қабул қилиниши ва ўқув фаолиятига нисбатан қўйилувчи талаблар тўплами сифатида эътироф этиш мумкин.

Мустақил билим олиш технологиясига мувофиқ педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқларни ишлаб чиқиш қоидалари куйидагилардан иборат:

– педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар ҳақиқий педагогик ва ишлаб чиқариш вазиятлари билан боғлиқ муаммоларга эга бўлиши керак;

– муаммоли вазиятли топшириқлар асосини ташкил этувчи муаммони ҳал этиш тушунчаларини юзага келтирувчи ақлий фаолиятни турли усуллар

(анализ, синтез, таққослаш, солиштириш, умумлаштириш ва ҳ.к) ёрдамида амалга оширишни кўзда тутади;

– муаммоли вазиятли топшириқлар исботини аниқлаш ва талабалар онгида, ходисалар ва жараёнлар ўртасида мустаҳкам боғлиқликни мустаҳкамлаш асосида тушунчаларни юзага келтириш имкониятларини кўзда тутиши лозим;

– муаммоли вазиятли топшириқларни бажаришнинг яхлит ифодаланган ёки ифодаси топшириқ шартларини ташкил этувчи бир неча оддий тушунчалардан субъект томонидан ҳали ўзлаштирилмаган янада мураккаброк тушунчани келтириб чиқариш имконини беради;

– муаммоли вазиятли топшириқларни бажариш жараёнида оддий тушунчалар ёки субъектга маълум бўлмаган тушунчалар билан ёки бир-бири билан таққосланади;

– тушунчаларни таққослашда субъект фикрлашнинг турли: анализ, синтез, солиштириш, таққослаш, техник объектлар орасидаги умумийлик, типиклик ва хусусийликни топиш амалларини бажаради;

– муаммоли вазиятли топшириқларни бажаришда субъект қуйидаги амалларни бажаради:

– тушунчаларнинг шакли ва мазмунини ўзгартирмасдан қайта ишлаб чиқади;

- тушунчалар шаклини ўзгартириб, уларни қайта ишлаб чиқади;

- илгари ўзлаштирилган тушунчалардан расмий-манتيқий фикрлаш усулларида фойдаланиб, уларни қайта ўзгартиради;

- назарий фикрлаш асосида янги тушунчалар шаклланади.

Одатда педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар талабалар эътиборига дарҳол уни ҳал этиш мумкин бўлган масала кўринишида ҳавола этилади. Педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар мазмунида акс эттирилган муаммо, кўпинча, амалий ҳаётда учраб туради. Талабалар уларни шундай қайта ифодалашлари керакки, мавжуд тажрибаларга таяниб, ечимга эришиш имконини берувчи шартларни реал вазиятдан ажратиб олсинлар.

Талабаларга масалаларни бундай кўринишда таклиф этиш, ўқув-педагогик ёки ишлаб чиқариш жараёни муаммоли вазиятларда шартларни излаш ёки ифода этиш жараёнида субъектлар томонидан ташкил этилувчи интеллектуал фаолиятни гўёки талабалар ўрнига ўқитувчи амалга оширгандек бўлади. Мустақил ўқишда шартлар олдиндан маълум қилинмайди.

Агарда ўқитувчи томонидан масалага айлантирилган ўқув топшириқларини бажариш жараёнида талаба ечим йўлини топа олмаса, у ҳолда у аниқ вазиятга дуч келиб, ушбу вазиятни педагогик ва ишлаб чиқариш жараёни муаммосининг ечимини излашга имкон берувчи ҳолатга айлантира олмайди. Масалани ечиш маълум дидактик вазифаларга қатъий амал қилишни тақозо этади. Масала шартлари аввалдан тузувчи томонидан белгилаб қуйилганда, талабадан вазиятни қайта ўзгартириш малакасини намойиш қилиш талаб этилмайди. Шу боис талабалар билимларини бошқа вазиятга кўчириш ва уларни амалда қўллашда қийинчиликлар ҳис этадилар.

Тажриба ишлари ўқувчилар, касб-ҳунар коллежлари ва педагогик университетлар талабаларининг масалани ечишда, тахминан бир хил даражада эканликлари, бироқ ўқув-педагогик ва ишлаб чиқариш жараёни муаммолари шартини ифода этишга тайёр эмасликларини кўрсатди.

Мустақил билим олишда кўпроқ шартлари ифода этилмаган топшириқларни бажаришга тўғри келади. Масалани ечар экан, талаба шартларни ўзгартириш қонунлари билан танишади, аниқ бир муаммони таҳлил қилиш ва ўқув-педагогик ёки техник-технологик масалани бажаришда мавжуд кўникма ва малакалардан фойдаланади.

Ўқув муаммолари ёрдамида педагогик-психологик ва техник технологик тушунчаларни шакллантириш талабаларга мустақил равишда муаммо белгиларини аниқлаш, муҳим маълумотларни иккинчи даражали маълумотлардан ажратиб олиш ва қўшимчаларни излаб топиш имконини беради.

Бундай педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқларни қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

1. Шартлари ифода этилган, лекин ечиш учун зарур бўлган барча маълумотлар берилмаган масалалар. Улар назарий ва амалий масалалар тарзида икки гуруҳга ажратилади. Амалий масалалар ҳақиқий педагогик ва ишлаб чиқариш жараёни билан узвий боғлиқ бўлади. Бундай масалаларни ечишда фақатгина ақлий фаолият, билим, малака ва кўникмаларгина эмас, балки сенсор ва ҳаракатлар фаоллигига эришиш талаб этилади. Бу масалалар мустақил билим олиш технологияларининг амалиёт билан узвийликни таъминлашга ёрдам беради.

2. Ўзлаштирилмаган билим, ҳаракат ва операцияларга дуч келинмайдиган масалалар. Улар аввал ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш, уларни янги вазиятларда қўллаш, фикрлаш малака ва кўникмаларини эгаллаш ҳамда мавжуд билимларни мустаҳкамлаш учун мўлжалланган.

3. Саволлар-янги билимларни қабул қилиш ва ўзлаштиришга тайёрликни аниқловчи восита. Саволларда қуйидаги икки жиҳат кўзга ташланади: мавжуд билимларини текшириш ва мустақил хулосага келишга йўналтириш. Саволлар репродуктив ва продуктив тарзида икки гуруҳга бўлинади. Репродуктив саволлар хотирани мустаҳкамлаш, продуктив саволлар эса фикрлаш қобилиятини ривожлантиришга хизмат қилади. Улар субъектларга ақлий ҳаракатларни ўзлаштиришга ёрдам беради, шунингдек, анализ, синтез, таққослаш, солиштириш, умумлаштириш муҳимини ажратиш, мустақил равишда хулосаларга келиш ва амалий қарорларни қабул қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Талабалар педагогик ҳамда техник-технологик муаммоли вазиятли топшириқлар ёрдамида педагогик ҳодисалар, техник объектлар, технологик жараёнлар ўртасидаги турли хусусият ва боғлиқликларини аниқлайдилар (тахлил ва умумлаштириш кўринишидаги ҳаракатларни амалга оширадилар), уларни ўзаро солиштирадилар, таққослайдилар, бу ҳодиса, жараён ва объектларнинг умумийлиги ва ўзига хос муҳим хусусиятларини кўрсатадилар. Ўқув топшириқлари аста-секин мураккаблаштириб борилади. Энг яхши тайёргарликка эга бўлган иқтидорли талабалар ижодий ва изланиш хусусиятига

эга бўлган мураккаб топшириқларни бажарадилар. Камроқ тайёргарликка эга бўлган талабалар, соддароқ топшириқларни бажарадилар, лекин шунга қарамасдан, топшириқлар устида ишлаш уларга умумий масалани ҳал этишда гуруҳ билан бирга ишлашга имкон беради. Мураккаб топшириқларни бажариш баъзи талабаларга педагогик-психологик ва техник-технологик тушунчаларини илмий даражада дарҳол ўзлаштириш имконини беради.

Бу даражадаги талабалар учун ҳаракат қилиш, ривожланиш, мустақил фаолиятга мақсадли йўналганлик, тизимли равишда иш юритиш ўқув фанига ва мустақил ишга такомиллаштирилган методик қўлланмалар асосида ўз қизиқишларини, билимларини чуқурлаштиришга интилиш хусусиятлари хос бўлади. Талабалар кўпинча дарсликда берилган метариални онгли ўзлаштирмай, фақат ёдда сақлаб қоладилар ва ўқитувчига гапириб берадилар. Бундай талабалар касбий-фаолиятда ҳам фақат топшириқ асосида ишлашга ўрганиб қоладилар. Улар берилган «Намуна» асосидагина иш юритадилар. Натижада фаол мустақил тафаккурга эга бўлишга интилмайдилар. Бу қуйидаги хулосаларда ифодаланади: ўқитувчи уларнинг мураккаб материални тушунтириб беради; талаба тайёр материал асосида иш кўради, янада мураккаброқ материал устида ишламайди. Ўқитувчи китобда ёзилгандан кўра оддийроқ, тушунарлироқ тилда тушунтириб беради.

Мустақил таълим олиш фаолиятининг биринчи босқичида фанларга бўлган қизиқиш асосий манба бўлади. Бироқ бу қизиқиш унчалик қатъий ва чуқур бўлмайди. Бунда ҳам мақсадга йўналтирилган, тизимли, махсус ташкилий, мустақил таълим фаолияти мавжуд эмас. Фақат китоблар ўқиш, махсус маърузалар тинглаш, мустақил тафаккур фаолиятига интилиш бўлади. Шахснинг қизиқишлари ҳам мужассамлашмаган, у ҳам кўплаб қўшимча, кенг миқёсли ишларини амалга оширади, бироқ буларни узвий равишда эмас, балки баъзан ва чуқур билимига эга бўлмай амалга оширади.

Мустақил таълим фаолиятининг иккинчи босқичида талаба мустақил (албатта, нисбатан) ўз олдига мақсад ва вазифалар қўйиб, мазмунини англаб, ташкилий ишларни амалга ошириб борадилар. Бу даврда талабалар шахсий-

хаётий режалар, ғояларни амалга ошириш воситаси сифатида касбий вазифаларни ҳал этади. Иккинчи босқичда қизиқишлар жиддийлашади, фаннинг алоҳида қисмини ўрганиш, бу орқали ўз хаётий режаларини тузиш, бирор касбни эгаллашга бўлган қатъий истак асосий ўрин тутади. Онгли равишда кўшимча фаолият бошланади, ўз ғояларини амалга ошириш воситасига айланган мустақил таълим билан шуғулланилади. Мустақил таълим онгли равишда ташкил этилган, тизимли тус олади, унинг марказида мустақил тафаккур шаклланиб боради. Биринчи ва иккинчи даражалардаги мустақил таълим мазмунини таққослаганда улардаги фарқ турлича манбалардан фойдаланиш ва ҳар хил шаклларда амалга оширилиши билан ажралиб туради. Улардаги турли-туманлик ўз мустақил тафаккурини шакллантиришдаги барча эҳтиёжларни таъминлашга қаратилгандир.

Мустақил таълим фаолиятининг учинчи босқичида талабалар мустақил таълим билан бир неча йил шуғулланиб, ўз касбий мақсадлари, ҳаракатлари, вазифаларини аниқ белгилаганликлари билан фарқланади.

Мустақил билим олиш даражасини баҳолаш ўз-ўзини баҳолаш ва ўқитувчи томонидан баҳолаш асосида қиёсланади.

Талабаларни мустақил ишга тайёрлашда ўқитувчиларнинг роли, айниқса, катта бўлади. Ўқитувчи мустақил иш мавзусини талабанинг имкониятига, билим даражасига мослаб, талабада шу ишга нисбатан қизиқиш уйғотадиган ва мустақил фикр юритишга мажбур қиладиган қилиб белгилаш лозим ва бу ишни бажариш учун зарур бўладиган барча маълумотларни бера билиши, методик қўлланма, ишни бажариш тартиби керак бўлганда савол-жавоблар уюштиришни, маслаҳаталар бериши ва шу мавзулар бўйича экскурсиялар ташкил қилиш зарур.

Бакалавр ўқитувчи тайёрлаш ўқув режасига кирган таълим дастурларини ўзлаштиришда талабаларнинг ўқув фанларига оид бир қанча масалалар ва муаммолар бўйича мустақил билим олиши назарда тутилган. Барча турдаги бакалавр ўқитувчи тайёрлаш ўқув юкламасининг энг юқори ҳажми ҳафтасига 54 соат қилиб белгиланган. Шундан аудитория ўқув ишлари ҳажми ҳафтасига

32 соат, қолган қисми яъни 22 соати эса аудиториядан ташқари мустақил таълим олишга қаратилган. Бошланғич таълими йўналишида бакалаврлар тайёрлаш ўқув юкламининг умумий ҳажми 7290 соатни, шундан мустақил иш 2432 соатни, мустақил таълим 678 соатни ташкил қилади. Бундан кўриниб турибдики, бакалавр даражасидаги кадрларни тайёрлаш учун ўқув режасидаги 30-35 % ҳажми мустақил таълим олишга қаратилган.

Мустақил ишни бажаришда талабалар фанлараро боғланишни ҳисобга олиб, адабиёт танлайди, улардан керакли маърузаларни ёзиб олади, бошланғич маълумотларни таҳлил қилиб, мустақил ишнинг мазмунини ўрганади ва шу иш бўйича бирор тушунчага эга бўлади.

Берилган масаланинг бир қисмини аудиториядан ташқарида (кутубхона, лаборатория хонаси ва бошқалар.) ҳам мустақил ишлашга руҳсат қилинади. Мустақил иш дастурини белгилашда маърузада ўтилган мавзуларнинг такрорланишига йўл қўйилмаган ҳолда, талаба учун илмий ва амалий муҳим, ўрганган ва ўрганаётган билимлардан ижодий фойдаланиш мумкин бўлган саволлар ва масалалар қўйилади. Мустақил ишлаш учун берилган тавсиялар (1-илова) берилган бўлиб, ушбу тавсиялар асосида талабалар мустақил ишлашларини ташкил этишса мақсадга мувофиқ бўлади.

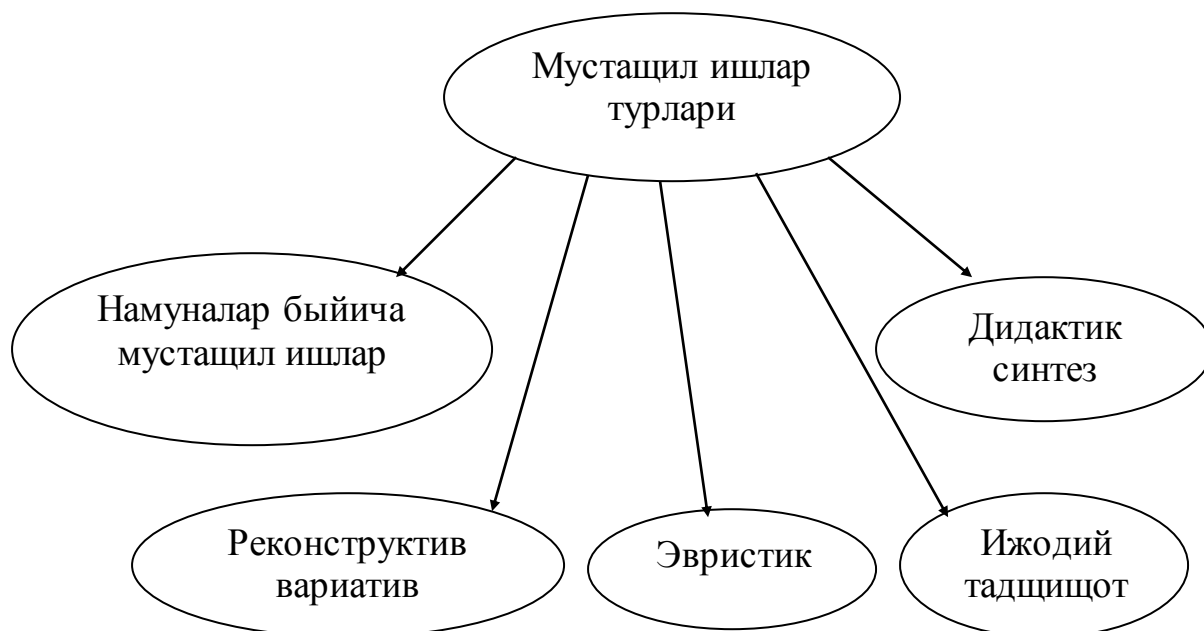
Ўқув дастурининг берилган бўлими бўйича талабаларнинг мустақил тайёргарлиги тугагач, фикр алмашувида талабалар ўқиб ўрганган адабиётларидаги асосий, қизиқарли масалалар ўртага ташланади ва фанлараро боғланиш, таҳлили, бу тўғридаги ўз фикрлари ва ҳақозалар ҳақида тартиб билан маъруза қилади. Берилган масала бўйича фикрлашуви ва тортишувида фаол иштирокига қараб, ўқитувчи талабаларни баҳолайди.

Бошланғич таълими педагогикасига оид адабиётларда мустақил ишларнинг қуйидаги турлари қайд қилинган:

- намуналар бўйича мустақил ишлар;
- реконструктив – вариатив мустақил ишлар;
- эвристик (қисман ижодий) мустақил ишлар;
- ижодий тадқиқот мустақил ишлари.

Ушбу мустақил иш турларига биз яна мустақил таълимнинг натижасини баҳоловчи дидактик синтез элементини кўшдик ва қуйидаги ҳолатга келтирдик.

Мустақил ишларнинг турлари.

- Намуналар бўйича мустақил ишлар типик вазифаларни, турли машқларни намуна асосида ечишдир. Улар материални ўзлаштиришга омил бўлади, лекин талабаларнинг ижодий фаоллигини ўстирмайди.

- Реконструктив-вариатив мустақил ишлар нафақат билимларнинг амалий тавсифномасини, балки билимлар тузилмасини қайта ишлаб чиқишни, масала, муаммони ечишда мавжуд билимларни жалб қилишни кўзда тутди.

- Эвристик мустақил ишлар маъруза, лаборатория, амалий машғулотлар, семинарларда қўйилган айрим масала, муаммоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир. Тадқиқий мустақил ишлар тадқиқот муаммосини кўра олиш малакасини, уни мустақил ифодалай олиш, фаразни белгилаб олиш, муаммонинг ҳал қилиниш режасини ишлаб чиқиш, уни ҳал қилишни мўлжаллайди.

- Ижодий тадқиқот ишлари. Бундай ишларда вазифа муаммоли вазиятнинг юзага келишини тақозо қиладиган шароит яратишдан иборат бўлади. Талаба ўз фаолиятида тайёр намуналардан озод бўлган ҳолда

масаланинг ҳал қилиниши йўллари кидиради, тадқиқ қилади. Бундай ишлар сирасига эксперимент қўйиш, жиҳозлар, макетлар ва дастгоҳларни лойиҳалаш билан боғлиқ бўлган вазифалар киради.

- Дидактик синтез. Талаба ўз-ўзини танқидий назорат қилган ҳолда эгалланган ёки ўзлаштирилиши лозим бўлган билим, кўникма ва малака элементларини таҳлил қилиб таълим мақсадларига қай даражада эришганлигини аниқлайди. Мустақил ишларнинг ижодий баркамолликдаги самаралари ҳақида хулосалар чиқаради.

Бошланғич таълими йўналиши талабаларининг мустақил таълим олиш фаолияти билим олиш жараёнларини ва амалий фаолият олиб боришни, технологик жараён ва техник объектларни танлаш жараёнини, ижодий фикрлаш жараёнларини жадаллаштиради, юксак ақлий ривожланишнинг асосий шarti сифатида мустақил ва фаол фикрлашни шакллантиради.

Бўлажак бошланғич таълими бакалавр ўқитувчиларининг мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини шакллантиришни қуйидаги йўллар асосида тартибга келтирдик:

- ўқув фаолиятида инсон объектив борлиқни ўрганишда, ўзининг ҳаётий тажрибасини бойитишда, табиатга таъсир кўрсатиш воситаларини билиб олишда шу билан бир вақтда ўзининг қобилиятларини ривожлантиришда ёрдам берувчи идрок этиш малакаси муҳим роль ўйнайди.

- талабалар амалий фаолияти жараёнида керакли билим, кўникма ва малакалар эгаллашлари, бу жараёнда ўқитувчи кузатишга, ўз кузатишларини тажрибалар йўли билан текширишга, ўқув адабиёти билан ишлашга, фан маълумотларидан кундалик ҳаётида фойдаланишга ўрганади.

Бошланғич таълими ўқитиш методларидан талабаларда мустақил таълим олиш малакаси шаклланганлик даражасини аниқлашда фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Уларни шартли равишда қуйидаги номлар билан аташ мумкин:

1. Ўқув материалларини ўрганишда ва мустақил иш жараёнини ташкил этишда умумийдан муҳимларини ажратиб олиш малакаси (ажратувчи

малака); 2. Мустақил иш бажарилиши жараёнида технологик жараёнларни ва техник объектларни танлаш, ўқиш, ёзиш, чизиш, схемалар тузиш малакаси (тузиш малакаси); 3. Аудиторияда, аудиториядан ташқарида, ўқув устахонасида ва уйда мустақил ишларни самарали ташкил этиш малакаси (ташкил этиш малакаси); 4. Мустақил фикрлаш малакаси (фикрлаш малакаси); 5. Материални ўрганишда ўз-ўзини назорат қилиш малакаси (назорат қилиш малакаси).

Назорат саволлари

1. Бошланғич таълимда талабалар мустақил таълимини ташкил этиш.
2. Ўқитиш жараёнида таълим-тарбиянинг узвийлиги ва узлуксизлиги.
3. Реконструктив-вариатив мустақил ишлар
4. Эвристик (қисман ижодий) мустақил ишлар
5. Ижодий тадқиқот мустақил ишлари.
6. Мустақил ишларнинг турлари.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими йўналиши бакалаврларини тайёрлашда мустақил таълимнинг аҳамияти // Мактаб ва ҳаёт. –Тошкент, 2004. -№ 1. – Б. 18-20.
2. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А. Касб таълими ўқитувчиларини тайёрлашда мустақил таълимни ташкил этиш. Методик қўлланма. – Т.: ТДПУ, 2006. - 46 б.
3. Муслимов Н.А., Шарипов Ш.С., Қўйсинов О.А. Ўрта махсус, касб-хунар ва олий таълим интеграцияси. Методик қўлланма.-Т.:Низомий номидаги ТДПУ. 2006. - 47б.

4.3.-Мавзу. Мутахассислик фанларидан курс ишини тайёрлаш методикаси.

Режа:

1. Курс ишига мавзу танлаш.
2. Курс ишининг мазмуни.
3. Курс иши бўйича маълумотлар тўплаш, библиографияни тайёрлаш, адабиётларни ўрганиш.
4. Йиғилган материалларни қайта ишлаш.
5. Курс ишини расмийлаштириш тартиби.
6. Курс ишига тақриз ёзиш ва ҳимоя қилиш.
7. Баҳолаш тартиби ва мезонлари.

Таянч тушунчалар: курс иши, талаб, битирув малакавий иш, магистрлик диссертация, узвийлик, узлуксизлик дарс ўтиш методикаси, дарсни ташкил этиш, дарс режаси, календарь мавзули режа, конспект, тарқатма материаллар, тест сўровномалари, жадваллар, расмлар, технологик харита, схемалар.

1.УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

Курс иши талабанинг университет ўқув режасида кўзда тутилган фанларни мустақил ўрганишга ва шу асосида кейинги босқичларда битирув малакавий ишларини олиб боришга мўлжалланган.

Курс ишини ёзиш ва ҳимоя қилиш педагогик жараённинг муҳим босқичи бўлиб, талабаларнинг назарий ва амалий билимларини мустаҳкамлаш ҳамда кенгайтириш, мавзуларга мос тавсиялар ишлаб чиқариш ва ўрганган билимларидан фойдаланиш мақсадларини кўзлайди.

Курс ишини ёзиш олий ўқув юрти талабасида мустақил фикр юритиш кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилади, ишлаб чиқиладиган тавсиялар муаммо ва камчиликларни ечишда ижодий изланишлар ҳамда тажрибалар ўтказиш имконини беради, ҳозирги замон фан-техника тараққиёти ва таълим- тарбия жараёнини ривожланиши талабанинг мустақил ишлаш, мустақил фикрлаш, мустақил изланиш лаёқатини ва тайёргарлигини оширади.

Курс иши мавзулари бугунги кун талаби асосида бажарилади. Курс ишида илмий тадқиқотга хос хусусиятлар жамланиши, амалиётга татбиқ этиш учун аниқ тавсиялар ифодаланиши лозим.

Курс ишига илмий раҳбарликни кафедра ўқитувчилари ёки кафедра мудури томонидан тайинланиб, университет ректорининг буйруғи билан тасдиқланиб, бу ишга кафедранинг барча профессор – ўқитувчилари жалб этилади.

2. КУРС ИШИГА МАВЗУ ТАҲЛАШ

Талабалар кафедрада мавжуд курс ишларининг намунавий мавзулар рўйхатини диққат билан кўриб чиқиб, ўзларига маъқул мавзуни танлашлари ва бу ҳақда кафедра журналига кайд эттиришлари лозим. Шунингдек, талабалар илмий раҳбар билан келишган ҳолда ўз тадқиқот мавзуларини ҳам таклиф этишлари мумкин.

Танланган мавзу замонавий, бугунги куннинг долзарб мавзуларидан бўлиши керак. Бундан ташқари танланган мавзу бундан кейинги бажариладиган илмий тадқиқот ишларининг давомийлигини таъминлаши керак. Курс ишини ёритиш жараёнини шартли равишда қуйидаги босқичларга бўлиш мумкин:

- 1) мавзуни танлаш, илмий раҳбардан (ўқитувчидан) маслаҳат олиш ва ишнинг дастлабки режасини тузиш;
- 2) тадқиқот мавзусига доир илмий маълумот йиғиш ва адабиётларни ўрганиш;
- 3) масаланинг таркибий қисмлари таҳлили, мавзу баёни;
- 4) курс ишини расмийлаштириш, кафедрада рўйхатдан ўтказиш ва уни тақриз учун тақдим этиш;
- 5) тақриз билан ишлаш ва кўрсатилган камчиликларни бартараф этиш;
- 6) Умумий ҳолда курс иши тайёр бўлганда факультет деканати рўйхатидан ўтказиш;
- 7) курс ишини ҳимоя қилиш.

Мавзуни танлаш талабада ўтилган барча фанлар бўйича йиғилган билимлар билан белгиланади. Ушбу ҳолда хатога йўл қўйилиши мумкин, чунки бир қарашдан анча осон кўринган мавзу, уни тадқиқ этиш ва ўрганиш жараёнида юқори даражадаги назарий билимларни талаб этиши маълум бўлади. Мавзуни танлашда амалий машғулотларни олиб борадиган ўқитувчи талабага услубий тушунтириш беради.

Албатта, курс ишининг барча мавзулари ҳам бир хил даражадаги қийинчиликка эга эмас. Лекин ҳар қандай мураккаб бўлиб кўринган мавзу бўйича ҳам тегишли манбалардан тўғри фойдаланган ҳолда ва улардаги фикрларни малакали таҳлил қилиш орқали муваффақиятли курс иши ёзиш мумкин. Курс иши мавзусининг мазмунига оид бирор бир масала талабага тушунарсиз бўлиб қолмаслиги ва бундай ҳолатда масаланинг ечими мустақил ёки илмий раҳбар ёрдами билан аниқлаштирилиши лозим.

Талаба курс ишига жиддий муносабатда бўлиши, вақтни тўғри тақсимлай олиши, шошилмасдан, режали, тизимли ва муваффақиятли бажариши керак.

Талаба курс иши учун мавзу танлаб бўлгач, уни бажаришга рухсат беришни сўраб кафедра мудири номига ариза ёзади.

Кафедра аризани кўриб чиқади ва курс иши мавзусини талабага биркитиш тўғрисида қарор қабул қилади ҳамда илмий раҳбарини тайинлайди

3. КУРС ИШИНИНГ МАЗМУНИ

«Умумий педагогика назарияси ва амалиёти» ва «Тарбиявий ишлар методикаси» фанлари бўйича курс иши мазмуни унинг мавзусидан келиб чиқиб белгиланади. Курс иши 3 қисмдан, яъни кириш, асосий қисм, хулоса, илова ва таклифлардан иборат бўлади. Курс иши талаба томонидан мустақил ҳолда мантиқий жиҳатдан саводли услубда ёзилган бўлиши керак. Курс ишида режанинг мавжудлиги унда фақат шу мавзуга оид масалаларни ёритишга имкон беради ҳамда материалларни баён қилишда кетма-кетликни, аниқликни ва такрорлашларга йўл қўймаслик керак.

Мавзуни танлаш ва режани тузиш бир пайтда бўлмаслиги керак. Талаба дастлаб дарсликларнинг тегишли бўлимлари билан танишиб чиқиши, мавзунинг мазмун ва моҳиятини тушуниши ва унинг таълим – тарбия жараёнидаги ўрни ва ролини аниқлаши лозим. Мавзуни ёритиш жараёнида талаба иш режасини тузиши ва бу иш режаси илмий раҳбар билан келишган ҳолда белгиланади. Талаба намунавий режалардан фойдаланган ҳолда унга ўзгартиришлар киритиши ёки ўз режасини таклиф қилиши ҳам мумкин. Шунинг эслатиб ўтиш керакки, иш режасини кўп саволлардан иборат тарзда тузиш тўғри бўлмайди. Ҳар бир саволда фақат шу қисмга тааллуқли масалаларни ёритиш лозим. Талаба томонидан тузилган режани илмий раҳбарга кўрсатиш керак бўлади.

Агар мавзу асосида талаба режаларни тузишга қийналса, у вақтда курс иши режаси раҳбар томонидан тузиб берилди ва кафедра мудирининг томонидан тасдиқланади.

Кириш қисмида танланган курс иши мавзусининг долзарблиги ва таълим –тарбия жараёнидаги аҳамияти унинг ўзига хос жиҳатлари асослаб берилди. Шунингдек, киришда курс ишининг мақсади, объекти, предмети, таркиби вазибалари аниқ кўрсатилади.

Курс ишининг биринчи ва иккинчи саволларида ўрганилаётган мавзунинг назарий асослари очиқ берилди.

Курс ишининг ёритишда мавзуга оид барча назарий билимлардан, интерфаол методлардан фойдаланган ҳолда ёзиш тавсия этилади.

Асосий қисм ўрганилган мавзудаги ташкилий ишларни такомиллаштириш ва таълим самарадорлигини ошириш бўйича таклифлар билан тугалланади.

3. КУРС ИШИ БЎЙИЧА МАЪЛУМОТЛАР ТЎПЛАШ, БИБЛИОГРАФИЯНИ ТАЙЁРЛАШ, АДАБИЁТЛАРНИ ЎРГАНИШ.

Курс ишининг муваффақиятли бажарилиши мавзуга оид аниқ ва тўғри илмий маълумотларни йиғиш боғлиқ. Одатда, фан бўйича ўқув дастурларида олий ўқув юрти кутубхонасида мавжуд бўлган асосий манбалар тавсия этилган

бўлади. Манбалар доирасини кенгайтириш учун бошқа кутубхоналар имкониятларидан фойдаланиш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Курс ишини ёритишда мавзуга тегишли бўлган маълумотлардан, монографик адабиётлардан ва турли журналлардан фойдаланиш маълумотларни олиш мумкин. Жумладан, “Бошланғич таълим”, “Педагогик таълим”, “Педагогик технология”, “Узлуксиз таълим”, “Мактаб ва ҳаёт”, “Халқ таълими”, “Касбий фанлар методикаси” каби мамлакатимизда чоп этиладиган журналлардан ҳамда, МДХ давлатларида нашр этиладиган мавзуга тегишли бўлган журнал мақолаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар рўйхатини тузиш ва танлаш учун олий ўқув юрти кутубхонасининг каталоги билан батафсил танишиб чиқиш керак.

Адабиётлар билан ишлашда уларнинг курс иши мавзусига бевосита тегишлилигига, мавзуни очиш учун адабиётларнинг етарли даражада тўпланишига ва адабиётларнинг янгилигига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхатида президент асарлари, энг муҳим дарсликлар, монографик ишлар, ўқув қўлланмалар, газета ва журнал мақолаларини ўз ичига олган бўлиши керак. Танланган адабиётлар бўйича илмий раҳбар билан маслаҳатлашгач, талаба зарур адабиётларни чуқур ўрганишга киришиши мумкин.

4. ЙИГИЛГАН МАТЕРИАЛЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МАВЗУ БАЁНИ.

Тегишли адабиётлар танлаб олингач, курс ишини тайёрлаш жараёнидаги энг муҳим ва масъул босқич бошланади яъни бунда тегишли манбалар ўрганиб чиқилади ва уларнинг мазмуни қисқача ёзиб олинади.

Ўрганилаётган масала ҳақида тўлиқ тасаввур ҳосил қилиш учун тегишли маъруза ёки дарсликнинг бўлимини ўқишдан тайёргарликни бошлаш керак. Монографик адабиётлардан кўчирма қилишдан олдин, уларни тўлиқ ўқиб чиқиш, муаллифнинг асосий фикрини тушуниб олиш, ўзидаги мавжуд иш режаси билан солиштириш, муҳим жойларини белгилаб қўйиш, кейин эса асосий ва иш учун аҳамиятли қоидаларни баён қилишга киришиш мумкин.

Кафедра томонидан курс ишини ёзиш учун тавсия этилган манбалар рўйхати одатда, танланган мавзу бўйича турли фикрлар мавжудлигини ҳисобга олган ҳолда тузилган бўлади. Шундай қилиб, курс ишини тайёрлаш жараёнида йиғилган илмий маълумотлар қўйилган масалага оид турли қарашларни, яъни илмий мунозаранинг муҳим элементларини акс эттириши керак. Маълумот йиғишда бадиий, публицистик адабиётлардан мисоллар келтиришга аҳамият бермаслик мумкин эмас. Булардан фойдаланиш талабанинг нафақат чуқур билимга ва берилган масалага қизиқишига, балки кенг дунёқарашга эга эканлигидан ҳам далолат беради.

Курс ишида фойдаланиладиган манбалар тизимида интерфаол методлардан ва инновацион технологиялардан фойдаланилганлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиздир.

Курс ишини тайёрлаш жараёнида талаба ўзининг ижодкорлигини, изланувчанлигини ва қобилиятини кўрсатиши керак. Бунда талаба мавзусини ахборат технологияларидан фойдаланиб, мавзуга тегишли бўлган слайдлар асосида намоиш этиши керак. Мавзу баёни муайян доирада бўлиши керак. Бунда;

- Биринчидан, мавзунинг аппарати аниқланади ва таҳлил жараёнида шунга таянилади, тадқиқот предмети аниқ ва равшан баён этилади ;

Масалан, Инновацион технологияларнинг таълим жараёнидаги ўрни мавзусини кўриб чиқишда асосан “Инновация” тушунчасига таъриф бериш лозим.

- Иккинчидан, масаланинг мазмуни ёритилиб, ўрганилаётган масаланинг назарий қоидалари ва таълим тамойилларига асосланган тизимидаги ўрни ва моҳияти кўрсатилади.

- Учинчидан, курс ишини ёритишда талаба олган назарий билимларини реал ҳолатда амалий мисоллар билан боғлаши муҳимдир.

5. ЙИҒИЛГАН МАТЕРИАЛЛАРНИ ҚАЙТА ИШЛАШ.

Курс иши ёзишнинг хомаки жараёни бўлиб, бошқача айтганда, уни тузиш, тизимлаштириш, унинг турли қисмларини таққослаш билан боғлиқ

бўлиб, бунда ҳар бир масаланинг таркибий чегаралари ва ишнинг бутун моҳияти аниқлаштирилади.

Курс иши муайян мазмун ва шаклга эга бўлади. Унинг тузилиши асосан, **кириш, асосий қисми** ўз ичига олган **4** ёки **5** та **параграф** ва **хулоса** қисмларидан иборат бўлади.

Киришда муаллиф танланган мавзунинг долзарблигини асослайди, мавзунинг ўрганилганлик даражасини қисқа таҳлил қилади (курс ишида фойдаланилган манбаларга умумий баҳо беради), ишнинг мақсади, объекти, предмети, вазифалари ва уни ўтказиш методикасини белгилайди.

Асосий қисм ўз ичига ишнинг мақсад ва вазифасига мос ҳолда, мавзунинг барча қирраларини қамраб олган бўлиши керак.

Курс иши мустақил ва ижодий изланиш натижасида ёритилганлиги учун, у талабанинг ўз сўзлари билан ёзилган ҳамда унинг фикр ва мулоҳазаларини ўз ичига олган бўлиши керак. Агар талаба курс ишини ёритишда юқоридаги кўрсатмаларга амал қилган ҳолда ёзмаса, бу ҳолат ишнинг “қониқарсиз” баҳоланишига сабаб бўлади.

6. КУРС ИШИНИ РАСМИЙЛАШТИРИШ

Курс ишини бажариш жараёнида тўпланган ва қайта ишланган маълумотлар аниқ, тартибли ва ҳаққоний бўлиши керак. Материаллар баёни мантиқий изчил, жумла тузилишлари қисқа ва аниқ, мавхумлик ва қайтариқлар бўлмаслиги, хулосалар исботланган ва тавсияномалар асосланган бўлиши керак. Курс ишининг алоҳида бўлимларини ёзиш талаблари куйироқда кўрсатиб ўтилади.

Курс иши муқоваси расмийлаштирилади.

Мундарижа курс ишининг қисмларини, саволларнинг номланишларини, бетларнинг рақамланиш тартибини ўзида ифода этади. «Кириш», Хулоса ва тақлифлар бўлимларини истисно этган ҳолда барча саволлар, араб рақамлари билан рақамланиши керак. Саволларнинг тартиб рақамидан кейин нукта қўйилади ва саволлар ёзилади .

Курс иши бетлари кетма-кет рақамланиши лозим: муқова бетига тартиб рақами қўйилмайди.

Биринчи бетининг пастки қисмига, ўнг томон бурчагига « 1 » рақами қўйилади ва шу кетма-кетликда давом эттирилади. Агар курс ишида расмлар, шакллар ва жадваллар бўлса, уларни умумий рақамланишга қўшиш керак.

Иловалар ва адабиётлар рўйхати ҳам кетма-кет рақамланишга қўшилади. Адабиётлар рўйхати фойдаланилган барча манбаларни алфавит тартиби бўйича ўзида жамлайди.

Илова курс ишининг охирида берилади. Курс ишини ёритиш жараёнида мундарижадаги берилган саволлар ҳамда хулоса ва иловалар янги бетдан бошланади, саҳифанинг ўнг томонидан юқори бурчагида «Илова» деган сўз ёзиб қўйилади.

Ҳар қайси илова сарлавҳага эга бўлиши керак. Мабодо курс ишида икки ва ундан зиёд илова бўлса, улар кетма-кет рақамлар билан рақамланади, масалан: «1-илова», «2 илова» ва ҳоказо.

Матнда келтирилган маълумотлар манбаси тартиб рақами бўйича адабиётлар рўйхатида кўрсатилиб ўтилади.

Курс ишини ёзаётганда, адабий манбалардан, кўрсатмалардан, шунингдек умумнутқида қабул қилинмаган сўзларни, ибораларни, атамаларни ишлатиш таъқиқланади.

Курс ишини ёзиб тугатгач, унда берилган саволларнинг ўзаро боғланишини ва баён этилиш усулига (адабий тилига) алоҳида эътибор берган ҳолда қайта ўқиш керак.

Кўпинча қайта ўқилишда илгари билинмаган хатоларга, қайтариқларга, қарама-қарши фикрларга, нотўғри танланган қиёслашларга ва ҳоказоларга дуч келинади.

Курс иши ҳажми кўлёзма матнда **35-40** (кампютерда **20-25**) бетни ташкил этиши керак. Матн тушунарли хуснихатда, тузатишларсиз, ёзув қоғозининг бир томонига ёзилиши керак.

Ҳар бир бетда: чап томондан **-2,5 см**, ўнг томонидан - **1 см**, юқоридан ва пастдан - **2 см** очик жой қолиши керак. Курс иши режасидаги саволларнинг номлари курс ишининг тегишли жойларида сарлавха сифатида такрорланиши лозим. Ёзиб тугалланган курс ишига талаба ва илмий раҳбар томонидан имзо қўйилади.

7. КУРС ИШИГА ТАҚРИЗ ЁЗИШ ВА ҲИМОЯ ҚИЛИШ.

Ёзиб тугалланган ва раҳбар томонидан маъқулланган, муқоваланган курс иши белгиланган муддатда кафедрага топширилади ва тақриз ёзилади.

Курс иши тақризида ишнинг илмий даражасига, амалий тавсияномаларнинг асосланганлигига ва уларнинг аҳамиятига баҳо берилиши, йўл қўйилган мавжуд камчиликлар кўрсатилиши ва талаба маҳорати баҳоланиши лозим.

Курс ишини ҳимоя қилишга тайёргарлик пайтида талаба бажарилган мавзу моҳияти бўйича қисқача сўзга чиқиш матнини ёзиб олиши, сўзга чиқиши учун зарур бўладиган материалларини тайёрлаб қўйиши, тақриз мазмуни билан танишиб чиқиши ва тақризчи эътирозларига жавоб тайёрлаган бўлиши керак. Курс иши ҳимоясига мавзу юзасидан **7-8** та вароғда слайтлар тайёрлаш талаб этилади.

Курс иши ҳимоясида кафедранинг **4-5** та профессор – ўқитувчиларидан иборат камиссия аъзолари тузилади. Курс иши талаба томонидан **5-10** дақиқа мобайнида очик ҳолда ҳимоя қилинади. Бунда талаба курс ишининг асосий жиҳатларини баён этади, курс ишининг энг муҳим жиҳатларини изоҳлаб беради, таклиф ва хулосаларни айтади, саволларга жавоб беради.

Курс ишини ҳимояси комиссиянинг ҳимоя натижаси ва илмий раҳбарнинг тақризини ҳисобга олган ҳолда **100 балли** тизим асосида баҳолайди.

8. БАҲОЛАШ ТАРТИБИ ВА МЕЗОНЛАРИ

“Умумий педагогика назарияси ва амалиёти” ҳамда “Тарбиявий ишлар методикаси” фанлари, талабаларнинг курс иши бўйича билим савияси, кўникма

ва малакаларини аниқлаш ва назорат қилишнинг рейтинг тизими асосида балл қўйиш орқали ифодаланади.

Талаба мазкур курс иши бўйича йиғиши мумкин бўлган максимал балл – **100 балл** бўлиб, у қуйидагича тақсимот қилинади:

Курс иши бўйича ажратилган балнинг **55 фоизи** саралаш балл этиб белгиланади. Саралаш балидан кам балл тўплаган талаба академик қарздор талаба ҳисобланади.

Баллар тақсимоти (ўзлаштириш кўрсаткичлари бўйича баҳолаш мезонлари):

	Ўзлаштириш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
	55-70 фоиз	қониқарли
	71-85 фоиз	яхши
	86-100 фоиз	аъло

Курс ишиларга раҳбарлик қилаётган кафедранинг барча профессор ўқитувчиларининг ўзларига бириктирилган талабалари берилган мавзуни ҳимоя қила олмаса, шу ўқитувчига нисбатан кафедра мудирининг томонидан чора кўрилиши мумкин. Курс иши бўйича академик қарздор талабаларга қайта ўзлаштириши учун семестр тугаганидан кейин икки ҳафта муҳлат берилади ва қайта топшириш жараёнида бу талабага **70 баллдан** юқори балл қўйилмайди. Шу икки ҳафта ичида илмий раҳбари билан биргаликда ишлашади ва деканат томонидан махсус жадвал асосида қайта ҳимоя қилиш амалга оширилади.

Назорат саволлари

1. Курс ишига мавзу танлаш қоидалари.
2. Курс ишининг мазмунини нималардан ташкил топади.
3. Курс иши бўйича маълумотлар тўплаш, библиографияни тайёрлаш, адабиётларни ўрганиш тартиби.
4. Йиғилган материалларни қайта ишлаш технологияси.
5. Курс ишини расмийлаштириш тартиби.
6. Курс ишига тақриз ёзиш ва ҳимоя қилиш тартиби.

7. Баҳолаш тартиби ва мезонлари.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Муслимов Н.А., Шарипов Ш.С., Қўйсинов О.А. Касб таълими методикаси” фанидан ўқув-методик мажмуа. Низомий номидаги ТДПУ, 2011.-20 б.
2. Муслимов Н.А., Шарипов Ш.С., Қўйсинов О.А, “Касб таълими педагогикаси” фанидан ўқув методик мажмуа. Низомий номидаги ТДПУ, 2011.- 20 б.
3. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А., Абдураимов Ш.С. Меҳнат ва касбий таълим методикаси фанларидан курс ишлари. Методик қўлланма. –Т.: ТДПУ, 2009. - 38 б.
4. Қўйсинов О.А., Муллахметов Р.Г., Саттаров В.Н. Битирув малакавий ишларни тайёрлаш. Методик тавсиянома. –Т.: ТДПУ, 2011. - 80 б.

5-Мавзу. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти. Илмий тадқиқот ишларни ташкил этиш.

Режа:

1. Битирув малакавий ишларига қўйиладиган талаблар.
2. Курс иши ва битирув малакавий ишининг ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатлари
3. Битирув малакавий ишининг тахминий тузилиши ва бўлимларнинг мазмуни.
4. Битирув малакавий ишини расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар.

Таянч тушунчалар: битирув малакавий иш, магистрлик диссертация, дарс ўтиш методикаси, дарсни ташкил этиш, дарс режаси, тақвимий-мавзулар режа, дарснинг технологик харитаси, конспект, тарқатма материаллар, тест сўровномалари, жадваллар, расмлар, схемалар, педагогик технология, методларидан фойдаланиш, инструкцион-технологик ҳужжатлар.

1. Битирув малакавий ишларига қўйиладиган талаблар

Битирув малакавий ишларининг мавзулари кафедра томонидан белгиланади. Талабага битирув малакавий иш мавзусини танлаш имконияти 3-курсда берилади. Бунда талаба ўзини қизиқтирган мавзуни битирув малакавий иши мавзуси сифатида олиши мумкин. Битирув малакавий ишини тайёрлаш жараёнида талабага илмий раҳбар ва маслаҳатчилар тайинланади.

Битирув малакавий ишини тайёрлаш учун таълим йўналиши ўқув режасида алоҳида соатлар, яъни вақт ажратилиши лозим. Битирув малакавий ишини тайёрлашда талабаларга қуйидагилар асос бўлиб хизмат қилади:

- а) бир курс доирасида реферат, курс иши ва битирув малакавий ишларининг кетма-кетлиги;
- б) бир-бирига яқин фанлар: педагогика, психология, хусусий фанлар методикаси каби фанлардан талабалар томонидан бажарилган курс ишлари ва турли вазифаларни мувофиқлаштириш;
- в) педагогик амалиётнинг барча кўринишларидан фойдаланиш ва б.

Талабанинг битирув малакавий иши устидаги изланишлари назарияни чуқурроқ ўрганиш, илгари олинган билимларни системалаштириш ва уларни амалиётда самарали қўллаш, мустақил тадқиқот олиб бориш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш, эрудициянинг ўсиши учун хизмат қилади.

Одатда битирув малакавий ишининг мавзуси талабага унинг сўнгги педагогик амалиётга кетишидан аввал берилади ва тасдиқланади. Шу пайтнинг ўзида унга битирув малакавий ишига оид бўлган, илмий раҳбар томонидан тузилган ва кафедра мудури томонидан тасдиқланган топшириқлар берилади. Бунда ишни яқунлаш муддатлари ҳам кўрсатилади. Топшириқда талабанинг исми, фамилияси, отасининг исми, ўқиётган факультети ва мавзуси ёзилади. Агар битирув малакавий иши курс ишининг давоми бўлса, нималар қилингани, дастлабки маълумотлар қандай эканини кўрсатиш лозим.

Сўнгга қандай масалаларни ишлаб чиқиш кераклиги, қандай тажриба-синов ишлари режалаштирилгани, бу ишлар қаерда ўтказилиши, битирувчига ким маслаҳатлар бериб боришини белгилаш зарур. Талаба ишининг календарь режасини тузиш билан вазифалар аниқлаштирилади. Бу эса ўз ўрнида талаба фаолиятини ташкил этиш, уни доимий назорат қилиш ва зарурат бўлганда, унга кўмаклашиш имконини беради.

Календарь режа адабиётларни танлаш ва ўрганиш, бошқа манбалар, тажрибалар билан танишиш, тажриба-синов ишларини ташкил этиш ва ўтказиш, олинган натижаларни таҳлил қилиш ва қайта ишлаш, хулосалар чиқариш, иловалар тайёрлаш, битирув малакавий ишини услубий ва техник томондан расмийлаштириш, ҳимояга тайёрланиш учун сарфланадиган вақтни тўғри тақсимлашга ёрдам беради.

Мазмунан курс иши ва битирув малакавий иши ўртасида узвий боғланиш бўлиши керак: битирув малакавий иши курс ишининг ижодий ривожланиши бўлиб, унда курс ишда кўтарилган муаммо янада чуқурроқ ўрганилади. Бироқ курс ишининг матнини механик равишда, сўзма-сўз битирув малакавий ишига киритиш мумкин эмас. Курс ишининг асосий натижалари

битирув малакавий иши муаммосини ижодий ҳал этиш учун дастлабки материал бўлиб хизмат қилиши керак.

Битирув малакавий ишини бажариш бўйича иш режасини тахминан қуйидагича тузиш мумкин:

1. Курс ишининг бир қиррасини чуқур таҳлил қилиш мақсадида танлаб олиш. Битирув малакавий иши мавзусини аниқлаштириш.

2. Тадқиқот мавзуси бўйича адабиётлар рўйхатини тузиш.

3. Муаммони белгилаш, унинг фан ва амалиётдаги ўрнини таҳлил қилиш.

4. Тадқиқот мавзуси бўйича таянч тушунчаларни ажратиш ва таҳлил қилиш.

5. Битирув малакавий иши режасини тузиш.

6. Мавзунинг долзарблигини асослаш.

7. "Мавзунинг долзарблиги" номли матнни тайёрлаш, бунда ишнинг асосий тавсифини бериш (тадқиқот объекти, предмети, мақсади, вазифалари ва б.қ.)

8. Тадқиқот мавзуси бўйича назарий манбаларнинг чуқур тавсифини бериш.

9. "Тадқиқот мавзуси бўйича мавжуд адабиётлар таҳлили" номли матн тайёрлаш. Бунда, қуйидагилар берилиши мумкин:

а) муаммо (ғоя, масала) нинг ўрганилиш тарихи;

б) тадқиқот объектини таърифловчи умумпедагогик ва бошқа илмий қонун-қоидалар;

в) дидактик қоидалар;

г) методик қоидалар;

д) психологик қоидалар.

10. "Тадқиқот мавзуси бўйича адабиётлар таҳлиliga оид хулосалар" номли матнни тайёрлаш.

И.Кўтарилган муаммони ҳал этишнинг турли усулларини ишлаб чиқиш.

12. Муаммони ечишнинг оптимал усулини аниқлаш.

13.Тажриба-синовнинг дастлабки босқичини ўтказишга тайёрланиш (методикани режалаштириш, ишлаб чиқиш, ўқув машғулотларининг ва тарбиявий тадбирларнинг режа-конспектини, дидактик тест ва б. тайёрлаш).

14. Ўрганилаётган масаланинг мавжуд ахволи ҳақида тасаввурга эга бўлиш учун тажрибанинг дастлабки таъкидий босқичини амалга ошириш.

15.Тажриба-синов ишларининг таҳлили, жадвал, чизма, расмларни тайёрлаш, натижаларни қайд этиш.

16."Тажриба-синовнинг дастлабки босқичи" номли матнни тайёрлаш.

17.Тажриба-синовнинг шакллантирувчи босқичини тайёрлаш (тажриба олиб бориш ва уни кузатишнинг метод ҳамда воситаларини режалаштириш, ишлаб чиқиш, натижаларни қайд этиш усулларини ишлаб чиқиш ва х.з.)

18.Тажриба-синовнинг шакллантирувчи босқичини ўтказиш ва таҳлил қилиш (кузатув баённомалари, ёзма ишлар, расмлар, сухбат натижалари ва х.к).

19.Таҳлил натижаларини жадвал, чизма, диаграмма, расмларда кўрсатиш, тажриба-синовнинг шакллантирувчи босқичи бўйича натижа ва хулосаларни ёзиш (материал бунга имкон берса).

20."Тажриба-синов ишлари" номли матнни тайёрлаш. Бунда тажриба-синовнинг шакллантирувчи босқичига тайёргарлик кўриш, уни ўтказиш шароитларини ёритиш, қатнашчилар ҳақида маълумот, уларнинг тажрибадан олдинги ва тажрибадан кейинги кўрсаткичлари, ўтказилган (ўқув ёки тарбиявий) машғулотларнинг номи ва кетма-кетлиги, натижалар таҳлили, хулоса ва тавсияларни кўрсатиш.

21. Зарурат бўлганда тажриба-синовнинг шакллантирувчи босқичини қайта ўтказиш.

22.Тайёрланган матнларни боблар шаклида жамлаш.

23.Боблар бўйича хулосаларни тайёрлаш ва ёзиш.

24.Умумий хулосаларни ёзиш

25. Адабиётлар рўйхатини тузиш.

26.Иловаларни (жадвал, чизма, сўровнома, расм, дарс ёки тарбиявий ишларнинг режа-конспектларини ва х.з.) расмийлаштириш.

27. Битирув малакавий ишининг мундарижасини аниқлаштириш.

28. Титул варағини ёзиш.

Умуман, битирув малакавий иши курс ишининг мантикий давоми бўлиб, асосий ғоя ва хулосалар қайта идрок этилади, янги маълумотлар, кузатув ҳамда тажриба натижалари билан бойитилади. Шу тариқа, битирув малакавий иши назарий ва амалий жиҳатдан юқорироқ даражадаги мукамал тадқиқот иши бўлади. Шу билан бирга, битирув малакавий иши янги педагогик тажрибани (агар у кўзда тутилган бўлса) ўтказиш давомида олинган бошқа далилий материалнинг мустақил тадқиқи ёки адабий манбаларни чуқурроқ ўрганиш ва идрок этишнинг натижасидир.

2. Курс иши ва битирув малакавий ишининг ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатлари

Битирув малакавий ишининг курс ишидан катта фарқи (тажриба-синов ишларини ўтказиш имконияти ва зарурати мавжуд бўлса) педагогик тажрибанинг ташкил этилишидадир. Битирув малакавий ишини бажариш учун талаба таъкидловчи тажриба билан кифояланиши мумкин. Бунинг учун у ўқувчилар билан савол-жавоб (сўровнома, интервью, суҳбат ва бошқаларни) ўтказилади.

Битирув малакавий ишида таъкидловчи тажриба иши доим ҳам етарли бўлмайди. Кўпинча шакллантирувчи тажриба ўтказилади. Унинг моҳияти шундаки, ҳодиса ва жараёнлар қатъий назорат қилиш ва бошқариш шароитида ўрганилади. Исталган тажрибанинг асосий тамойили тадқиқ қилинаётган жараёнларнинг ҳар бирида бошқа омиллар ўзгаришсиз қолгани ҳолда биргина омилни ўзгартиришдан иборат.

Тажриба ишининг қуйидаги босқичларини ажратиш мумкин:

1. Фараз ҳамда асосий мақсад ва вазифаларни белгилаш.
2. Тажриба дастурини ишлаб чиқиш.
3. Тадқиқот натижаларини қайд қилиш усулларини ишлаб чиқиш. .
4. Тажрибани ўтказиш.

3. Битирув малакавий ишининг тахминий тузилиши ва бўлимларнинг мазмуни

1. Битирув малакавий иши қуйидагилардан ташкил топади: кириш - умумий ҳажмнинг 10%; назарий қисм - назарий масалаларни қўйишдан кўзланган мақсад, уларни ўрганишнинг белгиланган даражасидан келиб чиққан ҳолда умумий ҳажмнинг 25-30%; таҳлил қисми - 15-20%; тажриба-синов ишлари ҳақидаги қисм - 30-35%; хулосалар - 5%; адабиётлар рўйхати.

2. Битирув малакавий ишининг тузилиши, ундаги боблар мутаносиблиги ҳар бир ишнинг мавзуси, объекти, предмети, мақсадига боғлиқ ҳолда алоҳида белгиланади. Битирув малакавий ишининг ҳажми матн, жадваллар, иллюстрация материаллари билан бирга 40-60 саҳифани ташкил этиши лозим.

3. Кириш қисмида мавзунинг ижтимоий ва педагогик жихатдан долзарблиги асосланади, муаммо белгиланади, Тадқиқот объекти, предмети, мақсади кўрсатилади, тадқиқотнинг фарази, вазифалари, методологик асоси киритилади, танланган мавзунинг ишланганлик даражаси аниқланади, тадқиқот олиб бориш методлари, манбалар, дастлабки маълумот қисқача тавсифланади. Кириш қисмининг сўнгги варианты ишнинг бошқа қисмлари тайёр бўлганидан кейин ёзилади.

4. Битирув малакавий ишининг бош қисмида мавзунинг асосий масалалари бўйича назарий маълумотлар баён этилади, илмий мактаблар муаллифларининг қарашлари таҳлил қилинади ва умумлаштирилади, кўриб чиқиладиган соҳада олиб борилган тадқиқотлар гуруҳлаштирилади, турли методик ёндашувлар баҳоланади. Битирувчининг ўз қарашлари, контсепцияси белгиланади, булар асосида таъкидловчи ва шакллантирувчи тажрибага тайёргарлик кўриш учун методик ёндашув танланади. Мазкур қисм мазмунини баён этиш жараёнида муаллиф назарий билимлардан педагогик амалиёт таҳлилига, хусусий ҳодисалар таҳлилидан назарий умумлаштиришга ўтиштириш зарур.

5. Таҳлилий қисмда ўқувчиларга мактабгача таълим муассасасида, ўқувчиларга мактаб, педагогик коллежда таълим-тарбия беришнинг, уларни ривожлантириш, мактабгача таълимни ташкил этишни бошқаришнинг аҳволи, бунда қўлланаётган методлар ва б. таҳлил қилинади. Тадқиқотнинг методологияси асосида мактабгача ёки ўрта махсус таълимда вужудга келган вазият таҳлил қилинади, ишнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқ танлаб олинган ҳамда шакллантирувчи тажриба-синовни ўтказиш методикасини ва мазмунини ишлаб чиқиш учун зарур бўлган маълумотлар тадқиқ қилинади ва қайта ишланади.

6. Тажриба қисми қуйидагиларни ўз ичига олади: ўқувчиларнинг таълим-тарбиясини такомиллаштириш методлари, мазмуни бўйича ишланмалар, ишларни олиб бориш методикаси; қўйилган масала ва вазифаларни хал этиш йўллари; олинган натижаларни таълим муассасаларига жорий этиш бўйича методик тавсиялар. Шу мақсадда илмий қарашлар негизида, шахсий тажриба ва педагоглар тажрибасининг таҳлили асосида мазкур таълим муассасасида ўрганилаётган ҳодисанинг динамикаси ва ҳозирги аҳволи ёритилиши керак (аввал аҳвол қандай эди, муайян вақт ичида нима ўзгарди, ниманинг натижасида ютуққа эришилди, миқдор ва сифат ўзгаришлари нималарда намоён бўлди, қандай қийинчиликлар дуч келинди ва улар қандай бартараф этилди ва х.з.).

7. Хулоса қисмида талабаларнинг тадқиқот ишини олиб боришдаги позициясини кўрсатувчи бажарилган иш натижалари бўйича хулосалар берилади. Шунингдек, таҳлил натижалари ўқувчилар билан бошланғич синф ўқитувчилари билан ишлаш самарадорлигини ошириш бўйича тавсиялар, ушбу тавсияларни жорий этиш йўллари кўрсатилади.

4. Битирув малакавий ишини расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар

1. Битирув иши техник ва илмий хужжатларни компьютерда териш қоидаларига мувофиқ равишда стандарт қоғознинг бир томонига ёзилган бўлиши керак. Расм ва жадваллар умумий талабларга қатъий риоя қилинган

холда, яъни расм ости ёзувлари ва расм номи, тартиб рақами, ҳавола, изох, хулосалар билан бирга берилиши ҳамда матнда учрашига кўра тартиб билан жойлашиши керак.

2. Битирув ишида саҳифалар, жумладан, жадвал ва расмлар ҳам, оддий усулда рақамланади. Саҳифалаш мундарижадан бошланади.

3. График, жадвал, ҳужжат, ишнинг таҳлилий ва тажриба қисмларини изохловчи ҳисоб-китоб кўринишидаги иккинчи даражали материаллар битирув ишининг иловасида берилиши мумкин.

4. График материал мавжуд талабларга мувофиқ равишда стандарт коғозда бажарилиши керак.

5. Битирув ишининг барча қисмлари мавзу ва режага мос равишда ўзаро мантиқий боғлиқликда бўлиши лозим. Иш фойдаланилган адабиётлар рўйхати билан яқунланади.

6. Битирув ишини расмийлаштиришда қуйидаги талабларга жавоб бериш зарур:

- матнда ишнинг тузилиши аниқ белгиланади: режага мувофиқ унинг асосий бўлимлари ажратилади, режадаги барча масалалар чуқур ва тўлиқ ёритилади, фикрлар илмий услубда баён этилади;

- фойдаланилган адабиётлар рўйхати иловадан олдин берилади;

- манбаларга ҳаволалар (манбанинг муаллифи, номи, нашр жойи, йили, саҳифа) варақнинг қуйи қисмида ёки квадрат қавсда кўрсатилади;

- битирув ишининг саҳифалари тикилади ва махсус жилдга йиғилади, жилднинг муқоваси иш титул варағининг айнан нусхаси бўлиши лозим.

Тугалланган битирув иши муаллиф ва маслаҳатчи (ёки маслаҳатчилар, агар улар талабанинг ишига раҳбарлик қилган бўлсалар) томонидан имзоланади ҳамда раҳбарга тақдим этилади. Иш раҳбарга давлат аттестацияси бошланишдан уч ҳафта олдин берилгани маъқул.

Ўн кун ичида раҳбар битирув ишига тақриз ёзади. Тақризда ишнинг барча бўлимлари тавсифланади. Унда ижобий жиҳатлар, камчиликлар, муаллифнинг мустақил фикрлаш даражаси, талабада илмий адабиёт билан

ишлаш ва тажриба-синов тадқиқотини ташкил этиш кўникмасининг мавжудлиги, олинган натижаларнинг аҳамияти ва асосланганлиги, уларни амалда қўллаш имкониятлари ҳамда битирув ишини ҳимояга тавсия этиш ҳақидаги хулоса.

Битирув иши раҳбарнинг тақризи билан бирга кафедра мудирига тақдим этилади. Кафедра мудири битирув ишини ҳимояга тавсия этиш масаласини ҳал этади ва ишнинг тегишли жойига имзо чекади.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1998 йил 31 декабрь 362-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Олий ўқув юртлари битирувчиларининг якуний давлат аттестацияси тўғрисидаги Низом”, “Олий ўқув юртлари бакалавр битирув малакавий ишини бажаришга қўйиладиган талаблар”да таъкидланишича, йўналиш (мутахассислик) бўйича якуний фанлараро давлат- аттестациясига ва битирув малакавий ишининг ҳимоясига дастурлардан бири бўйича тўлиқ таълим курсини тугатган ва режада кўзда тутилган барча синовлардан ўтган шахслар қўйилади.

Кафедра барча талабларга жавоб берадиган, яқунланган битирув малакавий ишини тақдим этган талабаларни ҳимояга тавсия этади. Агар ишнинг сифати билан боғлиқ эътирозлар мавжуд бўлса, уни ҳимояга қўйиш масаласи илмий раҳбар иштирокида ўтадиган кафедра мажлисида ҳал этилади.

Битирув малакавий иши белгиланган муддатда тайёр бўлмаган ёки унинг сифати талабга жавоб бермагани учун ҳимояга қўйилмаган ҳолларда талаба тегишли фан бўйича давлат аттестациясини топширишга ҳақли.

Мутасадди кафедра томонидан ҳимояга тавсия этилган битирув малакавий иши факультет декани (ёки у билан келишилган ҳолда кафедра мудири) томонидан тақризга юборилади. Тақризчилар таркиби битирув малакавий ишига раҳбарлик қилган кафедранинг мудири тавсияси бўйича декан томонидан тасдиқланади.

Имкон қадар битирув ишларини ташқи тақризга юбориш лозим. Бунда тақризчилар сифатида малакали мутахассисларни-мактаб, илмий ва таълимий

муассаса, таълимни бошқариш идораларининг ходимларини, шунингдек, бошқа олий уқув юртларининг профессор-ўқитувчиларини жалб қилиш мақсадга мувофиқ. Шу билан бирга битирув малакавий иши бажарилган олий уқув юртида фаолият юритувчи, мазкур ишни химояга тайёрлаган (химояни ўтказадиган) кафедра аъзоси бўлмаган профессор-ўқитувчйлар ҳам тақризчи бўлишлари мумкин.

Битирув малакавий ишига берилган тақризда қуйидагилар акс этиши керак:

1. Битирув малакавий ишининг умумий тавсифи:

- мавзунинг долзарблиги ва унинг муаллиф томонидан асосланганлиги;
- талаба томонидан мазкур мавзуни танлашдаги ижтимоий-педагогик сабабларнинг асосланганлиги,
- битирув малакавий ишида кўриб чиқиш учун қўйилган масалаларнинг тўғрилиги ва мантикийлиги;
- мавзуни ёритиш учун фойдаланилган манбаларнинг миқдор ва сифат нуқтаи назаридан баҳоланиши;
- педагогик амалиётни таҳлил қилиш, тажриба ўтказиш сифати, уни назарий идрок этиш даражаси;
- бигирув малакавий ишининг тузилиши, мазмуни ва расмийлаштирилишига қўйилган талабларнинг бажарилганлиги.

2. Асосий қисмнинг тавсифи:

- адабиётларни таҳлил қилиш сифати, муаммонинг назарий асосларини ёритишнинг қамрови;
- ишда амалий тажрибанинг, тажриба-синов материалларининг тўлиқ ва чуқур тақдим этилиши; уларнинг назарий жихатдан баҳоланиши, ишни такомиллаштириш бўйича амалий тавсияларни ишлаб чиқиш кўникмасининг мавжудлиги;
- мактабгача, умумий ва ўрта махсус касб-хунар таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнини янада такомиллаштириш ва уни бошқарув сифатини яхшилаш учун тавсия этилган тадбирлар тизимининг баҳоси;

- мавзуни баён этиш услуги ва унинг муаллиф томонидан белгиланган масалалар доирасининг назарий-амалий йўналишига мантқан мос эканлигини;

- муаллифнинг кўриб чиқилаётган масалаларга бўлган муносабати, ўрганилган мавзу бўйича фикрларнинг янгилиги.

3. Битирув ишининг натижалари ва сифатини баҳолаш:

- мавзуни ёритиш даражаси ва сифати.

Факультет декани кафедра мудирини ва талабани тақриз билан таништиради, ишни раҳбар хулосаси ва тақриз билан бирга химоя учун давлат аттестация комиссиясига юборади.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1998-йил 31-декабрь 362-сонли буйруғи билан тасдиқланган "Ўзбекистон Республикаси Олий ўқув юртлири битирувчиларининг якуний давлат атГЕСтацияси тўғрисидаги Низом"да таъкидланишича, битирув малакавий ишларининг химояси давлат аттестацияси комиссиясининг учдан икки қисмидан ҳам бўлмаган таркиби иштирокидаги очик мажлисида ўтказилади. Химояда ишнинг раҳбари ва тақризчи маслаҳат овози ҳуқуқидан фойдаланиши мумкин. Тақризчининг химояда қатнашиши шарт эмас.

Битирув малакавий ишининг химояси қуйидаги тартибда ўтади:

Битирувчи қисқа ахборот беради (10 минут).

Ахборот қуйидаги тахминий режа асосида тузилиши мумкин:

1. Битирув ишининг умумий тавсифи:

- мавзу;
- мавзу танланишининг сабаблари;
- ёритилган асосий масалалар доираси;
- битирув ишининг режаси;
- мавзуни ёритишда фойдаланилган асосий адабий манбалар;
- битирув ишида келтирилган ва баҳоланган тажриба-синов ишнинг қисқача мазмуни.

2. Асосий қисмнинг тавсифи:

- мавзуда акс этган педагогик муаммонинг моҳияти;

- асосий масалалар бўйича олимларнинг қарашлари ва муаллифнинг уларга берган баҳоси, таҳлили;

- масала назарияси жиҳатидан муаммо ечимини топиш тажрибасининг таҳлили ва баҳоси;

- ўқувчилар билан ишлаш усуллари ёки бошқарувни такомиллаштириш йўллари, ўрганилганларни амалда самарали қўллаш бўйича истиқболли йўналишларни белгилаш;

3. Талабанинг ўзи бажарган битирув ишига, эришган натижалари ва иш сифатига берган баҳоси:

- мавзу бўйича ишлаш давомида қандай вазифалар қўйилган эди ва улар қай тарзда бажарилди;

- бажарилган иш натижалари билан қониқиш даражаси;

- мавзунинг қайси қирралари бўйича тадқиқот давом эттирилади.

Ахборот берилганидан сўнг талаба саволларга жавоб беради. Битирув иши мазмуни бўйича нафақат комиссия аъзолари, балки ҳимояда иштирок этувчи исталган шахс савол берилиши мумкин.

Сўнгра илмий раҳбар хулосаси ва тақризчининг хулосаси ўқиб эшиттирилади.

Кейин иш муаллифи тақриз ва хулосаларда келтирилган эътирозлар юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдиради ҳамда ҳимоя давомида берилган саволларга жавоб беради.

Шундан кейин ишнинг муҳокамаси бошланади, унда хоҳловчиларнинг барчаси иштирок этиши мумкин.

Ҳимоя якунида муаллифга эътирозларга сабаб бўлган ўринларни изоҳлаш, тегашли маълумотлар келтириш, кўшимча материаллар билан қисқача таништириш имкони берилади.

Аттестация комиссиясининг қарорлари ёпиқ мажлисда қатнашчиларнинг оддий кўпчилик овози билан қабул қилинади. Овозлар тенглиги ҳолатида раиснинг фикри ҳал қилувчи ҳисобланади.

Якуний давлат аттестациясига киритилган исталган синовнинг натижаси “аъло”, “яхши”, “қониқарли”, “қониқарсиз” баҳолари билан белгиланади ва шу куннинг ўзида имтиҳон комиссияси мажлисининг баённомаси тегишли тартибда расмийлаштирилгач эълон қилинади.

Ҳимоядан кейин битирув иши олий таълим муассасасининг кутубхона фондида ёки тегишли кафедраларда сақланади. Ишлардан талабалар, бошқа таълим муассасалари ўқитувчилари фойдаланишлари мумкин.

Икки йил ўтгач битирув малакавий ишлари олий ўқув юрти архивига топширилади.

Назорат саволлар

1. Битирув малакавий ишлари мавзуларини танлашга қандай талаблар қўйилади?
2. Битирув малакавий ишни тайёрлашга қўйиладиган талаблар.
3. Битирув ишини бажариш кетма-кетлигини айтиб беринг.
4. Битирув малакавий иш мазмуни ва унда қўйиладиган муаммоларни ҳал қилиш методикасини очиб беринг.

Адабиётлар рўйхати

5. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни (Баркамол авлод -Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори.-Т.: Шарқ нашриёт матбаа-концерни. 1997.-Б.20-29.
6. Ўзбекистон Республикаси Олий таълим муассасасаларида битирув малакавий ишини тайёрлаш тартиби ҳақида НИЗОМ.-Т.: 2008.-20 б.
7. Олимов . Қ.Т. Касб таълими услубияти. ўқув қўлланма. –Т.: 2006. 164 б.
8. Муслимов Н.А., Шарипов Ш.С., Қўйсинов О.А. Касб таълими методикаси” фанидан ўқув-методик мажмуа. Низомий номидаги ТДПУ, 2011.-20 б.
9. Муслимов Н.А., Шарипов Ш.С., Қўйсинов О.А, “Касб таълими педагогикаси” фанидан ўқув методик мажмуа. Низомий номидаги ТДПУ, 2011.- 20 б.
10. Муслимов Н.А., Қўйсинов О.А., Абдураимов Ш.С. Меҳнат ва касбий таълим методикаси фанларидан курс ишлари. Методик қўлланма. –Т.: ТДПУ, 2009. - 38 б.
11. Қўйсинов О.А., Муллахметов Р.Г., Саттаров В.Н. Битирув малакавий ишларни тайёрлаш. Методик тавсиянома. –Т.: ТДПУ, 2011. - 80 б.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1. машғулот. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси (2соат).

1-МАВЗУ	Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси
----------------	--

Амалий дарсини олиб бориш технологияси

<i>Тингловчилар сони: 20</i>	<i>Вақти -2 соат</i>
<i>Дарс шакли</i>	<i>Амалий дарси</i>
<i>Семинар режаси</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш йўллари 2. Ҳозирги кунда таълим жараёнида ахборот технологияларини ўқув жараёнига қўллаш
<i>Дарс мақсади :</i> Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикасини йўритиш;	
<p>Педагогик вазифалар:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш йўллари 2. Ҳозирги кунда таълим жараёнида ахборот технологияларини ўқув жараёнига қўллаш. 	<p>Ўқув фаолият натижалари:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш йўллари билан танишадилар; 2. Ҳозирги кунда таълим жараёнида ахборот технологияларини ўқув жараёнига қўллашни ўрганадилар.
<i>Ўқитишнинг усул, техникаси:</i>	сухбат, бахс-мунозара муҳокама қилиш, фикр алмашиш, синквейн
<i>Ўқитиш воситалари:</i>	Тарқатма материаллар, слайдлар
<i>Ўқитиш шакли:</i>	Фронтал, кичик гуруҳларда ҳамкорликда ишлаш технологияси.
<i>Ўқитиш шарт – шароитлари:</i>	Техник воситаларни қўллашга мўлжалланган аудитория. Проектор
<i>Мониторинг ва баҳолаш:</i>	Оғзаки сўроқ, савол-жавоб, таҳлил натижалари.

Амалий машғулотининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчи
1-босқич ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	<p>1.1. Аудиториянинг ва тингловчиларнинг дарсга тайёрлик даражаси текширилади, мавзу эълон қилинади.</p> <p>1.2. Фаоллаштирувчи саволлар билан талабаларга мурожат этади (1- илова).</p>	<p>3.1. Ешитади, ёзиб олади</p> <p>3.2. Саволларга жавоб берадилар</p>
2 – босқич. Асосий (60 дақиқа)	<p>2.1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш йўллари (Бошланғич синфнинг 1-2-синфларнинг Ўқиш, Она тили фанлари учун тайёрланган мультимедиали иловалари мисолида) намоёниш этилади.</p> <p>2.3. Ахборот коммуникация технологияларини таҳлил қилиш вазифаси берилади. (2-илова)</p> <p>2.4. Педагогик технологиялар ва Ахборот технологияларнинг хусусиятларини жадвал асосида таққослаш фаолиятини ташкил этади (3-илова).</p>	<p>2.1. Эшитади, тинглайдилар, намоёнишни кўрадилар.</p> <p>2.2. Таҳлил қиладилар. Тингловчилар ўзларининг фикрларини баён этадилар, ва бир бирларининг фикрлари билан таққослайдилар</p> <p>2.3. Ҳар бир саволга Тингловчилар ўзларининг фикрларини баён этадилар.</p>
3- босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	<p>3.1. Мавзу бўйича якуний хулосаларни айтиб ўтади.</p> <p>3.2. Талабаларнинг дарс давомидаги фаолиятини таҳлил этади ва баҳолайди.</p>	<p>3.1. Эшитади, аниқлаштиради.</p> <p>3.2. Топшириқни ёзиб олади.</p>

1-илова

Фаоллаштирувчи саволлар:

1. Ахборот технологияларига таъриф беринг?
2. Ахборот технологияларининг ривожланиши ҳақида фикр билдиринг?
3. Ўқитиш воситаларига нималар киради?
4. Ҳозирги замон ўқув воситаларига мисоллар келтиринг?

Ахборот технологияларини таҳлил қилинг.

№	Авзалликлари	Камчиликлари

3-илова

Жадвални тўлдириг

№	Педагогик технологияларнинг ўзига хос жиҳатлари(П/Т)	Ахборот технологияларнинг ўзига хос жиҳатлари (А/Т)	П/Т ва А/Тнинг ўхшаш томонлари
1			
2			
3			

**2-Машғулот. МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ
ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ
МЕТОДИКАСИ (2соат).
(Меҳнат методикаси фанидан)**

**Қоғоздан мозаика усулида мевалар шаклини ясаш технологияси
тақдироти Саволлар**

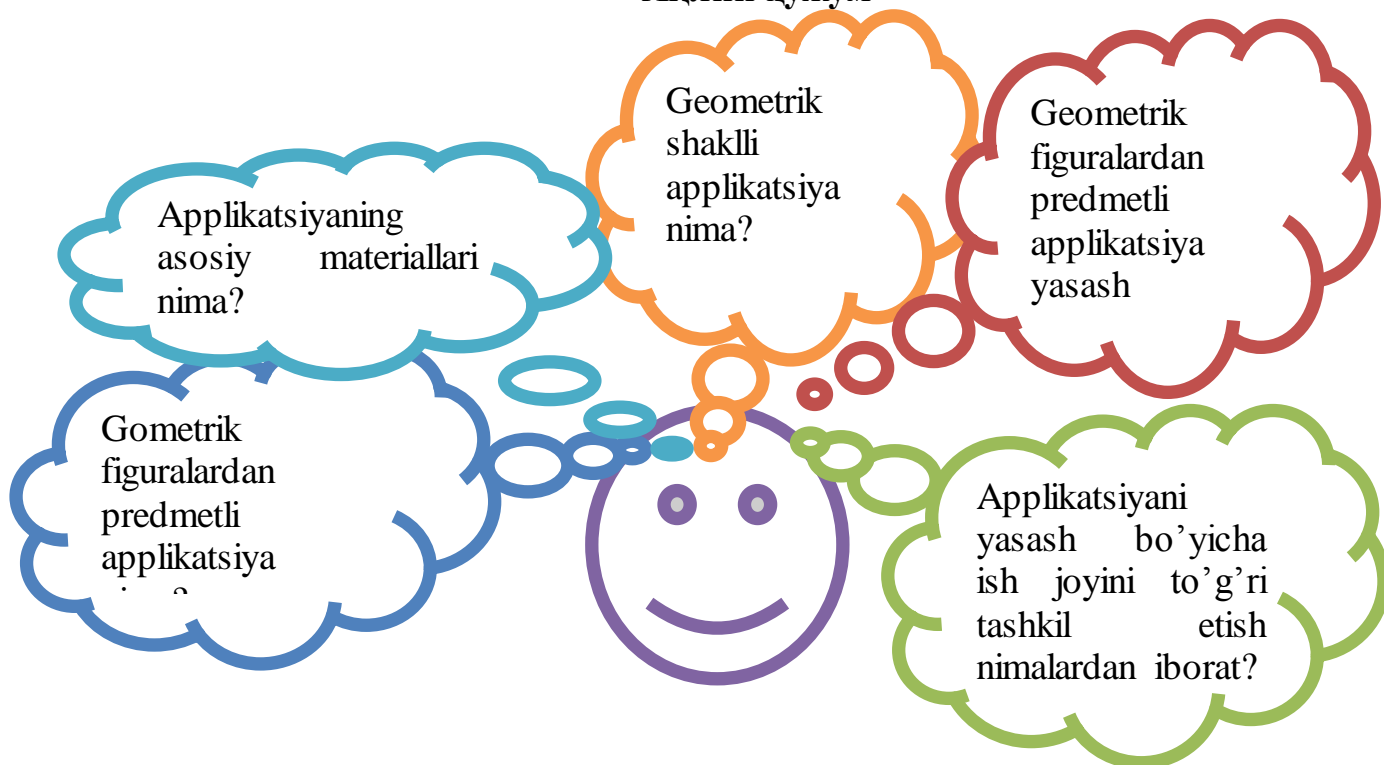
1. Аппликация қандай саънат?
2. Аппликация сўзининг маъноси?
3. Аппликация қаерларда ишлатилади?
4. Аппликация қаерда ва қайси халқлар орасида пайдо бўлган?
5. Аппликациянинг асосий материаллари

- Predmetli applikatsiya va geometrik figuralar haqida bilimga ega bo'ladi;
- Geometrik figuralardan predmetli applikatsiya yasash haqida o'rganadi;
- Geometrik figuralardan predmetli applikatsiya yasash texnologiyasini o'rganadi;
- Amaliy ishini taqdimot qiladi, xato va kamchiliklarni to'g'irlaydi, baholanadi;

Гуруҳлар	<i>Баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари</i>			
	<i>Иш жойини тўғри ташкил этилиши</i>	<i>Саволларга жавоб бериш</i>	<i>Геометрик фиг.пред. аппликация ясаш</i>	<i>Жами</i>
	<i>0,5-балл</i>	<i>0,5-балл</i>	<i>2-балл</i>	<i>3-балл</i>
1-гуруҳ				
2-гуруҳ				
3-гуруҳ				
4-гуруҳ				
5-гуруҳ				

Тақдимотни баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Ақлий хужум

Геометрик фигуралардан предметли аппликация ясаш технологияси

Иш мавзу ва фикрни танлашдан бошланади;

- Очик тондаги қоғоз ва фон танланади;
- Аппликация мўлжалланган тасвир ва элементлар миқдори қоғозни танлашни белгилайди;

Мустақил иш топшириқлари

1. Картондан геометрик шаклларни ясанг
2. Геометрик фигуралар асосида табиат мавзусида аппликация яшаш

Аппликация усулида мева яшаш

1. Рангли қоғозни бўлақларга бўлиб оламиз.

2. Қоғоз бўлагини майда қилиб учбурчак, тўртбурчак доира шаклларда кесиб оламиз.

3. Нокнинг расмини чизиб оламиз.

4. Майдаланган қоғоз бўлақларини расмга ёпиштириб чиқамиз

Ўқитувчи дарс жараёнида парталарни оралаб юриб, ўқувчиларга керакли кўрсатмаларни бериб боради. Яхши ва ёмон бажарилаётган ишлардан намуналар кўрсатиб тегишли амалий ёъл-ёъриқлар беради.

Қоғоздан мозаика ишларидан намуналар

Мустақил иш топшириқлари

1. Мозаика усулида мевалар шаклини ясанг.
2. Мозаика усулида ясалган мевага оид топишмоқлар тузинг.

3-машгулот. Мутахассислик фанларини ўқитиш шакли, метод ва воситалари, мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш методикаси (2соат).

(Табиатшунослик ўқитиш методикаси фани бўйича)

Тингловчиларни фаолаштирувчи саволлар?

1. Ахборот нима ва унинг қандай турлари мавжуд?
2. Қандай ахборотлар ички ва ташқи ахборот дейилади?
3. Ахборотлар билан ишлашда қандай муаммоларни ҳал этиш лозим?
4. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш имкониятлари нималардан иборат?
5. Мутахассислик ўқитишда интернет манбаларидан фойдаланиш имкониятлари изоҳланг?

Аниқлаштирилган ўқув мақсадлари (Тингловчининг вазифалари). Тингловчи бу мавзунини ўзлаштиргандан сўнг қуйидагиларни билади:

- Таълим жараёнидаги ахборотлар тўғрисида тушунчага эга бўлади;
- Таълим жараёнини ахборот билан таъминлашни ўрганади;
- Ахборотдан фойдаланиш турлари ва уларнинг классификациясини ўрганади, ҳамда уларни таҳлил қилади.
- Мавзуга тааллуқли бўлган ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларнинг мазмун-моҳияти тўғрисида тушунчага эга бўлади.

Таянч иборалар:

Ахборот, коммуникация. Коммуникацион жараён, бошқариш техникаси, вертикал коммуникация. Горизонтал коммуникация, ахборотни алмашиш жараёни, ахборотни узатиш каналлари, филтраци, қайта алоқа.

Таълим жараёнини ахборот билан таъминлаш.

“Информация” ахборот - атамаси лотинча сўз бўлиб, хабардорлик, бирор ҳодиса ёки бирор киши фаолияти ҳақида хабарга эга бўлиш маъносини билдиради. Ахборот бошқарув тизимида уни ривожлантириш ва такомиллаштириш мақсадида фаол таъсир этиш учун зарур маълумотлар йиғиндисидан иборатдир. Етарли ва аниқ ахборотга эга бўлмай бошқариш мумкин эмас.

Ишлаб чиқариш ахбороти бошқарувчи ва бошқарилувчи тизимлар ўртасида алоқа усулидир. Бошқарувчи тизим бошқариладиган тизимдан ишлаб чиқариш ҳолати ва унинг хўжалик фаолияти тўғрисида ахборот олади. Бошқарувчи тизим олинган ахборот асосида бошқарилувчи тизим фаолиятига баҳо беради, бошқаришни янада такомиллаштириш мақсадида кўрсатма, фармойишлар чиқариб, бошқарилувчи тизимга ижро учун юборади.

Ахборот бошқарув тизимида алоҳида бўғин бўлиб ҳисобланади. Унга қатор ўзига хос хусусиятлар мансуб бўлиб, улар ахборот бошқарувининг барча бўғинлари, барча вазифаларини қамраб олишига боғлиқдир. Ахборот - бу бошқарув аппарати фаолиятининг ҳам дастлабки нуқтаси, ҳам натижасидир, шунингдек, амалга ошириладиган ҳаракатлар мавжудлиги шarti,

мустақкамлаш усулидир. Ахборот хажми ортиши билан бошқарув ахборотининг сифат кўрсаткичларига бўлган талаб ҳам ортиб боради.

Бошқариш жараёни бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадида ахборот тўплаш, узатиш ва қайта ишлаш, бошқарув буйруқлари кўринишида ахборот бериш ва уни ижрочиларга етказишдан иборат.

Ахборотнинг куйидаги турлари мавжуд: статистик, оператив, иқтисодий, ҳисоб, молия, таъминот, кадрлар бўйича, технологик, конструкторлик, маркетинг, ижтимоий ва бошқалар.

Ишлаб чиқаришни бошқаришда иқтисодий ахборот алоҳида ўрин эгаллайди, чунки у кишиларнинг моддий бойликларни ишлаб чиқариш, тақсимлаш, айирбошлаш ва истеъмол қилиш жараёнидаги муносабатларини акс эттиради. Шу билан бирга фан-техника тараққиёти асосида ишлаб чиқариш ривожланишини акс эттирувчи илмий-техникавий ахборот аҳамиятини ҳам таъкидлаб ўтиш лозим.

Келиб чиқиш манбаасига боғлиқ равишда ахборот ташқи ва ички ахборот турларига бўлинади. Ташқи ахборот ташқи муҳитдан олинган хабарлардан иборат бўлади. Булар жумласига юқори ташкилотлар фармойишлари, режа топшириқлари, маҳсулотни сотиш шартлари ҳақида ахборотлар киради. Ички ахборот корхона ёки унинг бошқарув бўғинида шаклланиб, истеъмол қилинади. Корхона миқёсида улар жумласига цехлар томонидан режанинг бажарилиши, моддий-техникавий таъминот, маҳсулот таннархи, кадрлар, меҳнат унумдорлиги ҳақида ахборотлар киритилиши мумкин.

Йўналиши бўйича ахборот - бошланғич ва бошқарувчи (раҳбарлик) ахбороти турларига бўлинади. Раҳбарлик ахбороти бошланғич ахборотни қайта ишлаш асосида қарор қабул қилиш натижасидир. Бошланғич ахборот доимо бошқарув тизимининг куйи даражасидан юқорироқ даражага қараб ҳаракат қилади, раҳбарлик ахбороти эса тескари йўналишда ҳаракатланади.

Ахборот вақт ўтиши билан турли аҳамият касб этади. Барқарорлик даражаси бўйича уни барқарор шартли-барқарор, ўзгарувчан турларга бўлиш мумкин. Барқарор ахборот узок муддат давомида ўз аҳамиятини ўзгартирмайди (корхона, унинг бўлинмалари номи, маҳсулот тури). Шартли-барқарор ахборот аҳамияти маълум муддат давомида сақланиб туради. Корхона миқёсида бундай ахборотга турли меъёр ва меъёрий ҳужжатларни (моддий, меҳнат сарфи, тарифлар меъёрлари)ни киритиш мумкин. Ахборотнинг бундай тури корхона бўйича умумий ахборотнинг 35% дан кўпини ташкил этади. Ўзгарувчан ахборот бошқарув объекти фаолияти ва унга мос ҳолда бошқарув жараёнлари ўзгарувчанлигини акс эттириб, қарор қабул қилиш учун тез қайта ишлашни талаб этади.

Бошқарув фаолиятида шунингдек, бошланғич ахборотни қайта ишлаш натижасида олинган хосила (иккиламчи) ахборотдан ҳам фойдаланилади.

Ахборотни рўйхатга олиш ва сақлаш мақсадида уни сақловчи турли воситалар инсон хотираси, ҳужжат, перфорация карталари, магнит ленталари, барабан диск, электр импульслар комбинациясидан фойдаланилади.

Ахборот йиғиндиси бошқарувнинг ахборот тизимини ташкил этиб, у бошқарув жараёнини ахборот билан таъминлаш шаклида намоён бўлади.

Ахборот тўғри, аниқ, ўз навбатида, объектив. Мазмунли ва қарорларни қабул қилиш учун тушунарли бўлиши керак. Ахборот хажми жиҳатидан кичик, мазмун жиҳатидан чуқур, унинг матни тушунарли ва содда бўлиши лозим. Корхонани ахборот билан тўғри алоқалар кўринишидаги турли-туман ахборот оқимлари воситасида таъминланиб, улар аниқ ишлаб чиқариш вазифасини хал этиш имконини беради.

Замонавий йирик корхоналарда ахборот хажми миллион ҳужжат сатригача етади, бу ўринда барча ахборот тез қайта ишланиши зарурлигини ҳам инобатга олиш зарур. Масалан, Тошкент авиация заводида кундалик бирламчи ахборот миллион кўрсаткични ташкил этади. Бундай шароитда ахборот билан ишлашни ташкил этиш бўйича қуйидаги қатор муаммоларни хал этиш лозим бўлади:

- мақбул ахборот тизимини ишлаб чиқиши;
- ахборот ақимларини шакллантириш усулларини ишлаб чиқиш;
- ахборот қабул қилиш ва юборишнинг мақбул усулларини танлаш;
- ахборотни сақлаш ва излашни ташкил этиш;
- ахборотни қайта ишлаш жараёнини механизациялаш ва автоматлаштириш.

Бу йўналишда олиб бориладиган барча ишлар ахборотни йиғиш ва қайта ишлашнинг ягона умумдавлат тизимини яратишни таъминлаши зарур. Ахборотлар йиғиндиси бошқарувнинг ахборот тизимини ташкил этади. Ахборот тизими - ҳужжатлар ахборот оқимлари, алоқа каналлари ва бошқарув объектининг техникавий воситаларини қамраб олувчи мураккаб ахборот мажмуидир. Бошқарув объектининг қандайдир бир қисми бўйича ахборот йиғиндиси кичик тизимни ташкил этади. Мақбул ахборот тизимини ташкил этиш бошқарувнинг у ёки бу ташкилий тизимини лойихалаштириш ва унинг самарали фаолият юритишининг муҳим шартларидан бўлиб ҳисобланади.

Ахборот тизимлари оддий ва мураккаб тизим бўлиши мумкин. Оддий ахборот тизими уни қайта ишлашни талаб этмайди, ахборот манбасидан у истеймол қилиниши жойигача етказишда ўзгариш юз бермайди. Бундай ахборот телефон ёки бошқа хабар бериш воситалари ёрдамида бир марта берилувчи хабар сифатида етказилади. Мураккаб ахборот тизимлари ахборотни қайта ишлашнинг механизациялаштириш ва автоматлаштириш даражаси бўйича турларга ажратилади. **Биринчи** гуруҳга қўлда ёки энг оддий механизмлар ёрдамида қайта ишланувчи ахборот тизимлари киради. **Иккинчи** гуруҳга ахборотни тўплаш, қабул қилиш ва қайта ишлашда механизация кенг қўлланиладиган ахборот тизимлари киради. **Учинчи** гуруҳга маълумотларни комплекс механизация воситаси билан бирга автоматлаштириш элементларини қўллаб қайта ишлаш ва тўплаш қўлланилган ахборот тизимлари киради. Ахборот қабул қилиш, узатиш ва қайта ишлаш цикли автоматлаштирилган ахборот тизими тўртинчи гуруҳни ташкил этади.

Ахборотни қайта ишлашда ЭХМлар қўлланиладиган бошқарув тизимлари автоматлаштирилган бошқарув тизими (АБТ) номини олган. АБТ қуйидаги вазифаларни бажаради:

- ахборот қабул қилиш;
- ахборотни қайта ишлаш;

- ахборотни сақлаш, йиғиш;
- бошқарув ташкилотига ахборот бериш;
- ижрочиларга буйруқ узатиш.

Илғор ахборот тизимини лойихалаштириш жараёни қуйидаги вазифаларни амалга оширишга асосланиши лозим:

- корхонада мавжуд ахборот тизимини таҳлил қилиш, ахборотнинг асосий йўналишларини ўрганиш;
- ахборот тизимининг иқтисодий-моделини ишлаб чиқиши; зарур ахборот хажми ва мазмунини аниқлаш;
- ахборот тўплаш ва қайта ишлаш учун техникавий воситаларни аниқлаш;
- ахборотни қайта ишлаш технологиясини яратиш;
- ахборот вужудга келиши ва фойдаланиш даврийлигини белгилаш;
- корхонада қўлланиладиган ахборот учун шифрлар тизимини яратиш;
- ахборотни узатиш ва қайта ишлашни автоматлаштириш ва механизациялаштириш қулай бўлиши учун стандарт маълумотларни лойихалаштириш;
- лойихалаштириш жараёнида олинган барча материалларни тартибга солиш ва расмийлаштириш.

Бозор шароитида ишлаб чиқариш ахборот тизимларини улар ривожланиши ва лойихалаштиришга тизимий ёндашиш асосида комплекс ташкил этишни талаб этади. Бу талабларга маълумотларни қайта ишлашнинг интеграцион тизими жавоб беради. Уни турли даражадаги замонавий ҳисоб машиналари, ЭҲМ, инсон машина тизимини ҳар томонлама қўллаш асосида лойихалаштириш мумкин

Таълим ахборот техникаси - бу ақлий меҳнат техникаси, бошқарув тизимида ахборотни қайта ишлаш техникаси, бошқарув тизимида ахборотни қайта ишлаш техникаси. Техника воситалари қанчалик такомиллашган бўлса бошқарув технологияси, бошқарув меҳнатини ташкил этиш ва бутун бошқарув жараёни шунчалик самарали бўлади. Ҳисобларга асосан мамлакат иқтисодиётини мақбул бошқариш учун йил давомида 10 та элементар арифметик операция бажариши зарур бўлса, бошқарув аппарати ходимлари 10 та, яъни 10 минг марта кам операция бажариш қобилиятига эга эканлар. Бу муаммони муваффақиятли ҳал этиш учун бошқарув меҳнатини такомиллаштириш, ахборот тўплаш ва қайта ишлашни механизациялаш ва автоматлаштириш зарур. Бошқарув техникасини фақат ҳисоблаш машиналари билангина боғлаш нотўғридир. Дастлабки техника воситалари 100 йил бурун пайдо бўлган ручка, чизғичдан тортиб ЭҲМ ва компьютергача бўлган техника воситаларини қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин: оргтехника ва ҳисоблаш машиналари.

Оргтехника воситаларига жуда турли-туман ускуна ва қуроллар (оддий қурол ва восита, ахборот олиш ва қайта ишлаш, кўчириш, кўпайтириш, алоқа воситалари ва ахборот узатиш, хизмат кўрсатиш, хизмат хоналари ускуналари) киради. Бошқарув меҳнати турли оддий қурол ва ускуналардан (калам, ручка, идора дафтларлари, жадвал, график ва бошқалар) фойдаланишга асосланади. Энг

сўнги авлоддаги ЭХМ ва компьютерлар оддий техника воситалари (қалам ва чизгич) ўрнини тўлиқ боса олмайди. Қулай, оддий чидамли бу воситалар техника воситалари сингари жуда муҳимдир. Оддий қурол ва ускуналарни ахборотни қайта ишлаш босқичлари бўйича гуруҳларга ажратиш мумкин. Бу аввало ёзув воситалари (қалам, ручка, мўйқалам, трафарет), тасвир воситалари (график, диаграмма, назорат ва нозирлик ойналари, маршрут схемалари), хужжатлар сақлаш воситалари (токча, конверт, картотека, пефокарта ва х.к.), ахборот қабул қилиш ва мустаҳкамлаш воситалари (тарози, соат, ҳисоб машинаси, ўлчов воситалари, кўчирувчи машиналар), алоқа воситалари (телефон, АТС, раҳбар ва диспетчер коммутатори, радио алоқа, радиофон, сигнал ускуналари, овоз бериш ускуналари), ахборот узатувчилар (овоз, нур, карточка, ойна, металл), бошқарув машиналарида қўлланиладиган ахборот узатувчилар (магнит ленталари, дисклар, қоғоз).

Ахборот - бошқарув учун зарурий хабар ва маълумотлар мажмуидир. Ахборотсиз бошқарув бўлмайди. Бошқарувчи ва бошқарилувчи системалар ўртасидаги боғлиқлик шакллари ишлаб чиқариш ахборотларидир. Иқтисодий ахборот - менежментда асосий роль ўйнайди. Ахборот системалари мураккаб ахборот тузилмалари бўлиб, у турли хужжатларни, ахборот оқими, алоқа каналлари, техник воситалар, автоматлаштирилган бошқарув системаларини ўз ичига олади. Раҳбар қабул қилган бошқарув қарорлар ва унинг маъноси ахборот хизматларига боғлиқ.

Коммуникация жараёни - бу икки ва ундан ортиқ одамлар ўртасидаги ахборот алмашиш жараёнидир. Компьютерлар нафақат ишлаб чиқаришни бошқариш учун, балки иқтисодиётнинг барча жабҳаларига керак

ИНТЕРНЕТДА ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАР

- Интерактивлик тушунчаси;
- Интерактив хизматлар тушунчаси;
- Интернет тармоғи орқали кўрсатиладиган интерактив хизмат турлари;
- Об-ҳаво маълумотлари, Янгиликлар;
- Теледастурлар ва радиоэшиттиришлар дастури;
- Давлат бошқарув ва хўжалик юритувчи органларнинг веб сайтлари

орқали кўрсатиладиган интерактив хизматлар.

Интерактивлик тушунчаси. Интерактивлик деганда биз, фақатгина, биз ўрганаётган фан кесимида техник воситалар, компьютер, уларнинг дастурлари ҳамда фойдаланувчилар орасидаги ўрнатилган мулоқатни ташкил этиш тушунилади. Демак, Компьютер дастурлари шундай яратилганки, Биз у ёрдамида компьютер билан мулоқат ўрнатамиз.

Умуман олганда интерактивлик бу мулоқат тизимини ташкил этиш билан боғлиқ. Яъни, мақсадга кўра тизим элементлари орасидаги ахборий маълумотлар алмашинуви. Ушбу тушунча ахборот назарияси, информатика ва дастурлаш, телекоммуникация тизимлари, социология ва бошқа соҳаларда қўлланилади.

Интерактив хизматлар тушунчаси. Интерактивлик орқали фойдаланувчи моддий, маънавий, ижтимоий, иқтисодий, ахборий ва ишлаб

чиқаришнинг турли манбаларидан кўриладиган манфаат мавжуд бўлса, унга интерактив хизмат қилинган деб тушунилади. Яъни, компьютер дастурлари орқали фойдаланувчига интерактив хизмат ташкил этилган деб тушунилади.

Интернет тармоғи орқали кўрсатиладиган интерактив хизмат турлари. Ҳозирги вақтда, Ҳукуматимиз томонидан интерактив хизматларни шакллантириш, ташкил этиш ва уларни бошқаришга катта эътибор берилмоқда. Интерактив хизматларни ташкил этишнинг энг тез ва яхши йўли, бу, уларни интернет тармоқлари орқали амалга ошириш ҳисобланади.

Интернет тармоғи орқали кўрсатиладиган интерактив хизмат турларига қуйидагилар киради:

Об ҳаво маълумотлари. Республика барча вилоятлари ва Тошкент шаҳри ҳамда ҳалқаро миқёсда об - ҳаво ҳақидаги маълумотларни қуйидаги, Ўзбекистонда яратилган веб саҳифалардан аниқлаш мумкин. ob-havo.uz; www.pogoda.uz ; www.meteoproг.uz.

Об-ҳаво прогнози бўйича энг тўлиқ маълумотларни www.meteoproг.uz веб саҳифасидан олиш мумкин. Саҳифа дизайни ҳам фойдаланувчилар учун жуда қулай.

The screenshot shows the Meteorprog website interface. At the top, there is a navigation menu with options like 'Карты погоды', 'Информеры', 'Каталог стран', and 'Погода на дорогах'. Below the menu, there is a search bar and a section titled 'Погода в Узбекистане, прогноз погоды'. The main content area features a table of weather data for 13 regions and a map of Uzbekistan. The table lists the following data:

Region	Current Temp	Forecast Temp
Андижон	14 °C	4 °C
Бухара	19 °C	9 °C
Гулистон	17 °C	6 °C
Давлат	17 °C	5 °C
Қарши	19 °C	8 °C
Навои	18 °C	8 °C
Наманган	14 °C	5 °C
Нукус	12 °C	7 °C
Самарқанд	16 °C	5 °C
Тошкент	16 °C	6 °C
Термо	19 °C	9 °C

Below the table, there is a section for the capital city, 'Столица', with a forecast for the week of March 07 to 13, showing temperatures ranging from 13°C to 18°C and a low of 4°C to 7°C. The page also includes a map of Uzbekistan and various navigation links.

Янгиликлар. Ўзбекистон Республикасида фаолиятлари дорасида олиб борилаётган асосий янгиликлар мажмуасини uza.uz, gov.uz ҳамда desk.uz веб сайтлари орқали топиш мумкин. Ушбу веб саҳифаларда Давлат бошқарув ва хўжалик юритувчи органлар веб саҳифалари орқали кўрсатиладиган интерактив хизматлари, улар фаолияти ҳақидаги янгиликлар, хабарлар мавжуд.

Теле ва радиоэшиттириш дастурлари. Ўзбекистон миллий телерадио компанияси маълумотлари ва теледастурлар жадвалини ҳамда уларнинг

фаолияти билан боғлиқ бўлган маълумотларни куйидаги веб саҳифалардан олишингиз мумкин. www.mtrk.uz

4-МАШҒУЛОТ	Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикаси	
Амалий машғулотини таълим технологияси		
Вақт: 2 соат	Тингловчилар сони 20 нафар	
Ўқув машғулотининг шакли	Амалий машғулот	
Ўқув машғулотининг режаси	<p>1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қилиш.</p> <p>2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлаш</p> <p>3. Педагогик технологияларни ва анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослаш.</p>	
Ўқув машғулотининг мақсади: Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикасини йўритиш;		
Педагогик вазифалар:	Ўқув фаолият натижалари:	
<p>1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қилиш.</p> <p>2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлаш</p> <p>3. Педагогик технологияларни ва анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослаш</p>	<p>1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қиладилар.</p> <p>2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлайдилар</p> <p>3. Педагогик технологияларни ва анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослайдилар.</p>	
Таълим усуллари	сухбат, баҳс-мунозара, муҳокама қилиш, фикр алмашиш	
Таълимни шакллантириш шакли	Оммавий ва гхуруҳ билан ишлаш	
Таълим воситалари	Проектор, қоғоз, маркер, доска, бўр	
Таълим бериш шароити	Жиҳозланган аудитория	

Амалий машғулотнинг технологик харитаси

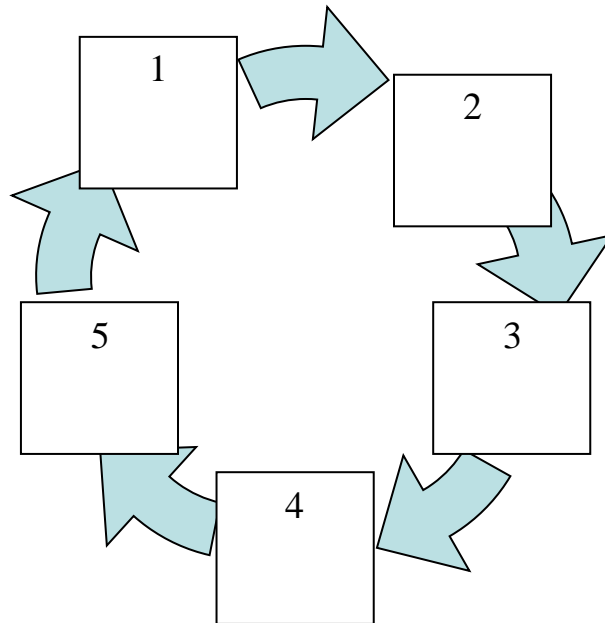
Фаолият босқичлари	Фаолият мазмуни	
	педагог	тингловчи
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Аудиториянинг ва тингловчиларнинг дарсга тайёрлик даражаси текширилади. 1.2. Фаоллаштирувчи саволлар билан талабаларга мурожат этади (1-илова).	Саволларга жавоб берадилар.
2-босқич. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Педагогик технологияларнинг шаклланиш босқичларини кетма-кетлигини жуфтликларда фаолият кўрсатган холда ўрнатишни ташкил этади (2-илова) 2.2. Бажарилган топшириқни тақдимотини ташкил этади. 2.3. Педагогик технологияларнинг хусусиятларига бағишланган кластерни тўлдиради (3-илова) 2.4. «Педагогик технология» тушунчасига синквейн усули асосида кичик гуруҳларда характеристика беради. (4-илова) Берилган вазифани таҳлил қилади ва энг яхши синквейн тузган тингловчилар рағбатлантирилади.	2.1. Жуфтлик-да фаолият кўрсатадилар. 2.2. Тақдимот қиладилар. 2.3. П/Т нинг хусусиятларига бағишланган кластерни тўлдирадилар. 2.4. Синквейн асосида фаолият кўрсатади.
3-босқич Якуний. (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якуний хулосаларни айтиб ўтади. 3.2. Тингловчиларнинг дарс давомидаги фаолиятини таҳлил этади ва баҳолайди.	3.1. Эшитади, аниқлаштиради. 3.2. Топшириқни ёзиб олади.

1-илова

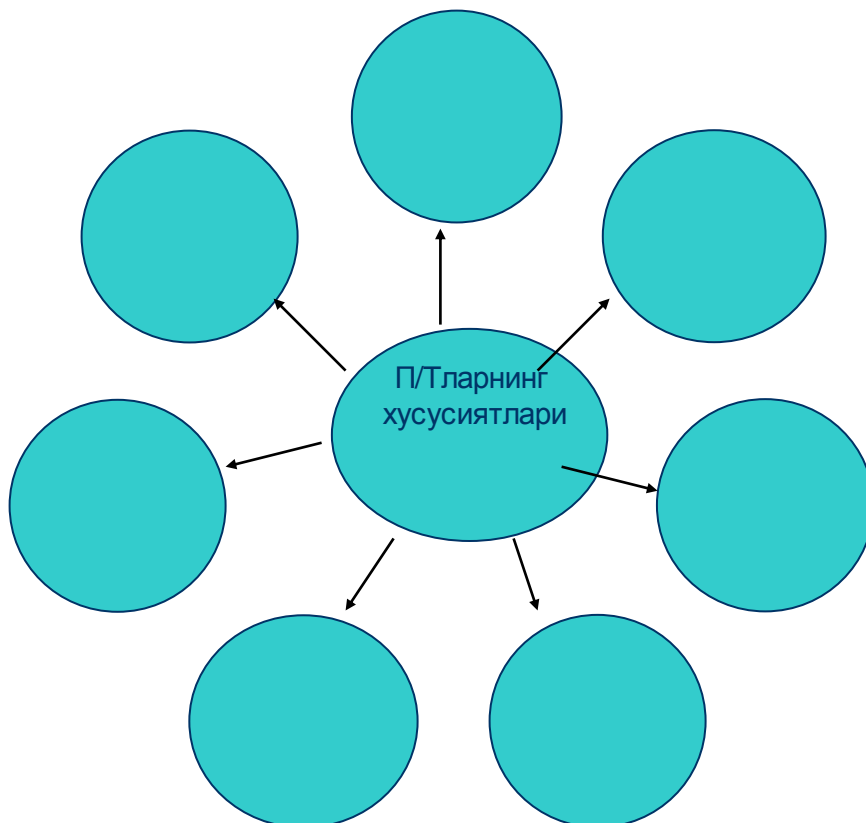
Фаоллаштирувчи саволлар:

1. Сиз технологияларнинг қайси турларини биласиз?
2. Интерфаол методга мисол келтиринг?
3. Замонавий ўқитиш технологияларининг аҳамиятини тушунтиринг?
4. Нима учун педагогик технология лойиҳаланади, мисоллар асосида асослаб беринг?

Педагогик технологияларни шаклланиш босқичларини тартиб рақамларга мос ҳолда ёзинг ва изоҳ беринг.

Педагогик технологияларнинг хусусиятларини бўш доирачалар ичига ёзинг

“Педагогик технологиялар” тушунчасини синквейн технологияси асосида тавсифланг.

«Синквейн» тушунчаси бешлик деган маънони билдиради ва ўрганилаётган тушунчани ҳар томнлама ифодалашни тақазо этади.

Синквейн тузиш қоидаси

1. Бир сўздан иборат от(тушунча берилади)
2. Тушунчани икки сўздан иборат гап билан сифатлаш талаб этилади.
3. Тушунчани уч сўздан иборат феъл билан ифодалаш талаб этилади.
4. Тушунчага нисбатан ўз муносабатингизни билдиринг.
5. Тушунчани бир сўздан иборат бўлган синоним билан ифодаланг.

5-6-МАШҒУЛОТ	Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикаси
---------------------	---

Амалий машғулотини таълим технологияси

Вақт: 4 соат	Тингловчилар сони 20 нафар	
Ўқув машғулотининг шакли	Амалий машғулот	
Ўқув машғулотининг режаси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қилиш. 2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлаш 3. Педагогик технологияларни ва анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослаш. 	
Ўқув машғулотининг мақсади: Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларидан фойдаланиш методикасини йўритиш;		
Педагогик вазифалар:	Ўқув фаолият натижалари:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қилиш. 2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлаш 3. Педагогик технологияларни ва 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг мақсади, мазмуни ва вазифаларини таҳлил қиладилар. 2. Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида “Педагогик технологиялар” мавзусига тақдимот тайёрлайдилар 3. Педагогик технологияларни ва анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослайдилар. 	

анъанавий таълимни хусусиятларини ўзаро таққослаш	
Таълим усуллари	сухбат, бахс-мунозара, муҳокама қилиш, фикр алмашиш
Таълимни шакллантириш шакли	Оммавий ва гхуруҳ билан ишлаш
Таълим воситалари	Проектор, қоғоз, маркер, доска, бўр
Таълим бериш шароити	Жиҳозланган аудитория

Амалий машғулотнинг технологик харитаси

Фаолият босқичлари	Фаолият мазмуни	
	педагог	тингловчи
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Аудиториянинг ва тингловчиларнинг дарсга тайёрлик даражаси текширилади. 1.2. Тингловчиларни фаоллаштириш мақсадида “Тушунчалар таҳлили” методидан фойдаланилади. (1-илова).	Саволларга жавоб берадилар.
2-босқич. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Кичик гуруҳларда педагогик технологияларни амалда қўллашга оид топшириқ берилади. (2-илова) 2.2. Бажарилган топшириқни тақдимоти ташкил этилади.	2.1. Кичик гуруҳларда фаолият кўрсатадилар. 2.2. Тақдимот қиладилар.
3-босқич Якуний. (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якуний хулосаларни айтиб ўтади. 3.2. Тингловчиларнинг дарс давомидаги фаолиятини таҳлил этади ва баҳолайди.	3.1. Эшитади, аниқлаштиради. 3.2. Топшириқни ёзиб олади.

1-илова

Тушунчалар таҳлили

Тушунчалар	Мазмуни
Тадқиқот	
Методика	
Педагогик технология	
Инновация	

Маъруза	
Семинар	
Амалий машғулот	

Текшириш учун жавоблар:

Тушунчалар	мазмуни
Тадқиқот	бу «жамият учун аҳамиятли маълумотларни олишга қаратилган илмий фаолият натижалари ва жараёни»
Методика	Маълум ўқув фанини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишлар қонуниятларини тадқиқ қилади.
Педагогик технология	Ўқувчини мустақил ўқишга, билим олишга, фикрлашга ўргатишни кафолатлайдиган жараён
Инновация	(инглизча инноватион) – янгилик киритиш, янгиликдир
Маъруза	Ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири бўлиб, ўқитувчининг слайдшоу ва фильмлар намойиши билан бойитилган таълим материалларнинг оғзаки, монолог, тизимли, изчил тақдимоти
Семинар	Ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири бўлиб, талабаларнинг ўқитувчи раҳбарлигида назарий масалаларни жамоавий мунозара этиш
Амалий машғулот	Ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири бўлиб, ўқитувчи раҳбарлигида талабалар томонидан фаннинг илмий-назарий асосларини ўзлаштириш, ижодий фаолияти кўникмасини шакллантириш ва тажриба орттириш, техник воситаларидан фойдаланиш бўйича амалий ишларнинг замонавий усулларини ўзлаштириш мақсадида ўқув вазифаларни бажаришдан иборат

Кичик гуруҳлар учун топшириқлар:

1- Топшириқ.

2- «ПЛЮС, МИНУС, ҚИЗИҚ» усулида топшириқ тайёрланг.

«Плюс, минус, қизик» усули – фикрловчини дастлаб вазиятнинг барча деталларини ўрганиб, фақат шундан кейингина хулосалар чиқаришга ўргатади. Ушбу метод орқали муаммонинг ечимини топишда аввал вазиятнинг барча ижобий томонлари ўрганилади, сўнг эса барча салбий томонлари баҳоланади ва ниҳоят унинг қизик томонларига эътибор берилади. Метод бир вақтда ҳам ўрганиш, ҳам баҳолаш усули ҳисобланади.

Технологиянинг бориши: ўқувчи (талаба) ларни гуруҳларга бўлиб, ҳар бир гуруҳга муайян муаммо юзасидан вазиятлар ёзилган карточкалар тарқатилади. Ўқувчи (талаба) лар вазиятни диққат билан ўрганиб, сўнг уни аввал фақат «+» ижобий томонларини, кейин фақат «-» салбий томонларини ва ниҳоят фақат «қизик» томонларини яъни на ижобий ва на салбий деб аташ мумкин бўлмаган томонларини ажратиб ёзадилар. Технология сўнггида ҳар бир гуруҳнинг чиқарган хулосаси ўқиб эшиттирилади.

2-топшириқ

Сўз ва иборалар устида ишлашда ўйинлардан фойдаланиш

“Сканердан маънодош сўзларни топ” ўйини

1-топшириқ. Сканердан маънодош сифатларни, отларни, феълларни топинг.

т	й	р	а	к	қ	у	о	п	х
з	ч	п	е	у	у	и	д	а	с
ҳ	ў	е	қ	н	й	т	н	й	т
а	ч	й	л	е	о	ф	т	о	б
й	и	с	ж	б	ш	д	қ	р	р
и	м	а	с	м	а	с	а	п	н
қ	о	о	е	н	е	з	м	е	е
м	қ	у	з	и	й	р	а	к	б
о	е		г	и	р	ф	р	е	м
қ	ў	р	қ	м	о	қ	й	у	н

2-топшириқ. Маънодош сифатларни, отларни, феълларни қатнаштириб гаплар тузинг.

3-топшириқ. Тузган гапларингиз иштирокида матн тузинг.

Топшириқнинг жавоби: Маънодош сифатлар учта; маънодош отлар 5 та; маънодош феъллар 3 та. *Сезгир, зийрак, тийрак; қуёш, шамс, қамар, офтоб, кун; қўрқмоқ, ҳайиқмоқ, чўчимоқ*

3-топширик

**Мавзу ёки бўлим юзасидан билимларни жадвалга жойлаштириш.
“Сўзсиз жадвал”ни тўлдириш**

**Мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик
технологиялардан фойдаланиш методикаси.**

(Табиатшунослик ўқитиш методикаси фани бўйича)

Мақсад: Табиатшуносликни ўқитишда фойдаланиладиган дарс турлари билан таништириш. Янги педагогик технология ва фаол педагогик методлар асосида дарс ишланмаларини тузиш ва амалиётда қўллаш.

Жихозланиш: Дидактик материаллар, тарқатма материаллар.

Машғулот режаси:

1. Ташкилий қисм.
2. Ўтилган мавзу юзасидан суҳбат.
3. Амалий иш.
4. Тингловчилар билан тажриба алмашиш
5. Машғулотга яқун ясаш.

Машғулот мазмуни

1. Ташкилий қисм.
2. Ўтилган мавзу юзасидан суҳбат.

Кластер тузиш.

Табиатшуносликни ўқитишда дарс турлари. Янги билим бериш, мустаҳкамлаш, аралаш дарсларда фаол методларни қўллаш.

Муаммоли изланиш (муаммоли суҳбат, муаммоли ҳикоя, муаммоли маъруза, ақлий ҳужум) методлар гуруҳи. Мантиқий (индуктив, дедуктив, таҳлил, қиёслаш, асосий ғояни ажратиш, умумлаштириш) методлар гуруҳи. Мустақил (дарслик, илмий-оммабоп манбалар, ЭХМнинг таълимий, моделлаштирилган дастурлар, мультимедиалар устида) ишлаш методлар гуруҳи. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятларини рағбатлантириш ва асослаш (ўқишга бўлган қизиқишларини орттириш, дидактик ўйин, ўқув мунозаралари, бурч ва маъсулиятини шакллантириш) методлари гуруҳи. Назорат ва ўз-ўзини назорат (оғзаки ва ёзма) лаборатория ва амалий иш ўзаро назорат варағи ёрдамида, ЭХМнинг назорат дастурлари воситасида) методлар гуруҳи.

Амалий иш бажариш.

Янги педагогик технология ва фаол педагогик методлар асосида дарс ишланмаларини тузиш.

КЕЙС: Табиатшунослик дарсларида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланишга оид 15 та маколани ўрганиш ва тахлил қилиш.

Кириш. Табиатшунослик ўқитиш методикаси курсининг асосий мақсади бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларни болаларни табиат билан таништиришда самарали усул, шакл ва воситаларни танлашга, табиат жисмлари ва ходисалари ҳақида тўлиқ маълумот бериш ва моддий дунёкараш асосларини сингдиришдир.

Фан ва техника ривожланаётган бир вақтда бўлажак ўқитувчилар турли манбаалардан янги маълумотларни мустақил равишда олиш, тахлил қилиш, ўз муносабатини билдириш кўникмаларига эга бўлишлари керак. Замонавий таълим технологияларни табиатшунослик дарсларида қўллаш учун, уларни таснифини билиш, янги маълумот топиш ва изланиш муҳим яҳамиятга эга.

Ушбу технология талабаларни айнан шу мавзуда мустақил иш бажаришда ёрдам беради. “Кейс стади” топшириқни бажаришда талабаларга босқич ма босқич кўрсатмалар беради ва вазифани тўлиқ бажаришини таъминлайди.

Тавсия этилаётган кейсни ечиш қуйидаги натижаларга эришишга имкон беради:

- 1) мустақил равишда турли манбалардан мақолаларни тахлил қилиш кўникмаларини эгаллаш
- 2) педагогик технология ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш;
- 3) топшириқларни ҳал этиш орқали табиатшунослик дарсларида турли стратегияларни қўллашни ўзлаштириш;
- 4) ноанъанавий дарсларни ўтказишни ўрганиш;
- 5) мустақил равишда мақола (эссе) ёзиш кўникмасини эгаллаш.

**МУАММОЛИ ТОПШИРИҚЛАРНИ БОСҚИЧМА-БОСҚИЧ ТАҲЛИЛ
ЭТИШ ВА ҲАЛ ЭТИШ БЎЙИЧА ТИНГЛОВЧИЛАРГА УСЛУБИЙ
КЎРСАТМАЛАР**

Иш босқичлари	Маслаҳат ва тавсияномалар
1. Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан танишиш	Келтирилган адабиёт ва методик журналлардан илғор педагогик технологиялар билан танишинг ва уларнинг мазмунини ўрганинг. Ўрганиб чиқиш вақтида ҳар бир ўқилган мақолани таҳлил қилинг, конспектулаштириб олинг.
2. Муаммоли топшириқлар билан танишиш	Тақдим этилган турлар мазмуни билан яна бир мартаба танишиб чиқинг. Мақолаларда келтирилган тушунчалар ва жумлаларга диққатингизни жалб қилинг. Турли адабиётларда стратегияларнинг турлари дарснинг қайси босқичида фойдаланишга тавсия этилганлигини, бошланғич синф ўқувчилар ёшига мўлжалланганини аниқланг.
3. Муаммоли топшириқни таҳлил этинг.	<p>Асосий муаммо ва кичик муаммоларга диққатингизни жалб этинг.</p> <p>Асосий муаммо: табиатшунослик дарсларида пед. технологиялардан фойдаланиш.</p> <p>Қуйидаги саволларга жавоб беришга ҳаракат қилинг:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Педагогик технология термини нима англатади? 2. Анъанавий ва ноанъанавий дарсларнинг ўхшаш ва фарқли томонлари қандай? 3. Технологизация нима? 4. Замонавий педагогик технологияларнинг қўллаш қандай шароитда эффектив ҳисобланади? <p>Педагогик технологияларни таснифланг, таҳлил этинг ёзинг. Бошланғич синф табиатшунослик дарсларида илғор педагогик технологияларни қўллаб дарс ишланма ёзинг.</p>
4. Муаммоли топшириқларни ечиш усул ва воситаларини танлаш ҳамда асослаш	<p>Педагогик технологияларни таснифлаш учун “Т жадвал”ини тўлдириг. Тавсияномаларни ёзишда аниқ хусусиятларни белгилаб олишга ҳаракат қилинг. Жадвални тўлдириг.</p> <p>Танланган мавзуга ишланма ёзишда анъанавий дарс конспектини тузиш талабларига риоя қилинг. Тўплаган билимларингиз асосида мақола (эссе) ёзишга ҳаракат қилинг.</p>

“Т” жадвалини тўлдириш

Стратегиялар	+	-

Кейс билан ишлаш жараёнини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Талабалар рўйхати	Стратегияларнинг таснифи тўлиқ келтирилган. мак.2 балл.	Дарс ишланма ишлаб чиқилган. мак.1 балл.	Мавзуга ойд мақола ёзилган. мак.2 балл.	Жами. мак. 5 балл.

Эслатма: гуруҳлар фаолиятини баҳолаш учун юқоридаги жадвалнинг биринчи устунига “гуруҳлар рўйхати” жумласи кўйилади. Бироқ гуруҳнинг тўплаган баллари талабаларнинг рейтинг бали ҳисобига киритилмайди. Сиз талабага ҳамкорликда ишлаш унинг билим, кўникма ва малакаларини ривожлантиришга хизмат қилишини тушунтиришга тайёр бўлинг.

Умумий ўрта таълим мактаб дарс ишланмаси педагогик технологиялардан фойдаланиш методикаси бўйича тақдимоти ва муҳокамаси

МАВЗУ: “ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ТУПРОҚЛАРИ, ЎСИМЛИК ВА ҲАЙВОНОТ ДУНЁСИ”

Дарснинг таълимий мақсади:

Фарғона водийси ва ўз тупроқлари, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳақида маълумот бериш, табиат унсурларини ҳозирги ҳолатини таҳлил этиш, инсонлар ҳаётида тупроқ, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг ўрни ҳақида тушинчалар бериш. Тупроқ типлари, ўсимлик ва ҳайвонларнинг ноёб турлари ҳақида маълумот бериш.

Дарсинг тарбиявий мақсади:

Болаларни гуруҳ - гуруҳ бўлиб ишлашга ўргатиш, гулларга, табиатга бўлган меҳрни ошириш, ватанпарварлик, эстетик ва экологик тарбия бериш.

Дарсинг ривожлантирувчи мақсади:

Илмий асосланган ахборотни ўрганиш ва уни таҳлил қилиш. Кўникмаларини ривожлантириш.

Дарсинг босқичлари жадвали:

<i>№</i>	<i>ДАРСНИНГ БОСҚИЧЛАРИ</i>	<i>ВАҚТИ</i>
1	<i>Ташкилий қисм</i>	<i>2 дақиқа</i>
2	<i>Дарс режаси ва баёни</i>	<i>20 дақиқа</i>
3	<i>Ақлий ҳужум</i>	<i>5 дақиқа</i>
4	<i>Хулоса</i>	<i>3 дақиқа</i>
5	<i>Ўтилган мавзуларни эслаш</i>	<i>10 дақиқа</i>
6	<i>Уйга вазифа : Кейинг! мавзуга тайёрланиш бўйича</i>	<i>5 дақиқа</i>

Дарсинг асосий қиснида ўқитувчи ҳар бир гуруҳлар учун тайёрлаган саволларни тарқатиб чиқади.

1-гуруҳ саволи: Фарғона водийсида тарқалган тупроқлар ва улар турлари ҳақида маълумот бериш . Сиз яшаётган жойда қандай тупроқлар тарқалган.

2-гуруҳ саволи: Водийдаги хилма - хил ўсимликлар олами ҳақида маълумот беринг.

3-гуруҳ саволи: Фарғна водийсида яшайдиган ҳайвон турлари ҳақида нимаиарни биласиз ?

4-гуруҳ саволи: Водийнинг экологик ҳолати қандай ? Сизнинг фикрингиз?

1- ГУРУҲНИНГ ЖАВОБИ:

Фарғона водийси ер шарининг ҳамма жойида тупроқ бир хилда ҳосил бўлган эмас. Бунга ернинг ички ва ташқи кучлари сабаб бўлади, водийда кўпроқ бўз тупроқлар тарқалган. Бу тупроқ водийнинг 1400 м. баландликкача бўлган жойларида тарқалган.

Водийда асосан оч тусли ва оддий бўз тупроқлар, шу билан бирга ўтлоқ тупроқлар кўпроқ учрайди. Оч тусли бўз тупроқлар океан сатҳидан 300-500 м.

баландликларда тарқалган. 600-800 м баландликда оддий бўз тупроқлар улардан юқорида 800-1400 м. жойларда тўқ тусли бўз тупроқлар таркиб топган.

Водий текисликларида ўтлоқ бўз тупроқлар, адирликда ўтлоқ тупроқлар ҳам учрайди. Водийнинг марказий қисмидаги чўлларда сурқандиз тупроқлар билан тақирлар ҳам тарқалган. Дарё водийларининг энг пастқам жойларида, қайирларида ўтлоқ ва бўтқоқ тупроқлар учрайди. Бундан ташқари водийда шўрхок тупроқлар ҳам учрайди.

2-ГУРУҲНИНГ ЖАВОБИ:

Фарғона водийси ўсимликларга бой бўлиб уларнинг хилма - хил турлари учрайди. Марказий Фарғнанинг дарё соҳилларида ва ер ости сувлари ер юзасига яқин жойларда тўқай ўсимликлари ўсади. Булардан кўга қамиш чирмовуқлар ўт ўсимлик бўлса, буталардан юлғун, чингил, дарахтлардан тол важийдалар учрайди.

Қумли жойларда юлғун ва сансабенлар учрайди. Текисликларида эса шўра ва шувоқ ўсимликлари учрайди.

Водий атрофидаги адирлар чўлга нисбатан ўсимиикларга бойроқдир. Адирларда шувоқ, кўнғирбош, чан бефага, чалов ва буғдойиқлар учрайди. Тоғ этакларида эфимирлар кўп тарқалган. Тоғ минтақаси ўсимиикларга анча бой бўлиб дўлана ёввойи бодом, хандон пистаси ва бошқа мевали дарахтлар учрайди. Фарғона тизмасининг ғарбий ёнбағирлари ўзининг ёнғоқзорлари, Олой Туркистон тизмалари арчазорлари билан машҳурдир. Тоғнинг баланд жойларида алп ўтлоқлари учрайди.

Водийнинг суғориб деҳқончилик қиладиган ерларида мевали боғлар, токзорлар, сабзавот экинлари, полиз пайкаллари ва пахта далаларидан иборат.

4- ГУРУҲНИНГ ЖАВОБИ:

Водийнинг ҳайвонот дунёси марказдан тоғларга қараб ўзгариб боради. Чўлларда ҳар хил ҳашоротлар, илон, юмронқозик, кўшоёқ учрайди. Қушлар ҳам тарқалган. Адирларда илон ва тошбақалар, бўрсиқлар учрайди. Аммо чўлларга нисбатан кўпроқ. Тоғларда тулки, бўри, йввойи мушук каби ҳайвонлар учрайди. Қушлардан тўрғай бедана, каклик, бойқуш, булбул ва бургутлар яшайди.

Тўқайларда чиябўри, қирғовул учрайди. Дарё ҳавзаларида зоғорабалиқ, лакқа, чўртан балиқлар, тоғ дарёларида қорабалиқлар яшайди.

4- ГУРУҲНИНГ ЖАВОБИ:

Водий ер юзасининг жуда катта қисми маданийлашиб кетган. Бунга сабаб аҳолини анча ич жойлашганлигидир. Водийнинг тупроқ, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига инсоният таъсири жуда катта бўлди.

Водий қирғоқларини жуда кўп, жойларини таркиби бузилиб экологик ҳолати ёмонлашмоқда. Бундан ташқари шўрхок ерлар миқдори кўпаймоқда. Буларни албатта олдини олиш чора–тадбирлари ўрганилмоқда. Ўсимликлар оламининг айрим турлари ҳам камайиб кетган. Уларни айримларини муҳофаза остига олинган.

Ноёб ҳайвонларни асраш мақсадида Сирдарё соҳилида 1978- йилда Абдусамат буюртма маскани ташкил этилди. Бу ерда қирғовуллар ва бошқа ҳайвонлар муҳофаза остига олинган.

Ўқувчилар биргаликда гуруҳлар бўйича тайёрлаган жавобларни бериб бўлганларидан сўнг ўқитувчи улами ютуқ ва камчиликларини ифодалаб тушинтириб беради.

Ўқувчиларга кейинги топшириқ берилади.

1-гуруҳ учун Фарғона водийси контурини чизиб уни

ўраб турган тоғлар номини ёзиш.

- гуруҳ учун Фарғона водийси контурини чизиб водийни қамраб шарққа узунлигини аниқлаб контурда кўрсатиш.

- гуруҳ учун Водийнинг Фарғона водийси контурини вилоятларга ажратиш.

- гуруҳ учун Фарғона водийси дарёларини контурга тушириш .

Ҳар бир гуруҳ ўқувчилари контур харитага ишлашда қизиқиш, бир-бирлари билан ўзаро мулоқотда бўлиб иш бажарадилар. Ўқитувчи ҳар бир гуруҳларни 1-ёки кейинги ўринда бажарганликларини ҳисобга олиш билан бирга сифатли ва чиройли иш бажарганликларини ҳам эътиборга олади. Гуруҳлар ишига алоҳида тўхталиб, улар рағбатлантирилади.

Ўқувчилар жавоблари тингланиб ҳар бир гуруҳга алоҳида рағбат берилади, сўнгра кейинги топшириққа ўтилади.

1-гуруҳ учун: Қуйидаги жадвални тўлдиринг. Унда геологик эра ва даврларда водийда қандай жараёнлар содир бўлганини акс эттиринг.

Герсин бўрмаланиши	Месазой эрасила	Палеоген лаврида	Неоген лаврида

2-гуруҳ учун: Чотқол-Қурама тизма тоғларидан бошланувчи оҳирги ҳавзалари сой билан туговчи қуйидаги дарёлар номини ёзинг.

3-гуруҳ учун : Водий иқлимига оид қуйидаги жадвални тўлдиринг .

Ҳаво массалари	Асосий шамоллар	Ёғин миқдори	Самарали ҳарорат

4-гуруҳ учун: Қуйидаги жадвални тўлдиринг . Бунда водий тупроқлари, қазилмабойликлари, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини акс эттиринг.

Тупроқлари	Фойдали қазилмалар	Ўсимликлари	Ҳайвонот дунёси

ДАРС ЯКУНИ:

Ўқувчиларнинг бажарган ишлари таҳлил этилган ҳолда ҳар бир гуруҳ ўқувчилари ўз фикрларини тушунтириб берадилар. Ўқувчиларнинг дарсга қатнашиши, уларнинг топқирлиги, чаққонлиги эътиборга олинади.

Ғолиб гуруҳ, энг яхши қатнашган аниқланади, ҳамда уларнинг йўл қўйган камчиликлари ҳам ўқитувчи томонидан кўрсатиб берилади.

Ҳар бир ўқувчи дарсга қатнашишига қараб алоҳида баҳоланади, ҳамда рағбатлантирилади. Дарс сўнгида уйга вазифа эълон қилинади. “Мирзачўл табиий географик ўлкаси эр юзаси, геологик тузилиши, фойдали қазилмалари”.

Ўқитувчи ўқувчиларни кейинги мавзуга қандай тайёрланишлари ҳақида тушунча беради. Ўтилган мавзу юзасидан қуйидаги фазифа берилади. Ўз яшаётган жойингизда қандай тупроқ турлари учрайди. Ёзувсиз харита билан ишлаш.

Таянч сўзлар билан ишлаш.

<p>“Технология” юнонча сўздан келиб чиққан бўлиб <i>“течне”</i> - маҳорат, санъат, малака ва <i>“логос”</i> - сўз, таълимот маъноларини англатади.</p>
<p>Таълимни технологиялаштириш бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида таълим мақсадларига эришишнинг энг мақбул йўллари ва самарали воситаларни тадқиқ қилувчи ва қонуниятларни очиб берувчи педагогик йўналишдир.</p>
<p>Графикли органайзерлар (ташқил этувчи) – фикрий жараёнларни кўргазмали тақдим этиш воситаси.</p>
<p>КЛАСТЕР (Кластер-тутам, боғлам)-ахборот харитасини тузиш йўли-барча тузилманинг моҳиятини марказлаштириш ва аниқлаш учун қандайдир бирор асосий омил атрофида ғояларни йиғиш.</p> <p>Билимларни фаоллаштиришни тезлаштиради, фикрлаш жараёнига мавзу бўйича янги ўзаро боғланишли тасаввурларни эркин ва очик жалб қилишга ёрдам беради.</p>
<p>Б/БХ/Б ЖАДВАЛИ- Биладан/ Билишни хоҳлайман/ Билиб олдим. Мавзу, матн, бўлим бўйича изланувчиликни олиб бориш имконини беради. Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради.</p>

ИНСЕРТ” жадвали Мустақил ўқиш вақтида олган маълумотларни, эшитган маърузаларни тизимлаштиришни таъминлайди; олинган маълумотни тасдиқлаш, аниқлаш, четга чиқиш, кузатиш. Аввал ўзлаштирган маълумотларни боғлаш қобилиятини шакллантиришга ёрдам беради.
Т – жадвал - бита концепция (маълумот)нинг жиҳати ўзаро солиштириш ёки уларни (ха/йўқ, ха/қарши) учун. Танқидий мушоҳада ривожлантиради
Эссе – бу муаллифнинг таъкидлаб ўтадиган индивидуал позициясидаги эркин ифода этиш шакли; қандайдир предмет бўйича умумий ёки дастлабки дунёқарашни ўз ичига олади

Табатшунослик дарсларида таълимнинг интерфаол методларидан фойдаланиш.

**Эшитсам-унутаман.
Кўрсам – эслаб қоламан,
Амалда бажарсам – англаб етаман.**

Конфуци

Табатшунослик фанида билим олишда “Блум таксономияси” фойдаланмиз. Бу таксономия қуйидаги асосий босқичлардан иборат:

Билим олиш – Асосий далилларни қидириш ва топиш, хотирада сақлай олиш, тавсифлаш, таниш, қайта жонлантириш, номини айтиш, изланиш, тузилишини билиш ва кўрсатиш кабилар орқали амалга ошади.

Тушуниш – қайта сўзлаш, моҳиятини тушуниш, тушунтириш, тасвирлаш ва бошқача усулда ҳамда бошқача сўзлар билан таърифлай олиш натижасида эришилади.

Ишлатиш (қўллаш) – олинган билимни бошқа шароитларда қўл-лаш (ишлатиш, ечиш, тажриба ўтказиш, қўллаш, кузатиш, олдиндан башорат қилиш, бирор-бир муаммони ҳал қилиш)ни ўз ичига қамраб олади.

Таҳлил (Анализ) – тушунчалар орасидаги асосий муносабатларни аниқлаш ва уларнинг моҳиятини тушуниш – соҳа материални (билимни, ҳодисани, машинани, маълумотни) ташкил этувчиларга (таркибий қисм-ларга) бўлиб чиқиш ва уларнинг ҳар бирининг вазифасини тушуниб чиқиш.

Оддийдан мураккабга ва мураккабдан оддийга йўналишида таҳ-лил қила олиш (қисмлар орасидаги муносабатларни аниқлаш, бир-бирига улаш, бирлаштириш, бўлиб чиқиш, туркумларга ажратиш, гуруҳларга ажратиш, умумий қонуниятларни топиш, тоифаларга бўлиб чиқиш).

Синтез – янги нарсани (билимни, предметни, машинани) унинг бир қанча қисмларидан (бўлақларидан) ва уларнинг хоссаларидан фойдаланган ҳолда ташкил қилиш (тузиш, конструкция йиғиш, комбина-сиялаш, янги фикр яратиш, янги фаразларни таклиф қилиш), уларни синашни амалга ошириш ва натижа асосида янгиларини мавжудларига ра-қобатчи сифатида ишлаб чиқиш.

Баҳолаш – эришилган натижани аниқлаш, қарор қабул қилиш ёки ечим топиш (баҳолаш жараёнини амалга ошириш, ҳал қилиш, сабаб ва оқибат занжиридаги алоқаларини аниқлаш, тоифаларга бўлиш ва уларни аниқлаш).

2. Таълимнинг айрим интерфаол методлари.

Интерфаол сўзининг луғавий маъноси инглиз тилида “интеракт” сўзидан олиган бўлиб, биргаликда ҳаракат маъносини билдиради.

Тошкент	Самарқанд	Айдаркўл	Тўйтепа
Қарға	Дельфин	Калхат	Чумчук

«СИНКВЕЙН» УСУЛИ

Синквейн – французча сўз бўлиб «беш» деган маънони билдиради. Бу усул қаторлар усули бўлиб беш қатордан иборат. Ҳар бир қаторга ёзилган сўзлар битта гап ҳисобланиб у кенг маънони ўзига қамраб олади.

- 1-қатор Мавзу битта сўз билан ифодаланади.
- 2-қатор Иккинчи сўз қўшилиб мавзу мазмуни кенгайтирилади.
- 3-қатор Учинчи сўз киритилиб воқелик очиб берилади.
- 4-қатор Тўртинчи сўз киритилиб воқеликка шахсинг муносабати билдирилади.
- 5-қатор Битта сўз билан умумлаштирилади.

Масалан:

- 1-қатор Мақол
- 2-қатор Халқ мақоллари.
- 3-қатор Халқ тафаккурнинг қаймоғидир.

- 4-қатор Инсон нутқининг жилоси.
5-қатор Ибрат.

- 1-қатор Атом. (1)
2-қатор Кичик зарача. (2)
3-қатор Кичкина Қуёш системаси. (3)
4-қатор Битмас туганмас энергия манбаи.(4)
5-қатор Бўлинувчи.(1)

ЗАНЖИР МАШҚИ

Ўқувчиларнинг дарсда ўрганилган мавзунини қисмларга бўлиб, навбатма-навбат баён этишлари орқали яхлит бир кўринишда умумлаштириш усули. Масалан:

- 1- Ўқувчи: кислород-оддий модда.
- 2- Ўқувчи: у рангсиз, ҳидсиз.
- 3- Ўқувчи: у-218 даражада суюқланади.
- 4- Ўқувчи: у-183 даражада қайнайди.
- 5- Ўқувчи: сувнинг таркибида 2 та атом кислород бор.
- 6- Ўқувчи: 1774 йилда инглиз олими Жозеф Пристал симоб оксидини парчалаб кислород олди.

Ўқувчи: кислород нафас олишда организмда кечадиган моддалар алмашинувида муҳим аҳамиятга эга, ва ҳоказо давом этириш мумкин

«КИМ ОШДИ САВДОСИ ДАРСИ»

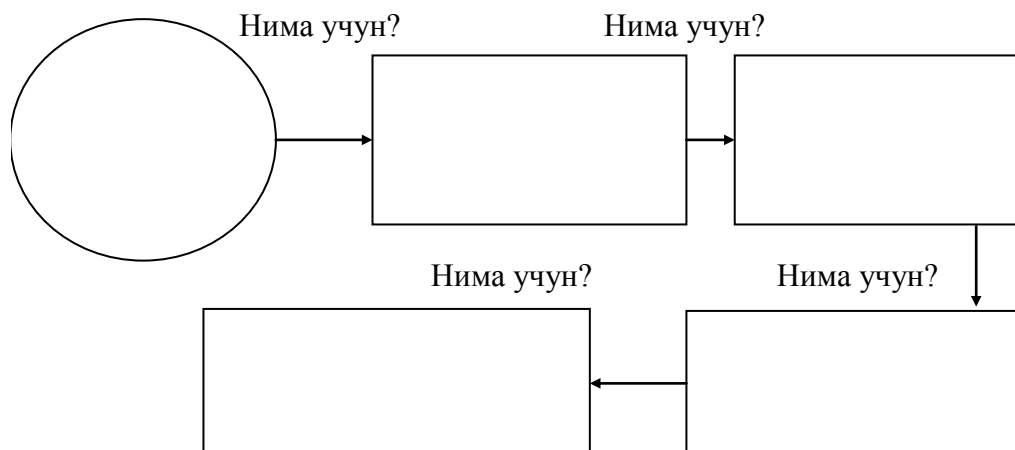
«Ким ошди савдоси дарси» одатда, «аукцион дарс» номи билан ҳам юритилади. Бундай дарсларни умумлаштирувчи такрорлаш дарсларида қўллаш анча самарали ҳисобланади. Уни аниқ ва табиий фанларда қўллаш мумкин. Бундай дарсни ташкил этишда ўқитувчи ва ўқувчилар аукция қонун-қоидаларини яхши ўзлаштиришлари керак. Бундай дарсларни қуйидаги тартибда олиб борилади.

– Аукционга кириш, билет олиш учун ҳар бир ўқувчига шу ўқув фани бўйича ўтган мавзулар юзасидан аввал 1 та савол берилади. Аниқ жавоб бўлмаса, қўшимча яна савол берилади. Сўнгра ўқувчига аукционга қатнашиш ҳуқуқи берилади.

– Аукционни олиб боровчи сифатида аълочи ўқувчилардан бири тайинланади. У гонг ва болға билан шу фанга зарур бўлган асбоблар қўйилади. Масалан, математикадан – геометрик фигуралар ёки уларга мос буюмлар қўйилади (гугурт, пирамида, консерва, копток, ва х.к.). Географиядан (глобус, компас, транспортёр, чизғич ва х.к.) сотувга қўйилади.

Аукционга ўхшаб ҳар бир предмет учун 1 тадан 10 тагача шу фанга доир саволларга ўқувчи жавоб бериши керак. Масалан, глобус- 8, яъни уни ўқувчи қўлга киритиши учун 8 та саволга жавоб топиши керак. Агар бошқа иштирокчи глобус – 10 деса, унинг нархи ошган бўлади. Қайси аукцион иштирокчиси 3 гача санашда тўғри жавоб берса, у ютган ҳисобланади. Аукционда мусиқали танаффус эълон қилинади. Ғолиблар тақдирланади.

8. “Нима учун” методи.

9. “Тойфалаш” методи.

Сув ҳавзалари		
Булоқ	Сув омбори	Дарё
Булоқ - ер остидан сизиб чиқадиган сув. Кўрниши баъзан сокин, ёки фавворадек отилиб чиқади. Шифобахш минерал сув булоқлар ҳам бор.	Сув омборлар- инсонлар томонидан яратилган сув сунъий сув ҳавзаларидир. Дарё сувларини тартибга солиш, ёзда суғориш, баҳор, куз ва қишда сувларни тўплаш учун қурилган.	Дарё бу – булоқ сувнинг бир томонга оқишида жилғалар ирмоқлар бир-бирига қўшилиб катта сув оқимини ҳосил қилиб юқоридан пастга оқадиган йирик сув оқимидир. Дарё инсонлар ҳаётида муҳим аҳамиятга эга таббӣй манбадир.

10. «Муаммо» ёки (Панарама) тренинги

Муаммо	Юзага келиш сабаби	Салбий оқибатлар	Ҳал этиш йўллари	Шахсан мен нима қилшим мумкин?
Сувсизлик	Тоза ичимлик сувидан тарбибсиз фойдаланиш, корхоналарнинг кўпайши ва бошқалар.	Сувсизлик муаммоси касалликларнинг ортиши ва бошқалар	Тежамкорлик билан фойдаланиш сувга нисбатан бефарқ бўлмаслик ва бошқалар	Сув жумракларини хар доим ёпман, бекорга ифлослантирмайман ва бошқалар

Савол ва топшириқлар

1. Табиатшунослик ўқитиш шакллари очиб беринг.
2. Дарс турларини ёритиб беринг.
3. Бошланғич синф ўқувчиларига уй вазифасининг қандай турларини бериш мумкин?
4. Қуритилган барглар ва мевалар аппликацияларини таққосланг.
5. Тажриба, кўргазмали қуроллар, маърузалар мазмуни ёритилган холда эрталик мавзусини танлаб режа тузинг.
6. Синфдан ташқари ўқиш учун ўзбек шоир ва ёзувчиларнинг табиат ҳақида китобларини рўйхатини тузинг.
7. Экологик мазмунли байрам ишланмасини тузинг.

**6-машғулот. МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ
ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ
МЕТОДИКАСИ**

(Мехнат ўқитиш методикасидан ҳажмдор гул кўринишини ясаш.)

Бу ишлар орқали ўқувчиларда тадбиркорликга хос бўлган ижодий изланиш, мустақил ишлаш, меҳнатсеварлик, вақтдан унумли фойдаланиш каби фазилятлар шаклланиб боради.

Блиц-сўров саволлар

Қандай гулларни биласиз?

Биссерлардан нималар ясаш мумкин?

Гулларни қандай материаллардан тайёрлаш мумкин?

Биссерларнинг қандай турлари мавжуд?

Ҳажмдор гуллар деганда нимани тушунасиз?

Янги мавзу баёни

Биссердан гулларни тўқишда керакли иш қуролларининг: игна, сим ва ип турлари; мунчоқлар тўплами: дур, тошлар, кўзлар, пистонлар, шиша мунчоқ турлари; ёрдамчи материаллар: клей турлари, қайчи хиллари, симлар ҳақида маълумот берилади.

Ўқувчиларга амалий ишни бошлашдан олдин “БББ” методи орқали мавзу бўйича нималарни билиши, қандай маълумотларни билишни хоҳлашлари ва ўқитувчи томонидан берилган маълумотлар умумлаштирилди.

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

1. Намуна таҳлили;

а) Гул қандай қисмлардан ташкил топган?

б) Гулнинг қисмлари қандай жойлашган?

в) Гулни тайёрлашда қандай рангдаги биссерлардан фойдаланилган?

г) Гулни ясашда қандай материаллар ишлатилган?

2. Ишни бажариш тартибини аниқлаш:

- а) Ясаладиган гул номини аниқлаш;
- б) Гул рангига мос биссерларни танлаш;
- в) Биссер ранги ва ўлчамларини мослаштириш;
- г) Ишни амалий бажариш.

3. Амалий иш бўйича мустақил иш:

Биссерлардан гул ясаш технологияси

- махсус симни уч хил ўлчамда кесиб олинади ва биринчи симга 20 дона, иккинчи симга 15 дона рангли мунчоқлар териб чиқилади; симлар кетма-кет айлантриб ўраб олинади;

тайёр бўлган гул япроқларини бир-бирига симлар ўралади ва гул шаклига келтирилади;

- худди шундай гул доналарини 5 дона ясаш керак;
- гул шаклини ўртасига сариқ биссердан доира ясаш ва бириктириш керак;

-гул баргларини ясаш учун симга яшил рангдаги биссерларни териб оламиз;
-биринчи симга 40 дона, иккинчи симга 35 дона, учинчи симга 30 дона, тўртинчи симга 25 дона, бешинчи симга 20 олтинчи симга 5 дона биссерлар териб чиқилади;

- симга терилган биссерларни айлантириб ўраб барг шаклга келтирилади;
- тайёр бўлган гул ва барглари гул танасига бириктириб чиқилади;
- гул танаси тайёр бўлгандан сўнг албастр қоришмаси тайёрланади ва тувакка солинади;
- бир қанча вақт ўтгандан сўнг гул танаси тувакдаги албастр қоришмасига ўтказилади ва қўшимча безак бериш ишлари бажарилади.

7-МАВЗУ	Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси
----------------	---

Амалий машғулотини таълим технологияси

Вақт: 2 соат	Тингловчилар сони 30 нафар
Ўқув машғулотининг шакли	Амалий машғулот
Ўқув машғулотининг режаси	1. Маъруза ва унинг турлари. 2. Маърузаларга қўйиладиган талаблар. 3. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияси.
Ўқув машғулотининг мақсади: Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар, амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологиясини йўритиш	
Педагогик вазифалар: 1. Маъруза ва унинг турларини очиқ бериш. 2. Маърузаларга қўйиладиган талаблар билан таништириш. 3. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологиясини ёритиш.	Ўқув фаолият натижалари: 1. Маъруза ва унинг турлари билан танишадилар; 2. Маърузаларга қўйиладиган талаблар билан танишадилар; 3. Амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ўтказиш технологияларини ўқув жараёнига қўллашни ўрганадилар.
Таълим усуллари	сухбат, бахс-мунозара, муҳокама қилиш, фикр алмашиш
Таълимни шакллантириш шакли	Оммавий ва гхуруҳ билан ишлаш
Таълим воситалари	Проектор, қоғоз, маркер, доска, бўр
Таълим бериш шароити	Жиҳозланган аудитория

Амалий машғулотининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчи
1-босқич ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1. Мавзу, унинг мақсади, ўқув машғулотидан кутаётган натижалар маълум қилинади	1.1. Эшитади, ёзиб олади
2 – босқич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Тингловчилар эътибърининг жалб этиш ва билим даражасини аниқлаш учун тезкор савол-жавоб ўтказади. (1-илова) 2.2. Кичик гуруҳлар учун топшириқлар берилади ва гуруҳларнинг тақдироти ташкил этилади.	2.1. Эшитади. - набат билан бир бирини такрорламай саволларга жавоб беради. - тўғри жавобни эшитади. 2.2. Ҳар бир саволга тингловчилар ўзларининг фикрларини баён этадилар, ва бир бирларининг фикрлари билан таққослайдилар.
3- босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1. Мавзуга яқун ясайди ва Тингловчилар эътиборини асосий масалаларга қаратади. Фаол иштирок этган тингловчиларни рағбатлантиради. 3.2. Мустақил иш учун вазифа: мавзуга оид мисолларни таҳлил қилиш.	3.1. Эшитади, аниқлаштиради. 3.2. Топшириқни ёзиб олади.

1- Илова

1. Нима учун маъруза ТТ элементи ҳисобланади? тушунтириб беринг.
2. Маърузага, таълим бериш усулларидек тавсиф беринг.
3. Маъруза усулининг самарадорлик шартларини айтинг ва уларнинг кенгайтирилган тавсифларини беринг.
4. Маърузага, таълим беришни ташкиллаштириш шаклларидек тавсиф беринг.
5. Маъруза шаклидаги таълим беришнинг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида гапириб беринг.

2-илова

Кичик гуруҳлар учун топшириқлар:

1-Топшириқ. Ўз соҳанигизга оид бир мавзуда маъруза машғулоти ишланмаси ва педагогик технологиялардан мисол келтиринг.

2-Топшириқ Амалий машғулот учун ўз мутахассислигингиз бўйича

педагогик технологиялардан мисол келтиринг

3-Топширик Семинар машғулот учун ўз мутахассислигингиз бўйича педагогик технологиялардан мисол келтиринг

4-Топширик Лаборатория машғулот учун ўз мутахассислигингиз бўйича педагогик технологиялардан мисол келтиринг

8-Машағулот. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ВА УНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИ. МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИДАН КУРС ИШИНИ ТАЙЁРЛАШ МЕТОДИКАСИ.

Топшириқлар:

Саволларга қисқа жавоб қайтаринг.

1. Мустақил таълим нима?
2. ДТС неча фоизи мустақил таълимга ажратилган?
3. Мустақил таълимнинг муаммолари нималардан иборат?
4. Мустақил таълимни кичик жамоаларда ташкил этишнинг афзаллигини нимада?
5. Амалий машғулотлар жараёнида мустақил таълимнинг ўрни?

Олий таълим муассасаларида таълим ва тарбия самарадорлигини ошириш ўқитувчиларнинг билим савиясига, дарсга тайёргарлик даражасига боғлиқ. Бироқ ўқувчи мустақил ҳолатда янги билим олишга интилса, ўқитувчи берган билимлар билан чекланиб қолмасдан ўз устида доимо изланишда бўлсагина ҳозирги замон талабига жавоб бера оладиган, давлатимиз равнақига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшадиган етук, ҳар томонлама баркамол шахс бўлиб етишиши мумкин. Мустақил таълим олиш ижодий ва масъулиятли бўлган ҳар бир ўқувчининг заруриятидир.

Педагогик луғатларда "Мустақил таълим олиш" тушунчаси қуйидагича изоҳланади:

Мустақил таълим олишнинг асосида билим олувчининг қизиқишлари ва манбани мустақил ўрганиш ётади".

Мустақил таълим олиш жараёни инсоннинг ўз хоҳиши асосида, онгли равишда амалга оширилади ва шахснинг ўзи томонидан режалаштирилади, бошқарилади ҳамда назорат қилинади.

Давлат таълим стандартларида талабани малакасига қўйилаётган талабларнинг 45 фоиздан кўпроғи мустақил ишларга, мустақил фикрлашга, қарор қабул қилиш, ўз-ўзини назоратини ташкил этиш, ўз фаолиятини ўзи баҳолаш, ташҳис қилиш ва башорат қилиш, методлар моҳиятини ўзлаштириш, моделлаштириш ҳамда менежмент тамойилларининг асосига қурилади.

Жамият ҳар доим ёшларга нисбатан юқори талабни қўйиб келган ва бундан кейин ҳам қўяди. Ўқувчи нафақат фанни пухта билиши, балки фанига яқин бўлган соҳаларга доир бўлган билимларни эгаллаши, жамият ва сиёсий ҳаётга оид воқеалардан доимо хабардор бўлмоғи даркор. У доимо янгиликларни ўрганиб бориши лозим ва албатта бу янгиликларни таҳлил қилиб баҳолиқудрат ўзи ҳам бирор янгилик яратишга ҳаракат қилиши керак.

Ўқувчининг мустақил иши унинг аудиторияда ва ундан ташқарида, ўқитувчи раҳбарлигида ёки ўқитувчи иштирокисиз амалга ошириладиган мустақил иш мажмуини англатади. Лекин ҳамма ўқувчилар ҳам ўқитувчи иштирокисиз мустақил изланади деб айтолмаймиз. Чунки ўқувчиларнинг аксариятида ўзига бўлган ишончнинг йўқлиги уларнинг мустақил билим олишларига тўсқинлик қилади. Шундай экан, ўқувчиларнинг ўзига бўлган ишончини, ошириш учун мустақил таълимни яқка ҳолда эмас балки кичик жамоа шаклида ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

“Кичик жамоа”ларда мустақил таълимни ташкил қилиш ҳозирда ўқувчилар орасида мустақил таълимни ташкил этишдаги мавжуд муаммоларни ҳал қилишга ёрдам беради.

Ҳозирда ўқувчилар орасида мустақил таълимни ташкил этишдаги муаммолар қуйидагилар:

2.Топширик: Мустақил таълим муаммоларини “Кластер” усулида ёзинг.

Вазифаларни
ҳамма
ўқувчиларнинг
бажармаслиги;

Ўқувчиларда ўзига
бўлган ишончнинг
йўқлиги;

Фанга бўлган
қизиқишнинг
суствлиги;

*Мустақил
таълим
муаммолари*

Ўқувчилар нутқ
маданиятининг
яхши
ривожланмагани

Ўқувчиларга
топширик
берилаётганда
темперамент
хусусиятларига этибор

Ўқувчилар
орасида илмий
мулоқотнинг

Ўқувчиларни
баҳолашда
вақтнинг
етишмаслиги;

Юқоридаги муаммоларни ҳал қилиш учун “Кичик жамоа”ларда мустақил таълимни ташкил қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. “Кичик жамоа”ларда мустақил таълимни қандай ташкил қилиш мумкин?

Ўқувчилар 3 жамоага ажратилади, ҳар бир жамоада билим доираси турлича бўлган ўқувчилар бўлиши шарт. Жамоаларга ўзининг лидерлик қобилияти, билими юқори ўқувчилардан сардорлар тайинланади ва бирор мавзуга мустақил тайёрланиб шу мавзунинг ёритиб бериш сўралади.

Ҳар бир ўқувчида нимагадир қизиқиш ва қайсидир қобилият яхши ривожланган бўлади. Бу қизиқишларини ўқитувчидан кўра ўзининг курсдошлари яхшироқ билади. Сардор ҳар бир ўқувчига билим доирасига қараб топшириқлар беради. Ҳаттоки энг дангаса ўқувчи ҳам жамоа билан ишлашда фанга бўлган қизиқиши ортади. Кичик жамоа билан ишлашда сардор зиммасига катта масъулият юкланади. У барча ўқувчиларнинг қизиқишлари ва билим даражасини билиши ва вазифаларни тақсимлашда шунга алоҳида эътибор қаратиши лозим.

Мустақил таълимни “Кичик жамоа”ларда ташкил этишнинг афзалликлари:

➤ Мустақил таълимни “Кичик жамоа”ларда ташкил этишда барча ўқувчиларнинг жалб этилиши;

- Ўқувчиларнинг ўз қизиқишлари орқали фанга олиб кириш ва фанга бўлган қизиқишини орттириш;
- ақтни тежаш имконияти;
- Қисқа вақт ичида тенгқурлари билан ахборот алмашиш йўли билан билимга эга бўлиши;
- Ўқувчиларнинг ўзига бўлган ишончининг ортиши;
- Ўз—ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имкониятининг мавжуд бўлиши;
- Ўқувчиларнинг тарбиявий жиҳатларининг шаклланиши;
- Жамоа билан ишлашни ўрганиш.

Шу муносабат билан ҳозирги кунда таълим муассасаларида мустақил ишларни ташкил этишда “Кичик жамоа”лар билан ишлаш яхши самара берапти. Тажрибалар шуни кўрсатмоқдаки, бундай методда ташкил қилиб олиб борилган мустақил ишлар орқали ўқувчиларни берилган мавзуга қолаверса фанга қизиқишларини орттирилмоқда.

Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси

Мустақил таълим – бир ёки бир неча манбаларда мавжуд бўлган ғояларнинг қисқача ёзуви, у ҳар хил нуқтаи назарларни қиёслаш ва таҳлил қилиш маҳоратини тақозо этади.

Мустақил таълим – асосий матн ёки бир неча манбаларни талқин қилиш шаклларида бири. Шунинг учун *Мустақил таълим, конспектдан фарқли равишда, янги, муаллифнинг матни ҳисобланади.* Бундай ҳолдаги янгилик янгича баённи, материалнинг бир тизимга солиниши, ҳар хил нуқтаи назарларни қиёслашда муаллифнинг алоҳида позициясини назарда тутати.

Мустақил таълимнинг ўзига хослиги:

Кенг миқёсли далиллар, қиёслашлар, мушоҳадалар, баҳоларга эга бўлмайди, матнда қандай янги, муҳим жиҳат бор, деган саволга жавоб беради. **Мустақил таълимлаш** қандайдир масаланинг бир ёки бир неча манбаларнинг таснифланиши, умумлаштирилиши, таҳлили ва синтези асосида баён қилинишини назарда тутати.

Мустақил таълимнинг тузилиши

Мустақил таълим қилинадиган ишнинг предмети, мақсадлари ва тузилиши.

- Қисқача мазмуни.
- Аниқ натижалари.
- Муаллиф хулосалари.
- Иш натижалари қўлланиладиган соҳа.

Мустақил таълим устида ишлаш бўйича йўриқнома

Кафедра таклиф қиладиган мавзулари намунавий бўлади. Сизнинг ўзингизнинг қизиқишларингиз ва майлларингизга мос келадиган мавзунини танлашга мустақил ёндашишингиз мақсадга мувофиқ. Сиз ўз қизиқишларингиз доираси асосида танланган муаммога амал қилиб ва уни асослаш билан кафедра тавсия қилган мавзулар рўйхатига кирмаган.

Мустақил таълим мавзуини таклиф қилишингиз ҳам мумкин. Бундай вазиятда таклиф қилаётган мустақил таълим мавзуингизни илмий раҳбарингиз билан албатта келишиб олишингиз керак бўлади.

Мустақил таълимнинг режаси танланган мавзуда кўрилиши лозим бўлган. Масалалар доираси ва Мустақил таълимнинг асосий мазмунини белгилайди.

Ҳар бир банди қатъий танланган материал билан таъминланган пухта ўйланган режа мустақил таълимнинг муваффақиятли ёзилишининг ғоят муҳим шартидир.

9-Машғулот. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти. Илмий тадқиқот ишларни ташкил этиш ()

Ўтилган мавзу юзасидан билимларни фаоллаштириш учун саволлар:

1. Битирув малакавий ишларига қўйиладиган талабларни айтинг.
2. Курс иши ва битирув малакавий ишининг ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатларини изоҳлаб беринг.
3. Битирув малакавий ишининг тахминий тузилиши ва бўлимларнинг мазмунини сўзлаб беринг.
4. Битирув малакавий ишини расмийлаштиришг ақандай талаблар қўйилади?

Кичик гуруҳлар билан ишлаш:

1-топшириқ. Ҳар бирингиз ўз соҳангиз бўйича бештадан БМИ бўйича мавзу беринг.

2-топшириқ. Гуруҳлар берилган мавзулар мазмуни юзасидан ўз фикрингизни билдиринг.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсульмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. –Т.: 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

III. Махсус адабиётлар

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаҳўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иқтисод”, 2008. – 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. „Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси“ Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Ғуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.

7. Мавлонова Р.А, Санакулов Х.Р, Ходиева Д.П. Мехнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув кўлланма. 2007.

8. Нуритдинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.

9. Рахматуллаева Л.И. Методика преподавания родного языка. Учебное пособие. – Т.: “Молия Иқтисод”, 2007.

10. Таджиева З.Ғ., Абдуллаева Б.С., Жумаев М.Е., Сидельникова Р.И., Садиқова А.В. Методика преподавания математики. – Т.: “Турон-Иқбол”, 2011. – 336 с.

11. Толипов Ў. ”Педагогик технология” – Т.: “Фан”, 2005. – 205 б.

12. Холиқов А.А. ”Педагогик маҳорат” – Т.: “Иқтисод – молия”, 2011. – 418 б.

13. Ғуломова Х., Йўлдошева Ш., Маматова Г., Боқиева Ҳ. Хуснихат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, 2009. – 70 б.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
2. www.ziynet.uz
3. www.edu.uz
4. [Инфосом.уз электрон журнали: www.infocom.uz](http://www.infocom.uz)
5. [www.tdpu.uz.](http://www.tdpu.uz)

ГЛОССАРИЙ

Метод (усул) - юнонча сўздан олинган бўлиб, “Методос”- бирор нарсага йўл маъносини англатади.

Таълим бериш усули - белгиланган таълим бериш мақсадига эришиш бўйича таълим берувчи ва таълим олувчилар ўзаро фаолиятини тартибли ташкил этиш йўли.

«**Технология**» юнонча сўздан келиб чиққан бўлиб «*течне*» - маҳорат, санъат, малака ва «*логос*» - сўз, таълимот маъноларини англатади.

Таълимни технологиялаштириш – бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида таълим мақсадларига эришишнинг энг мақбул йўллари ва самарали воситаларни тадқиқ қилувчи ва қонуниятларни очиб берувчи педагогик йўналишдир.

Таълим воситалари - ўқув материални кўргазмали тақдим этиш ва шу билан бирга ўқитиш самарадорлигини оширувчи ёрдамчи материаллар ҳисобланади.

Таълимнинг техник воситалари (ТТВ) - ўқув материални кўргазмали намойиш этишга, уни тизимли етказиб беришга ёрдам беради; талабаларга ўқув материални тушунишларига ва яхши эслаб қолишларига имкон беради.

Ёрдамчи таълим воситалари (ЁТВ) – графиклар, чизмалар, намуналар ва ҳ.к. бошқ.

Ўқув - услубий материаллар (ЎУМ) - ўқув материаллар, ўзлаштирилган ўқув материалларини мустаҳкамлаш учун машқлар. Булар талабаларнинг мустақил ишларини фаоллаштиришга ёрдам берадилар.

Графикли ташкил этувчи – фикрий жараёнларни кўргазмали тақдим этиш воситаси.

Таълим шакллари (форма-лотинча-ташқи кўриниш) - бу усул ўқув жараёнини мавжудлиги, унинг ички моҳияти, мантиқи ва мазмуни учун қобиқ.

Оммавий иш (фронтал) - барча таълим олувчилар олдида бир хил топшириқ бажариш мақсади қўйилади.

Гуруҳли - кичик гуруҳларда ҳамкорликда бир топшириқни бажариш.

Якка тартибли (индивидуал) - ўқув топшириғини якка ўзи бажариши.

Олий таълимнинг Давлат таълим стандарти – таълимнинг бакалаврият муайян йўналиши ёки магистратура мутахассислигига қўйиладиган малака талаблари, таълим мазмуни, бакалавр ёки магистр тайёргарлигининг зарурий ва етарли даражасини, кадрлар тайёрлаш сифатини баҳолаш даражаларини белгиладиган эталон даражаси;

малака талаблари – узлуксиз таълимнинг тегишли босқичи битирувчисининг умумий билим ва касб тайёргарлиги даражасига қўйиладиган талаблар;

ўқитишнинг меъёрий муддати - таълим олувчилар томонидан таълим дастури ўзлаштирилиши учун белгиланган муддат;

таълим дастури – ўқув фанларининг бакалаврият йўналишлари ёки магистратура мутахассисликларига қўйилган малака талабларига мувофиқ

кадрларнинг зарурий ва етарли даражадаги тайёргарлигини таъминловчи, блокларга жамланган рўйхат;

ўқув фанлари блоки - таълим дастурининг кадрлар тайёрлаш жараёнида аниқ мақсад ва вазифаларга эришиш учун муайян билим соҳаси ёки фаолиятнинг ўзлаштирилишини таъминлайдиган ўқув фанларини бирлаштирувчи таркибий қисми;

ўқув режаси – олий таълимнинг муайян йўналиши ёки мутахассислиги бўйича ўқув фаолияти турлари, ўқув фанлари ва курсларининг таркиби, уларни ўрганишнинг изчиллиги ва соатлардаги ҳажмини белгилайдиган норматив ҳужжат;

ўқув фани – таълим муассасасида ўрганиш учун фан, техника, санъат, ишлаб чиқариш фаолиятининг муайян соҳасидан саралаб олинган билимлар, уқув ва кўникмалар тизими;

ўқув йили – олий таълим муассасасида бир таълим курсини якунлашга мўлжалланган ўқув фаолият даври.

ўқув семестри – олий таълим муассасасида ўқув йилининг яримини ташкил этувчи ўзаро боғланган фанларнинг маълум мажмуини ўзлаштиришга мўлжалланган ва улар бўйича якуний назорат билан тугалланадиган қисми;

ўқув фани дастури – таълим мазмуни, уларнинг талабалар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, ахборот манбалари кўрсатилган норматив ҳужжат;

малака амалиёти – ўқув жараёнининг назарий билимларни мустаҳкамлаш, амалий кўникма ва уқув ҳосил қилиш, таълим дастурининг маълум (якуний) қисмидаги мавзу бўйича материаллар тузиш учун ўтказиладиган бирқисми;

якунловчи давлат аттестацияси - бакалавр ёки магистр даражасига қўйиладиган малака талабларига мувофиқ ҳолда, маълум талаб ва тартиботлар воситасида (фанлар бўйича давлат аттестацияси, битирув иши ёки магистрлик диссертацияси ҳимояси) битирувчи томонидан олий таълим дастурининг бажарилиши сифатини баҳолаш;

ўқитиш сифатини назорат қилиш – талабанинг билим савиясини текшириш ва унинг ўқув дастурини ўзлаштириш даражасини аниқлаш;

таълим сифатини назорат қилиш – ўқитиш мазмуни ва натижаларининг давлат таълим стандартлари талабларига мувофиқлигини текшириш;

Семинар - Олий ёки ўрта махсус ўқув юртларида талабаларнинг ўқув режасида белгиланган мавзуларни қанчали кўзлаштирганликларини аниқлаш, уларнинг мустақиллигини ошириш мақсадида ўқитувчи раҳбарлигида ўтказиладиган машғулот .

Реферат - [лот. реферре — билдирмоқ, хаба р қилмоқ] Муайян мавзуга бағишланган, тегишли бадиий, илмий ва б. манбалар шарҳини камраб олувчи маъруза .

Диспут - [лот. диспутаре — баҳс, мунозара қилмоқ] Бирор бир мавзуда ўтказиладиган оммавий мунозара, тортишув.